

UNIVERSAL  
LIBRARY

**OU\_232066**

UNIVERSAL  
LIBRARY







مَكِّيَّةٌ صَالِحَةٌ يَنْتَزِلُ عَلَيْهَا

تذکرہ حالات و مناقب افضل تابعین حضرت خواجہ اولیاس قرنیؒ المومنین

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ  
وَمُحَمَّدٌ رَسُولُهُ

کہ از تعینفات حضرت اہل بیت محمد است کہ بنی سبیحکار و زمین سید محسن غفر اللہ عنہ

در میان صوفی و کمالی و نقشبندی و اشعری

مختصر کتاب لطایف فنیہ

چونکه ابتدا از صحیح نسخه کتاب نداشتیم بود و لهذا از صفحه اول تا صفحه ام اکثر جا غلطی الفاظ و عبارات شده است تا طبع این دست نوشته

[illegible][illegible]

۲۹۷۶۷۱  
۱-۶

## بسم اللہ الرحمن الرحیم

خداوند احد و ساس تو نامحسوس و زبان در صفت و ستایش تو پر عجز و قصور خود فرموده و قیل  
میں عبادی شکستور رباعی شنائی تو اے قادر و کردگار ہر برون از حد است و فزون از شمار  
ازل تا ابد گرسود حرف آن کہ نیاید گفتن کیے از سزار یا بار خدا یا همه ستائیدہ را تو ہی مقصود  
کل شنائی اے کیست که یقین دہانہ تو خود حامد و خود محمود و رباعی در چشم جہان شہادہ و محمود تو ہی  
در قبلہ جان ساحد و مسجود تو ہی ہر پے گوش و زبان حامد و محمود تو ہی ہر

وصلات طہات و تحیات زاکیات و تسلیات ناہیات نثار و سزاوار روح معطر و قدس  
و معلی اسرار کائنات منظر موجودات احمد مجتبیٰ محمد مصطفیٰ صلی اللہ علیہ وسلم وار و اح یاران و پیروان  
او باد سیرت در و در خدا بر روان تو باد ہر صاحب بر پے روان تو باد یا اما بعد نموده می  
آید کہ این کلمہ ایست چند در بیان فضائل قدسیہ و احوال علیہ ذات البواہر کات نور ذات البی نور  
احصاف نامتناہی منظر انوار رحمانیہ مصدر اسرار ربانیہ مکین کنار نبوۃ امین اطوار فتوت مبارک  
میدان مجاہدہ مجاہد ایوان مشاہدہ مقبول لایزال محبوب ذوالجلال سلطان ملت مصطفوی ہر  
شرعت نبوی ملیک ممالک فقر و تجرید فارس مضار وحدت و توحید قطب ابدال ولایت مکرر  
دائرہ ہدایت قبلہ تابعین قدوہ زاہدین نفس رحمان آفتاب نہان یل میں خورشید قرن غوث  
التقلید خواجہ کو میں بندگی حضرت خواجہ اویسی بن عامر مرادی قرنی رضی اللہ تعالیٰ عنہ

و افاض الله علينا بركاته و وصل اليها فتوحاته و فرائضهم آو د آسر درویش و درویش معصیت  
 آو د احمد بن محمود بر ماند اورا حضرت رب معبود از نفیہ زندان وجود دار آرایش هستی و بود که فی  
 الحقیقت است نیست نمود رما می یار ب مددی کنز خودی و خود برهم پازید سحر و از بند  
 خود برهم بدرستی خود مر از خود بچو کن پاتا از خودی و بخودی خود برهم پازید سحر و از بند  
 و از کلام مشایخ کبار رضوان الله تعالی علیهم اجمعین در سحر کتاب و در سحر رساله که گفته و روایت  
 و خبری و حکایتی از احوال منافی و کرامات آنحضرت رضی الله تعالی عنه میدید خوشدل و شادمان  
 میگردد و از خوشی چون گل در پوست نمیگنجد از کمال محبت و ذوق عقیدت آنها را بر در قہائے ثواب  
 و در قیام کتابت میکشید برین روش روزگارے بگذشت و قلمها بسیار و اخبار و حکایات بیشمار از  
 ہر قسم جمع گشت درینویلا کہ از ہجرت رسالت پناہ صلی الله علیہ وسلم بعد از یکہزار یکصد و پنجاہ  
 و ششم سال میگردد از خوف آنکہ مبادا آن اوراق از دست روند و پراگندہ و ضائع شوند  
 و بہ نیت آنکہ یادگارے ماند و باعث نزول رحمت گردد کہ خواجہ عالم علیہ من التحيات افضل  
 و من التسليمات اکملہا بیفرماید عند ذکر الصلحیر بمنزل الرحمت یعنی وقت یاد کردن نیکوکاران  
 فرودے آید رحمت خدا تعالی پس انہم نوشتہا را با خود بہ تالیف داد و ملاخط تقدیم و تاخیر و  
 قصور و ناتوانی و قلت استطاعت و چہدانی بر شتہ ملائکت و علاقہ مناسبت مسکک ترتیب  
 منظم و مضبوط گردانیدہ پس از یک سالہ برداشت چون دلق در و لیشان از ہر جائے اختہ  
 و چون مرعہ گدایان پارہ پارہ ہم دوختہ بلکہ بقصد و تمین و استر شاد و سید ساخت بجنابیت  
 ماب آنخواجہ کوین و غوث الثقلین رضی الله تعالی عنه امید از الطاف بے اکنا و تلمیذ جناب  
 واثق است کہ این متاع کاسد و لہواعت مزجات بمنصہ حضور بحلیہ قبول نمایی کرد و باعث  
 سرور و انبساط و جہور روح پر فتوح مقدس و معلی شود رضی الله تعالی عنه قطعہ حکیم گرد  
 از قد رآن آفتاب کہ افند ز فیض یکذره تاب نہ ز شتابان عجب نیست کہ التفات نکند بر  
 گدائے ذلیل الصفات نہ و رجا صادق است کہ بدن سبب خود را بر قرک صاحب و لسان  
 ابن خاندان توان بستن و بجلعہ سلسلہ علیہ بن بزرگان توان پیوستن رہنا تقبل ثنا لائک  
 انت السميع العليم و چون این تالیف مشتعل آمد بر مضامین و معانی لطیفہ و نفیسہ ہر آئینہ

نامیده میگردد بطائف نفیسیہ در فضائل اویسیہ تمس از مکارم خصال ارباب دانش و کمال  
 آنکه چشم نیک بین را از عوایب مؤلف این مبطور بقوتی که معترفست بعجز و قصور یوشنند و در تصحیح  
 و اصلاح مخطوط و خطای که درین تالیف رفته بکوشند مقرریم با کرمیسان کار باد و شوالیست بعون  
 اللہ تعالیٰ حسن توفیق و کمال کرمه و فضلًا غار نموده آید در لطائف نفیسیہ لطیفه اول  
 در اسم شریف آنحضرت و نام والدین شریفین و واسعار بزرگوار اجداد و سبب تحقیق لفظ قرآن  
 و مسکن و سبب باید دانست که اسم شریف آنحضرت ریم در جمیع کتب حدیث و غیره از انچه نظر  
 در آمده همین اویسی است و از کتاب نور احمدی که تصنیف شیخ عبداللہ مطری است حمته اللہ علیہ  
 معلوم میشود که کنیت و مرضی اللہ عنہ ابی عمر و بود و گفته که طائفه اولی منسوب اند بسبب حرامی  
 عمر و اویسی است رضی اللہ عنہ و یحییٰ بن زکریا ذکر کرده است در کتاب سماء الرجال و مولانا ملا علی  
 قاری در شرح مشکوٰۃ گفته که لفظ اویسی تصغیر و سبب و نام والد بزرگوار آنحضرت رضی اللہ  
 عنہ عامر و اسم شریف والدہ صالحه ساجده آنحضرت بدار بود لیکن از مرقا ت شرح مشکوٰۃ  
 نقلی نظر در آمده که روایت کرد پس بعد از پیغمبر بن رضی اللہ عنہم که حضرت رسالت پناه  
 صلی اللہ علیہ وسلم فرموده که باشند در امت من مردی که گفته شود مرا و اویسی بن عبداللہ و فی  
 و بدرستی شفاعت او در امت من مانند موسیٰ کوسفندان بریعه و مضرب باشد بعینه ایحدیث مولانا ملا  
 بن سلطان قاری در رساله معدن العبدی که در مناقب حضرت خواجہ اویسی قرنی رضی اللہ عنہ  
 تصنیف کرده است و در شرح که بر مشکوٰۃ کرده نیز آورده است پس ازین معلوم میگردد که نشانی  
 اسم والد بزرگوار آنحضرت عبداللہ بود و اللہ اعلم بالصواب و غیر از یک اسم پدر آنحضرت اسماء  
 اجداد و بزرگوار آن حضرت بوجه معتد معلوم نشده مگر نقلی غیر از سند کتاب معتبر از خدمت سیاده  
 پناه و قدوة الکاملین حاجی محمد عبید سلیم اللہ تعالیٰ باین موکف احقر رسیده بود و بدین طریق کلاوس  
 بن عامر بن عبداللہ بن جراح بن ہلال بن اہیب بن حیثم بن خریش بن غالب بن قحیر بن قحیر  
 بن مالک بن نضر بن کنانہ استخبر پس ازین نقل آباے بزرگوار آنحضرت معلوم مفهوم میشود و  
 نیز آنحضرت قریشی است و اللہ اعلم بالصواب و از بعضی احادیث بوجه معتد معلوم شده که آن  
 حضرت قرنی بود و قرن و سبب است در زمین مین و یحییٰ بن مولانا اسمعیل در کتاب نور المریدین

شرح تعریف ذکر کرده است و در اصل گفته قرن ہفتمین موضوعی است کہ بمقام اہل نجد است  
بجہت احرام حج و از سرت اویسی قرنی رضی اللہ عنہ و قد وہا لخصین شیخ عبدالحی رحمۃ اللہ علیہ  
در شرح مشکوٰۃ میفرماید کہ قرن الفتح قاف و را از بلاد یمن است اما قرن سیفۃ اہل نجد است  
بسبب کون را را است و خطا کرده است جوہرے در تحریک و سے و نسبت اویسی رحمۃ اللہ علیہ  
آری کہ اویسی رضی اللہ عنہ منسوب است بقرن بن رومان بن ناحیہ بن مرادے کہ یک از اجداد  
اوست ہجین گفتہ است صاحب قاموس شیخ محمود در رسالہ بحر الرمز کہ ملفوظ قطب  
الاقطاب سلطان العارفین برہان الواصلین ہندگی حضرت جلال الدین بن محمود اویسی است  
مے آر کہ قرن محلہ است در یمن چون کہ اول تنون در آنجا ہنارند و زمین گا ویدند از  
زیر آن زمین شاخ گا ویر و ن آمد و شاخ گا و را در لغت عرب قرن گویند پس نام آن محلہ  
قرن ہنارند و حضرت اویسی رضی اللہ عنہ چون در آن محلہ ماند بنابر آنحضرت را نسبت  
بوسے کردند و قرنی میگویند و اللہ اعلم و در رسالہ گوارا ملفوظ حضرت ہندگی خواجہ اوس میگویند  
میگویند کہ حضرت اویسی رضی اللہ علیہ ببار مجاہد بلبل یاے شویر و ن آشور کہ آنرا آنجا ہند  
میگویند کہ وہا است و ریاضتہا کشید و آنجا ہند از شہر زید رہے و زہ راہ دار و دو در ولایت  
یمن سالخ و جبہ حضرت محمد مصطفیٰ صلی اللہ علیہ وسلم نیز در شہر زید است و آن شہر مذکور اول  
چنان معظم بود کہ دروے دوازده ہزار مسجد قلمی بود و ازیر و ن شہر زید طرف شمال نزدیک  
در گاہ خواجہ اویسی است رضی اللہ عنہ اصل مکان خواجہ از آنجا است و جبہ آنحضرت رسالت  
ہنارہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم آنجا فرستادہ بود و ندان مبارک خود حضرت خواجہ آنجا شکستہ است  
و آن زمان را در آنجا دفن کردہ و از آن و ندان مبارک و رخت پیدا شدہ است و بر آن جنت  
میوہے گوناگون پیداے شوند و حاجیان از آن خم میگیرند و بیجا میگویند و اللہ اعلم و یمن بلاد  
وسیعہ دارد و از عمان آنجا ران باغات و زراعات بسیار دارد و در ہر سال چہار بار زراعت  
میکنند و سے در و ندغلہ ایشان بد و ماہ میرسد و در جنت ہاے ایشان سالے دو بار بارے  
آرد و اہل آن مردم فقیق القلب حتی شناس اند رسول خدا صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ایشان را آرد  
گفتہ و فرمودہ انی کاجل نفس الرحمن من قبل الیمن و ترجمہ این حدیث است کہ بزرگے فرمودہ

عالم از نور تجلی الطمی پر شد با از دم و بس قرن بوئے خداے آید گدافی عجايب البلدان و قله  
 المحققین شیخ عبدالحی رحمۃ اللہ علیہ در شرح مشکوٰۃ میفرماید کہ یمن بختین بلاد کے کہ یمن کعبہ اندینی  
 و یامانی بختیف با منسوب یمن و یمان و بعضے ترجمہ کیا گفتمند و صلی اللہ علیہ وسلم و علیٰ آلہ و سلم  
 لطیفہ دوم - اما بعد در حلیہ مبارک حضرت خواجہ اویسی رضی اللہ عنہ باید دانست  
 کہ بوہسہل یمنی حضرت خواجہ اویسی قرنی آفاضلہ علینا برکاتہ و اوصل الینا فتوحاتہ  
 سخت گندمگون بودا حضرت برابر قد و فرہ گشتہ گوشت ناک و بعضے گفتمند اندکہ آنحضرت  
 لاغر بود و بودا آنحضرت باریک شکم و لاغر میان و بود آن حضرت بارش بزرگ و درسم شدہ  
 و بود موئے سر آنحضرت پراگندہ و آشفتمند و گرد آلودہ و زولیدہ بود چشم مبارک آنحضرت  
 سیاہ و کیود بود دند زرخدان او دوختہ بسجدہ گاہ و بود دہر دو دوش آنحضرت لغد و دور کرد  
 و بود در دست راست آنحضرت پارہ سپیدی یعنی برص پس دعا کرد خدا را پس و کرد  
 خدا تعالیٰ آفرانگر مقدار دنیا رے یاد رہے و در روایت آید کہ این نیز بدعاے او بود  
 کہ گفت خداوندانجنگہ از حرب من چیسے از سپیدی تا یا نعم بان نعمت ترا و بودا آنحضرت  
 رث الہیۃ یعنی کہنہ و افسردہ حال و بود آن حضرت متغیر رنگ بودا آنحضرت بصورت شہید  
 ناک واللہ اعلم اینہما از کلام حجۃ الاسلام امام محمد غزالی رحمۃ اللہ در احیاء العلوم و تہمیساعادۃ  
 و از کلام مولانا اسماعیل بن احمد بن عبد اللہ در شرح لعرق و از کلام سید محمود بن محمود  
 بن علی الشیخانی الفادری رحمہ اللہ فی دار و قرار ادر حیوۃ الذاکرین و از کلام قدوۃ المحققین  
 شیخ عبدالحی رحمۃ اللہ در شرح مشکوٰۃ منقول است میگوید مولفانین تطور کہ بدستی بیان  
 صورتہ حال و حلیہ آنحضرت رضی اللہ عنہ دلالت صریح دارد بر کمال فطران حضرت و بر شہوۃ  
 و نیاز او در حضرت پادشاہ بے نیاز جل شانہ و بر کمال استغراق او در شہود حق و فنا و غیبت  
 او از خود و این مقامے است بلند و مقامے است ارجمند ہم کسے دولتمند را در بخار رسانند - ذل  
 فضل اللہ یونہی من یشاء واللہ ذوالفضل العظیم و حضرت رسالت پناہ صلی اللہ علیہ وسلم  
 در حق این چنین کس فرمودہ است حدیثی کہ در مشکوٰۃ واقع شدہ روایت میکند ابوہریرہ رضی  
 اللہ عنہ کہ فرمود رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم کہ بسا زولیدہ موئے گرد آلودہ را ندہ شدہ

انور ہا از چہ غایت خوارۃ اگر سو گند خورد بر خدا سر آئند راست گو میگردداند وے تعالیٰ اورا  
 در سو گند شنج عبدالحی رحمۃ اللہ در شنج مشکوۃ مفیر ماید یعنی اگر حیرے از خدا و خواہد  
 و سو گند دہد بر و لغائے شانہ البتہ بکند و بدہد اورا آنچہ او خواہد و ردی کند دعائے  
 اورا و راست گو میگردداند اورا و بعضے گوید معنی این آئست کہ اگر و سو گند خورد و بخندے  
 تعالیٰ کہ وے تعالیٰ آن فعل را یا سو گند بخورد کہ نہ میکند راست گو میگردداند اللہ تعالیٰ اورا  
 درین سو گند و میکند آن فعل را یا نمیکند انتھے مولانا اسمعیل رحمۃ اللہ در نور المریدین شرح  
 تفریق میگوید کہ پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم دلیل آور در صفت فقر و گفت کہ فقیر اگر سو گند  
 خورد بر خدا استغاثے یعنی گستاخی و چرا خدا استغاثے بجای رسد اگر گوید باللہ کہ خدا تعالیٰ  
 چنین کند خداے تعالیٰ از گستاخی و برادر و نگو نگر داند و آن سو گند و برار راست گرداند و لکن  
 مضمون این حدیث کہ گفت اگر سو گند خوردے چنین بودے دلیل است بر اینکه فقیر سو گند  
 نخورد و نہ گوید کہ چنین بودے پس درست شد کہ فقیہ حقیقی آئست کہ سچ سخن نگوید پس  
 مضمون این حدیث پے شبہ و صفت ذات حضرت اولیں است رضی اللہ عنہ - ۱۲  
 ۱۲ ارض قنا اتباع بحسب امت افضل انبیاءک و اصفیاءک و اولیاءک و صل وسلم علیہم  
 ۱۲ اجمعیں حق سبحانہ و تعالیٰ اگر طالعند بر اسر مایہ صدق طلب بہم رساند و داعیہ و رخصت  
 حقیقی در باطن اندازد باید کہ در بوقت کہ آخر زمان است وجود مرشد کامل نادر بلکہ مفقود  
 نایاب است غزلت اختیار کند و شہر طارادۃ و عقیدت مراقبہ حسن صورت و جمال و تصور حلبہ  
 با کمال آن حضرت افضل التابعین و چہتہ خود نماید و این تصور و صورت وجود یافتہ آن حضرت  
 بر انصب العین بصیرۃ خود سازد و متخلیہ را بحلیہ و منقش گرداند و لسان حال و زبان  
 مقال تضرع و ابتهال شکستگی و سوال خود عرض دارد و نیاز مند بہائے عاشقان کہ زبان  
 از تعبیر آن قاصر است بزوے کار و پس اگر بن سخل مداومت نماید امید است کہ الواب  
 فیض از راہ باطن بکشاید و لمعات بارقات النوار آفتاب روحانیت مقدسہ آن حضرت  
 رضی اللہ عنہ از آن در بہا بتابد و باطن بدان النوار روشن و منور گردد و تا کہ مستہلکات متعذر  
 و محو نور شود درینجا مقام فنا فی الشیخ و مرشدہ فنا فی اللہ روحی نماید و این طریق الیہ متصل

کہ اقرب طرق است و ذالک فضل من اللہ واللہ ذو الفضل العظیم اللھم ادرنا  
 هذه الصراط المستقیم والطریق القولیم بحسب فضلک العظیم و کرمک القدیم  
 اکون و رودے است تتضمن حدیث پیغمبر صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم و آن حدیث شریف است  
 بر بیان از علیہ جلیلہ آنحضرت رضی اللہ عنہ کہ از نزد عزیزی بدست افتاد خون در مقام شفا  
 نمود نوشته آمد و آن اینست اللھم صل وسلم علی سیدنا و مولانا محمد  
 و علی آل سیدنا محمد بن الذی اخبر بعض صحابته و قرابته بعلامة اویس  
 القرنی و شفاعته اللھم صل وسلم علی سیدنا و مولانا محمد و علی آل سیدنا  
 محمد بن الذی اخبر السیدین انه اشہل لعینین بعید ما بین المتکبیرین اللھم  
 صل علی سیدنا و مولانا محمد و علی آل سیدنا محمد بن الذی اخبر انه  
 معتدل القامة شدید الادمۃ ذورأفة ورحمة یشفع فی کثیر من  
 هذه الامة اللھم صل وسلم علی سیدنا و مولانا محمد و علی آل سیدنا  
 و مولانا محمد بن الذی اخبر فی صحیح خبره انه ضارب بذقنه الی صدره  
 اللھم صل وسلم علی سیدنا و مولانا محمد و علی آل سیدنا محمد بن الذی اخبر فی صحیح  
 اقواله انه رام یصره الی موضع سجوده و اضع عینہ علی شاکله اللھم صل وسلم  
 علی سیدنا و مولانا محمد و علی آل سیدنا محمد بن الذی اخبر و هو فی مجلسه انه کان  
 یقرء القرآن و بکی علی نفسه اللھم صل وسلم علی سیدنا و مولانا محمد و علی آل سیدنا  
 محمد الذی اخبر فی خبره ان تحت متبکیه لمعة بیضاء تسلیما کثیرا کثیرا  
 الطیفة سیدوم۔ در معاش آنحضرت از خورش و پوشش مام حجة الاسلام ابو محمد الغزالی  
 رحمۃ اللہ علیہ در کتاب حیات العلوم و کیمیا سعادت میفرماید کہ امام و متفقد اویس قرنی  
 است رضی اللہ عنہ کار و نیاز اچنان بر تو نشین تنگ گرفته بود کہ تو می پنداشتند کہ وے  
 دیوانہ است بر آن سخت گرفتار و نفس خود را پس نبا کرد مر او را خانه بردر و ازہ خانہا  
 خود دود و دوسہ سال بودے کہ کس ویرانیدے وقت بالکن از بادیر و نشد کوی و کسیر  
 از نماز خفتن باز آمدے و طعام وے خستہ حزنا بودے کہ از راه چیدے و ہر گاہ کہ میرید

اور آخر ما از زبون و بدترین نگہ میداشت اور ابرائے افطار روزہ خود پس اگر چندین  
خرمایافته کفوت را بس کند خسته را الصید قد دادے اگر خرمایا قوت نیافتے خسته را بقوت  
و خرمایا خریدے و روزہ بکشد دے و جامہ وے خرقہ بودے کہ از سر کید آنها بر چیدے  
دشمنے و بر کید بگرد و خسته و پوشید و کودکان چون بزوے رسیدے و بر سنگها زدے  
و بنداشتندے کہ وے دیوانه است پس گفتے رضی اللہ عنہ کہ اے برادران سنگها خورد و اندازد  
تا ختم شود و خون از اندام روان گردد تا از نماز و طهارت باز نمانم و همچنین لعینها شمشیر و العین  
در مکتوبات و شیخ فرید الدین عطار در تذکرة الاولیاء و مولانا سید محمود و در حجة الذکرین  
نقل کرده اند و امام الخافقی و غوث الثقلین و سبط الحنین ابو محمد نجی الدین عبد القادر جیلانی  
قدس سرہ و تعالی روحہ در غنیۃ الطالبین فرموده است در باب حسن خلق کہ حضرت اویسی  
قرنی را رضی اللہ عنہ سوئے طفلان سنگ نزدے و او میگفتے اگر شمار از سنگ زدن چاره  
نیست باید کہ سنگهاے خور و بزیند تا ساقبائے من خونین گردند و از او اے نماز نمانم و  
خواجہ محمد یار ساد فصل الخطاب فرموده است کہ حسن بصری رضی اللہ عنہ گوید حضرت  
سلمان را دیدم گلیمو بارقعها پوشید و او ایس قرنی را رضی اللہ عنہ دیدم با جامه پشمین  
و رقعها بران گذاشت و از تذکرة الاولیاء نیز مفہوم میشود کہ حضرت اویسی قرنی رضی اللہ عنہ  
را گلیمو بود از پشم شتران و در شرح تعرف عربی و حیوة الذاکرین نقل کرده اند از ان نقل  
معلوم میشود کہ حضرت اویسی رضی اللہ عنہ از او چادر داشت کہ ہر دو از صوف بودند و  
در حیوة الذاکرین سید محمود میفرماید کہ حضرت اویسی رضی اللہ عنہ نے حید یا رجھا از منہا  
و پوشش خود از ان نمبو پس روزے سکے کہ در مہر بلہ بود و بر انداختہ را پس فرمود  
مہر سب را کہ بخور آنچه نزدیک است ترا و میخورم آنچه نزدیک است مرا و از دور مرا آن پس  
اگر بگدہ شتم من از صراط از تو کہ ترم و اگر نہ از تو پسرے و بود تو تم کہ او را دیوانه گے گفتند  
و خویشتان با و استہزاس میکردند و نمودکان با وے بازیے نمودند و دیر سنگهاے زدند  
و در یکے از رسائل سلوک نے آر و کہ در من سبیکس نبود و خوار تر و ضعیف تر و بنوا ترا از  
اویسی رضی اللہ عنہ بحدیکہ در محلے و کوچہ کہ میگذاشت مردم استخفاف میکردند و سنگها

انداختند و خاک بشش میگردند و روایت کرده اند که بدرسته انفع گفت که بود اویس  
 رضی الله عنه چون وقت شب شد سه صدقه میگردانید در خانه اوست بود از فضل طعام و  
 شراب و لباس پست میفرموداے بار خدا یا مواخذه کنی بمن برائے کسی که بمیرد گرسنه  
 و برائے کسی که بمیرد در برهنه و روایت کرده شده است لفرین السعید رحمه الله علیه  
 که می گفت که بود حضرت اویس رضی الله عنه می چید ریزها از سگین و انهار و می  
 شست آنهارا پس صدقه میداد بعضی را و میخورد بعضی را و میفرموداے بار خدا یا  
 بدرستی که من اینرا بگیرم بسوی تو از جگر گرسنه میگویم من که محمود قادری شنجانی ام که  
 در القباض حضرت اویس رضی الله عنه و آنچه در وے است از زبونه حال او و حشمت  
 و عزت او از خلق و آنچه نسبت میکنند بسوی او چمال از جنون و اختلال و خواری و تمبل  
 و غیر ذلک من سائر الاحوال دلیل است دوست او زیارت مرصع و فقرا را که بدین راه  
 روش سلوک میکنند و پاک نیست از کسانی که انکار میکنند بر این چنین فقرا و صلحا رحمهم الله  
 زعم می نمایند که این خلاف سنت است و حال آنکه نمیدانند که بدرستی نیست غلظ و در برهن  
 ترک دنیا و اعراض از واد اقبال برسولی است بجان و تعالی تا اینجاست ترجمه کلام حیوة الذاکر  
 است و همچنین ذکر کرده است امام یافعی رحمه الله علیه در کتاب روضه الریاحین در  
 حکایات الصالحین حکایت پنجم بعد از حیل و یکصد مولانا علی چوری رحمه الله علیه کتاب  
 کشف المحجوب میفرماید که چون حضرت امیر المؤمنین عمر رضی الله عنه خبر اویس رضی الله عنه از  
 اهل قرن پرسید گفتند دیوانه است اویس نام که اندر آباد اینها نیاید و با کسی صحبت نکند و آنچه  
 مردمان خورند او نخورد و غم و شادی را نداند چون مردمان بخندند و گریه و چون گریه و  
 بخندد و در کتاب بحر السعاده می آرد که حضرت اویس رضی الله عنه از غایت زهد و تقوی  
 از مردمان رسیده بود و از خلق غرت گرفته و ترس عظیم در وے غالب بود و در بیابانها  
 بسر برد و هیچ شخصی حتمه علیه فرمود در سلوک سلوک که چون حضرت فاروق رضی الله عنه  
 نشان حضرت خواجه اویس رضی الله عنه از مردمان پرسید گفتند او شتر بانه است  
 که شتران مردمان میچرانند و شتران میماند که هیچ در آبادان نیاید در مجالس المؤمنین

میگوید کہ حضرت خواجه اویس رضی اللہ عنہ شتر بانی میکرد و فرمود آنرا صرف معیشت خود و مادر و برادر و والدہ سبحانہ و تعالیٰ اعظم و احکم نسبت کرامت و بلند می و مرتبت و زہد و اخلاص و تنگی حالت و ظہیر غنہ الناس احوال و او غناء آن حضرت بدین نہایت کمزور و زشت بود و در باطن عند اللہ آن شان در رفعت و علو مکان داشت کہ آنکہ تلج لولاک لما خلقت الافلاک بر سرہ افرحت مشتاق فافح او بودے و بند از سینہ پے کینہ بکشاوے و فرمودے کہ -

اٰی ناعبد فیض الرحمن من جانب الیمین و حالت نمودی ذلک فضل اللہ یوتیہ من یشاء اللہم ارزقنا التباعہ سکننا - معتقدان سلسلہ علیہ اویسیہ را باید کہ بموافقت و متابعت آنحضرت رحم دنیا را مطلقہ ثلاثہ گرداند و راحت و لذات آنرا بگذارد و زہر قاتل انگازند و فقر و مسکینی اختیار نمایند و داخل زمرہ مہقر بان و محبان این خاندان عالی شان شوند و در سایہ عنایت و حمایت سلسلہ علیہ قرار یابند و صلی اللہ تعالیٰ علی حبیبہ و خلیلہ محمد و آلہ و اصحابہ اجمعین -

لطیفہ چارم در افضلیت و خیریت آنحضرت از تابعین و سایر صالحین رحمۃ اللہ علیہم اجمعین  
مولانا اسماعیل بن احمد بن عبد اللہ در نور المہدیین میفرماید کہ حضرت خواجه اویس رضی اللہ تعالیٰ عنہ زیادت زمان حضرت رسالت بناد صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم و غایتانہ وے و مادر وے زبان آورند بان حضرت صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم و تحنین است بعینہا در کتاب مجالس المؤمنین اگر چه بطاہر صحبت آنحضرت صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم نیافتہ لیکن در حجرہ نبوۃ پرورش یافته و بیاران آن حضرت صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم ملاقات کرد از محل مشایخ طریقت و کبر را اولیا حقیقت شد کہ ایشان را پیر حاجت نبود و تحنین در نعمات الانس و تذکرۃ الاولیا و قدسیہ و غیرہ از کتابها منقول است و بنابر ان بزرگتر و نیکتر تمامہ تابعین شد رحیم اللہ و در خیریت و افضلیت آنحضرت از سایر تابعین اخبار و آثار و احادیث دارد است و در مجالس المؤمنین میگوید کہ حضرت سید المرسلین صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم در حق آن حضرت رضی اللہ عنہ فیض الرحمن و خیر التابعین فرمود و قاضی عبد الصمد رحمۃ اللہ علیہ در ملفوظ حضرت مخدوم نوح رحمۃ اللہ علیہ میگوید کہ خواجه عالم علیہ الصلوٰۃ والسلام چون ستانده اویس است رضی اللہ عنہ متالش او در اسے متالش اماست بلکہ او را بہ نسبت حبیب مرتبہ محبوبیت است چہ حضرت حبیب

ذوالنہن ہواے اوسین سید مبارک بطرف میں کشادہ انی وجہات نفس الرحمن میں  
 النین میگفتند یعنی نسیم رحمت از جانب میں نے یایم بیت نسیم صمد امر و زلو و جان  
 آورد باز یار گم شدہ من لکھ نشان آورد و در مشکوٰۃ آورده است کہ گفت عمر رضی اللہ  
 عنہ کہ شنیدم پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کہ پیغمبر بود بد رستی تابعین مردی است  
 کہ گفتہ شود مر اور اوسین رزم و مر اور مادر است و بود بوسے بر جس پس امر کنید در خواہد  
 از و استغفار کند مر شمار و روایت کرد این حدیث را سلم از بن حدیث معلوم میگردد کہ اوسین  
 قرنی رضی اللہ عنہ بہترین تابعین است و در اینجا مقبتہ ظاہر و فضلی عظیم است مر اور اوسین  
 محمود در حمتہ اللہ علیہ در حیوۃ الذاکرین پیغمبر باید کہ انجید حدیث صحیح است در اینکه آنحضرت نیکتر  
 تابعین است علی الاطلاق و دلالت میکند بر اینکه نفع لازم بزرگتر باشد از نفع مقصدی و  
 دلالت میکند بر اینکه بد رستی علما باطن کہ عارف باللہ اند بزرگتر اند از علما ظاہر کہ عارف  
 با حکام خدا تعالی اند و مولانا علی بن سلطان محمد قاری در رسالہ سعدن العدنی در تحقیق فضیلت  
 آنحضرت رضی اللہ عنہ اخبار و احادیث نقل کرده است این بنو لغہ احقر نیز آن را در اینجا ترجمہ  
 کرده و ایراد نموده است و آن اثبت باید دانست کہ بد رستی آمدہ است کہ از طرق بسیار  
 کہ نزدیک بتواتر اند از حضرت رسالت پناہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بد رستی نیکترین تابعین  
 مردے است کہ مر اور اوسین رہ میگوند و روایت کرده است این را حاکم از علی و احمد و ابن  
 سعد از عبد الرحمن و ابو علی از مردے از صحابہ رضوان اللہ علیہم اجمعین و روایت کردہ است  
 این حدیث را سلم از عمر رضی اللہ عنہ زیادہ این کلام کہ بود مر اور او والدہ کہ اوسین رضی اللہ عنہ آن  
 بر زمینو اگر قسم میگردد بر خدا ہر آنکہ را شکو میداشت اور اخذ استغالی و بود بوسے سپیدی پس  
 و رخواہد از و کہ طلب آمرزش کند از خدا تعالی برائے شما و در روایتی از مسلم بن لفظ آمدہ  
 است کہ بد رستی بیا بد شمار مردے کہ گفتہ شود مر اور اوسین رہ منکر اور در زمین غیر از او  
 بد رستی باشد با و سپید پس دعا خواہد از خدا تعالی پس و رگردد اند خدا تعالی سپید  
 از و مگر اینکه بگذارد قدر در ہم پس کسیکہ ملاقات کند او را از شما پس امر کنید اور کہ آمرزش خواہد  
 برائے شما و روایت کردہ است ابن سعد رحمۃ اللہ علیہ از مردی کہ پیغمبر گفت کہ دوست من

ازین است اویسیؓ قمری است و روایت کرده است ابن عدی از ابن عباس رضی اللہ عنہ کہ گفت پیغمبر صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کہ باشد در امت من مردی کہ گفتہ شود مرا و اویسیؓ بن عبد المطلب قمری و بدرستی شفاعت او در امت من مانند ربیعہ و مضر باشد و روایت کردہ است احمد و زاہد و ابوالغیمہ در حلیہ از محارب پسرن و ثار و از سالم بن ابی الجعد بدرستی کہ کہ از امت من کسانند کہ نمیتوانند انیکہ در آیند مسجد خود را یا جائے نماز خود را از سبب برتری باز دارند ایشان را ایمان ایشان ازین کہ سوال کنند مردمان را از ایشان است اویسیؓ رضی اللہ عنہ قمری و ہم بن جہان رحمۃ اللہ علیہ روایت کردہ است از ابوالعلیؓ عمر رضی اللہ عنہ کہ گفت پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بدرستی کہ باشد در تابعین ہر کس کہ گفتہ شود مرا و اویسیؓ بن عامر کہ بر آید اورا سپید پس در خواب خدا تعالی را انیکہ دور کند پیدی را از او پس گوید بار خدا یا بگذارد در تن من بارہ ازان تا یاد کنم نعمت ترا کہ بر من است پس بگذارد خدا تعالی خیر یاد کند بان نعمت او را پس کیکہ بیاید اورا از شما و میتواند کہ کفرش خوابد برائے خود پس باید کہ آمرزش خوابد ازو برائے خود و روایت کردہ است ابن شیبہ از عائشہ رضی اللہ عنہا بسراجم است کہ بیاید بر شما مردی کہ گفتہ شود مرا و اویسیؓ کہ باشد باو سپید پس بخوابد خدا تعالی را پس بر دارد خدا برائے تعالی آن سپیدیرا پس کیکہ بیاید اورا از شما پس امر کنید او را پس آمرزش خوابد برائے شمار و آیت کرد خطیب ابن عساکر از عمر پس خطاب رضی اللہ عنہما بدرستی کہ گفت پیغمبر علیہ السلام کہ اسے عمر باشد در امت من مردی کہ گفتہ شود مرا و اویسیؓ قمری رضی اللہ عنہ برسد اورا بلائے تن پس دعا کند خداے تعالی را پس بر دارد خدا تعالی آن بلا را مگر بماند بارہ در پہلو خود و قتی کہ بیند اورا یا دعا کند خداے تعالی را پس قتی کہ بیانی اورا پس بخوان اورا از من سلام و امر کن اورا تا دعا کند مرتزیرا کہ بدرستی کہ او کفر حق است نزد پروردگار خود و یار و نیکوی کہندہ است ابو الدین خود کہ سوگند خورد بر خدا تعالی ہر آنکہ مرا است کہ گرداند خدا تعالی اورا شفاعت کند مانند ربیعہ و مضر و روایت کردہ ابن سعد و احمد و مسلم و یحییٰ و حاکم کہ در مستدرک خود از عمر رضی اللہ عنہ بیاید بر شما اویسیؓ بن عامر یا ہادی بن ادم و اویسیؓ از قرن باشد باو بر پس یہ شود ازو مگر بماند قدر دہم و باشد مر اورا تا

کہ آن بوی بر خوردار بود اگر تم خورد و بخدا متعالی ہر آئند راست گرداند خدا تعالیٰ اور آپس  
 اگر بتو انی اینکه آمرزش خواہی از و برائے خود پس و روایت کرد ابن شہیراز مصنف خود  
 و حاکم در مستدرک خود و ہیثمی ابن عساکر از حسن مرسل و لفظ و ابن است کہ در آید پشت را  
 بشفاعت مردی از امت من زیادہ از ربیعہ و مضر و گفت آن اویسی قرنی است رضی اللہ  
 عنہ و روایت طبرانی از ابی امامہ مرفوعہ در آید پشت را بشفاعت مردے از امت من بسیار  
 تر از عدد ربیعہ و مضر و شفاعت میکنند در اہل بیت خود و بشفاعت میکنند بر اندازہ عمل خود و روایت  
 کرد ابو نعیم از ابی امامہ باین لفظ کہ بر آید از دوزخ بشفاعت مردی از امت من بسیار تر از  
 ربیعہ و مضر پس این ہمہ احادیث و اخبار دلالت میکنند صریح بر اینکه بدرستی کہ اویسی رضی اللہ  
 عنہ بزرگتر تابعین است باعتبار بسیار ثواب چنانچہ اشارہ میکنند بدین لفظ خیر التابعین پس  
 سنا فائدہ دارد آنکہ بعضی مشایخ رحمہم اللہ فرمودہ اند کہ بزرگ ترین تابعین سعید بن مسیب  
 رضی اللہ عنہ از اہل مدینہ است و حسن رحمۃ اللہ علیہ از اہل بصرہ است و کچول رحمۃ اللہ  
 علیہ از اہل شام است و علقمہ رحمۃ اللہ علیہ از اہل کوفہ است زیرا کہ بدرستی کہ این مجموعہ است  
 بر اینکه ایشان بزرگترین و بجا ترین تابعین اند از روی علم و اللہ اعلم تا اینجا ترجمہ عبارت معنی  
 المعنی است و شیخ عبدالحی رحمۃ اللہ علیہ در شرح مشکوٰۃ فرماید کہ از امام احمد بن حنبل رضی اللہ  
 عنہ منقول است کہ افضل تابعین سعید بن مسیب است و این باعتبار معرفت علوم و کمال  
 شریع و این منافات ندارد خیریت و افضلیت اویسی رضی اللہ عنہ کہ باعتبار کثرت ثواب عند  
 اللہ باشند و در قاموس گفتہ کہ اویسی بن عامر رضی اللہ عنہ از سادات تابعین است شاید  
 کہ لفظ حدیث نیز محمول است بر آن اصح تا اینجا بیان اخبار و احادیث بود کہ دلالت میکنند بر  
 افضلیت و خیریت اویسی رضی اللہ عنہ و آنچه در بیخ فرمودہ و اقوال علماء و مشایخ عظام  
 است رحمہم اللہ تعالیٰ اکنون نقل کردہ میشود در کتاب امتناع السماع سے آر کہ سعید  
 بن مسیب افضل تابعین است بعد اویسی رضی اللہ عنہ نزدیک کسی کہ ثابت میکند وجود  
 اویسی را رضی اللہ عنہ و شیخ عبدالحی رحمۃ اللہ علیہ در حاشیہ منہبہ کہ بر تعرف فی معروف  
 الفقہ و التصوف نوشتہ است میگوید کہ اگر گفتہ میشود ابن مسیب را خیر التابعین چنانچہ گفتہ میشود

اویس قرنی علیه السلام را از سادات تابعین و مولینا سید محمود بن علی شینانی در سیره الذکرین منظر  
 که از سادات تابعین و افضل تابعین اویس قرنی است رضی الله عنه مشیخ مخشبی علیه  
 الرحمة آنحضرت را در سلک سلوک قبله تابعین و قدوة اربعین و آفتاب نهان و نفس رحمان  
 فرموده است و در کتاب مجالس المؤمنین میگوید که آنحضرت سهیل مین و آفتاب قرن بود  
 و غوث المناخرین سید محمود در بخش نور اللہ مرقدہ آنحضرت را رضی الله عنه سید التابعین  
 فرمود و در کتاب تاریخ گزیده میگوید که شیخ اویس قرنی رضی الله عنه از کبار تابعین است  
 و در هدایة الاعمال در باب پنجم میگوید که خیر التابعین حضرت امام اعظم و حضرت اویس قرنی  
 است رضی الله عنه و اللہ اعلم سید السادة منیع البرکاة حضرت عیسیٰ بلوطی قدس سره در کتاب  
 خبش سبب الصیفة الذهب که در مناقب اولاد اهل بیت آنحضرت رسالت پناه صلی اللہ  
 علیه و آله وسلم تصنیف کرده است که در تمهید البشکور سلمی و در دستور الحقائق آورده است که  
 فاضلترین و بهترین تمامه خلق و مخلوقات از علویات و سفلیات محمد است صلی اللہ علیه و آله  
 سلم و پس از آن حضرت آدم صلی اللہ علیه و آله است و پس از آن پیغمبر ان علیهم السلام بعده  
 خلفاء زهراء چهار یار اند بر ترتیب خلافت بعده بهترین اولاد حضرت صلی اللہ علیه و آله وسلم بی بی  
 فاطمه زهرا است رضی الله عنها بعده شش یار آن و دیگر که ایشان از ائمه و متبغیه گویند و  
 آن طلحه و زبیر و سعد و سعید و عبد الرحمن بن عوف و ابو عبیدہ بن الجراح است بعده  
 که در جنگ بدر بیثیه از جانب حضرت رسالت پناه صلی اللہ علیه و آله وسلم بدرجه شہادۃ رسیده و بعده  
 سایر یاران آنحضرت که بشیر مصاحبت و لطیف موافقت مشرف شده اند پس از ایشان  
 تابعین اند که پیرو پیغمبر و یاران و محر کرده اند و خواجہ اویس قرنی رضی الله عنه از بهترین  
 تابعان بوده و بعد از نیکوترین مردم امام اعظم ابو حنیفہ است رحمۃ اللہ علیہ بعده علماء کبر  
 علم عمل میکنند بعده بزرگترین مردم آنست که با وجود اسلام و ایمان و اعمال صالحه در فائده  
 مردمان میگویند که خیر الناس من ینفع الناس حدیث صحیح است پس کسیکه برخلاف این  
 مراتب و ترتیب اعتقاد کند و سعی تحقیق راه راست نم کرده است اینک کلام پس بحکم از  
 اخبار نبوی و احوال مشایخ نابت و درست گشت افضلیت و خیریت حضرت خواجہ

اولیس رط برساتر تا بعین بلاشبہ علی الاطلاق و مقرر شد کہ بعد الانبیاء و الصحابہ افضل  
الخلق درین است در زمان خویش و بعد از زمان خویش آنحضرت اولیس باشد رضی  
اللہ عنہ و درجہ و مرتبہ یکس از سلف و خلف متقین و متاخرین مثل نوح و اولیاء محل و کبار  
بمقامات و درجات و سہ نمبر و اینست موجب فتویٰ شرعی و موافق و عقاید فقہاء و  
مختار علماء رحمۃ اللہ علیہم اجمعین شیخ عبداللہ مطری در کتاب نور احمدی در مناقب سلطان  
احمدی کہ فی سہر مدینہ کہ گفته است بعضی از کبار عارفین و محققین کہ بدرستہ سلطان  
سید احمد کبیر الحسنی الرفاعی بلندتر از مرتبہ شیخ اولیس کرنی است رضی اللہ عنہ و از مرتبہ سبکہ  
بود در عصر او از اولیاء در تمامی مقامات محبوبیت و محبت و معرفت سوائے اصحاب بنمبر  
صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم و شیخ اولیس قرنی بزرگ است از سلطان سبکہ احمد در بعضی جزئیات  
مجاہدات و مشقات در اعمال ظاہرہ چنانچہ خلوة از خلق و بودن او در میان تمام عمر و  
خوردن او بر گہائے و میوهائے و آرزوئے ملاقات او با صحابہ رضی اللہ عنہم بچند مرتبہ  
شش ساعت یا چهار ساعت پس انتھی این سخن شیخ رحمۃ اللہ علیہ کہ مرتبہ سید احمد قدس  
سرہ بزرگتر است از مرتبہ شیخ قرنی رضی اللہ عنہ مخالف دلالت اخبار و اقوال شایخ و بیان  
مسئلہ عقائد است و اللہ اعلم در اینجا میتوان گفت کہ شیخ رحمۃ اللہ علیہ چون مرید و معتقدان  
سلطان سیدی احمد قدس سرہ بود این سخن بطرز مریدانہ گفته است ہرچہ مرید از متابعت  
و مقامات شیخ خود بیان کند اگرچہ از حد حکم شرعی در گذر و معاف و معذور است و اللہ اعلم بحقیقتہ  
الحال و المال و نیز گاہی باشد کہ مرید را بچندین ثبات قدم و جدی در ارادہ مرتبہ سیر و شیخ ویرا بلند  
تر شاہدہ کنند و در عالم غیب مہ نمایند از مراتب سایر شیوخ رحمہم اللہ تعالیٰ پس شاید کہ  
عبداللہ مطری را قدس سرہ ہمچنین واقعہ افتادہ باشد و تأیید این سخن است آنکہ عارف بانی  
مولانا جامی قدس سرہ فی تفسیر آورده است کہ روزی یکجہ از مریدان سلطان بایزید میگویند کہ  
علا و الدولہ را قدس سرہ ما گفت چون است کہ تو بجا ندان شیخ عبداللہین ارادت آوردے  
و سلوک جز بمثلہ پیوندد کردے او در جواب گفت کہ من کیبوت و ضو ساختم در اثنا و آن  
دیدم کہ دیوار قبلہ بکشتاد و از آن سو فضا بے پیدا شد و آسمان و ستارہ و ششتری مینمود ہرید

کہ این چیست یحییٰ گفت کہ نور سلطان بایزید است قدس سرہ ساعتی شد کہ آسمان دیگر دیدیم  
تمامی نورانی یحییٰ خورشید گھتم این چیست یحییٰ گفت کہ این نور مجید الدین بغدادی است قدس  
سرہ آن در پیش تجویب پس شیخ رکن الدین گفت این سخن نہ بآن میگویی کہ در مراتب  
الیشان بیایم پس یحییٰ و یانترجیحی نے ہم شیخ مجید الدین را با سلطان بایزید قدس سرہ الماہرین  
را حق سبحانہ و تعالیٰ حوالہ کردہ است ہمیشہ چون او توجہ بان مشرب کرد و متابع آن طریق  
شد حق سبحانہ و تعالیٰ حجتہ ثبات قدم اورا در آن طریق شیخ اورا علی مراتب بر جلوہ کند و اکثرہ  
علی تحقیق مراتب در قیامت پیدا شود و نشان علو مرتبہ دین عالم جز متابعت حبیب خود  
مطلق صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نیست ہر کس کہ متابع مرتبہ و علی تر والہا علم سیکویم منک  
سوف این سطور پر مقصود کہ در سہ اوقات و در جمع ساعات فخر و مسابہات من آن است  
کہ الحمد للہ و الحمد لہ حمد اکثر اکثر کہ مرید کترین و معتقد کترین اینچنان دان عالی شانم و  
اسیر حلقہ این سلسلہ علیہ زائد کاظم قبلہ صدق ثلاث یقین او است و سجدہ نیاز دل و جان  
بدوست سست است خشک طالبانیکہ خاک وے اند با گرد گشتہ ذات پاک وے اند اللہم  
افضل یلدنا برکاتہ و اوفل الینا فتوحاتہ بجز کمک و فضلک یا رحم الراحمین۔

لطیفہ تحم در تحقیق صحابہ بودن آنحضرت و مشہور و مختار و مشائخ و علماء رحمہم اللہ آن است  
و اخبار و افتاد و کثرت کثیرہ برین مطلق کہ حضرت اویسی رضی اللہ عنہ از تابعین است نہ از  
اصحاب رضی اللہ عنہم زیرا کہ بطاہر ملاقات و شرف مصاحبت حضرت رسالت پناہ صلی اللہ  
علیہ وسلم نرسیدہ اما بعضی روایات از بعضی علماء رحمہم اللہ منقول است کہ دریافت شرف  
صحبت نبویہ کردہ است چنانچہ توالینا محمود بن محمد علی الشیخانہ القادری ثم کلمنی دارا  
و قرارا کہ از کبار علماء و مشائخ روزگار خود بود و در کتاب حیوۃ میفرماید کہ گفت سیدی مجاہد  
شعرانی رحمۃ اللہ علیہ بدرسنیکہ روایت کردہ شدہ است کہ تحقیق جمع شدہ است آن  
حضرت خواجہ اویسی رضی اللہ عنہ بہ سغیمہ خدا صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم مراد یعنی بسیار بار  
و حاضر شدہ است با آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم در جنگ آمد و گفتہ است حضرت اویسی  
رضی اللہ عنہ کہ سوگند است بجداتعالیٰ کہ شکستہ نشدہ است چہار ہر زندان مبارک پیشین

از زبان بلند سلاطین اویسیہ رحمہم اللہ

آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم تاکہ شکستہ من چہار زندان شین خود و شکستہ نش رو و مبارک  
 آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم تاکہ شکستہ رو و من و دو تالشہ پشت مبارک آن حضرت صلی  
 اللہ علیہ وآلہ وسلم تاکہ دو تالشہ پشت من چہین دیدم این کلام در بعضی موفات علمائے  
 رحمہم اللہ تعالیٰ منجھے و چہین است بعینہا این روایت در کتاب لواح الانوار فی طبقات  
 الاحیاء و العلم و نیز سید محمود رحمۃ اللہ علیہ در حیوۃ الذاکرین منگوید کہ گفتہ است بعضی  
 از علمائے صحیح است نزدیک محمد بن رحمہم اللہ انیکہ بدرستہ صحابی کسی است کہ جمع شد  
 باشد بہ پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم و را لیکہ مومن باشد و حالانکہ ندیدہ باشند آن  
 حضرت را صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم چنانکہ اولیس قرنی رضی اللہ عنہ و احف بن قیس و کعب  
 احبار رضی اللہ عنہما تابعی محض اند و اللہ اعلم انجھے منگوید کہ فقیر حقیر مولف این سطور کہ در اینجا  
 سے توان گفت کہ جائز است کہ حضرت اولیس قرنی رضی اللہ عنہ صحابی باشد و اجتماع  
 و صحبت و بحضرت رسالت پناہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم افتادہ باشد لیکن روایت اجتماع  
 و صحبت نرسیدہ باشد کسانیکہ قائل اند بعدم صحبت رضی اللہ عنہ و این روایت از علم  
 انہما مستنود و مخفی ماندہ باشد و برین روایت ایشان را اطلاع نینتادہ باشد کہ علم خدا سے  
 تعالیٰ را انہایت نیست و نتواند کہ کسی احاطہ تمام علم کند و یا کسی کہ دعویٰ احاطہ تمام علم نماید  
 و لا یحیطون بشیء من علمہ الا ہما شاء یعنی فراتر سند آفریدگان بحیر از معلومات او مگر  
 بر آنچہ او خواهد کہ بدان محیط شوند و نیز خدا تعالیٰ میفرماید و فوق کل ذی علم علیم یعنی ہر  
 ہر خداوند دانائے دانائے است کہ درجہ او بلند است و شیخ عبدالحق رحمۃ اللہ علیہ در  
 رسالہ از رسائل و مکاتیب میفرماید کہ اگر چہ کسی نزد کسی ثابت نشود ازین لازم نیاید  
 کہ نزد دیگرے ہم ثابت نشود و عجب نیست کہ حق تعالیٰ چنانچہ آنحضرت را رضی اللہ عنہ از  
 حشم خلق مستور داشت علم ملاقات و اجتماع او را بحضرت پیغمبر صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم خبر نمی  
 و پوشیدہ داشتہ باشد چنانچہ در حدیث قدسی فرمودہ او لیکار تحت قبائی الیہم  
 غیری - یعنی دوستان من زیر قبائے عزت من اند نمی شناسد ایشان را کسی سوائے من  
 اللهم ارزقنا شفیعہم -

لطیفہ ششم در سبب جدا ماندن حضرت خواجہ ابیسی رضی اللہ عنہ از حضرت پیغمبر خدا  
صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم عامہ علماء و شایخ رحمہم اللہ و در کتب مصنفات خویش چنین  
فرمودہ اند کہ حضرت خواجہ ابیسی رضی اللہ عنہ بواسطہ اشتغال خدمت و رعایت خاطر ما و خویش  
و حکم امر شریعت نزا و از خوف بغیر مافی مادر از ملاقات و صحبت پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وآلہ  
وسلم ممنوع و جدا ماندن چنین است در حیوۃ الذاکرین و لوامع الانوار و طبقات الاخیار و بحر  
الرموز و غیر ذلک مولانا اسماعیل رحمۃ اللہ علیہ در نور المربعین کہ شرح لغز است میگوید  
کہ حضرت خواجہ ابیسی رضی اللہ عنہ سہم و برگ آن بود کہ مادر خود را نزد پیغمبر خدا صلی  
اللہ علیہ وآلہ وسلم آوردے و سے نخواست کہ مادر را بگذارد بسبب رعایت حق مادر حق اطفال  
اور از حیرت معذور داشت و مولانا سلطان مقدس سمرہ در متون میفرماید کہ والدہ حضرت  
ابیسی رضی اللہ ولیہ بود از نقش بسوی پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم منع مینمود  
میفرمود کہ خدمت من ترا بہتر است پس آنحضرت رضی اللہ عنہ بحیث رعایت خاطر او جدا  
را نگذاشت و بحضور آنست و صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم مشرف نشاندہ شیخ یحیی فاضل الدین مزیرے  
قدس سرہ در مکتوبات میفرماید احوال مادر علم نیت بغایت دقیق و لطیف است ہر کسے  
بدان راہ نتواند و ہر چہ صاحب دلے کند بر اندازہ نیت و کند کہ نیت ہر کسے بر اندازہ ایمان آن  
مقلد را بر اندازہ ایمان تقلیدے و مستحالی را بر اندازہ ایمان استدلال و ماف را بر اندازہ  
ایمان شاہدے تے عجب کار و حدیثی کہ رضی اللہ تعالی عنہ زن و دخترند در ملک گذارد و بجز  
باصطفی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کند و خواجہ ابیسی رضی اللہ عنہ مادر نگذازد و چون نظر بر  
نیت ایشان کنی ہر دو ہر زگان برابرند و در سلف بعضے بودہ اند کہ ترک طاعت کردہ اند  
چون ایشان را در آن نیت نبود این سہمین نماز جبارہ الحسن سہمی رضی اللہ عنہ نکر  
گفت مرانیت نیت اینجا بزرگان میگویند باشد کہ ناکذا روت ایشان از گذاردن و گیلان  
بہتر بود در ثواب چہ دانی کہ مردان چرا نماز کنند و چہ دانی کہ نیت چہ دانی کہ چرا  
چرا رومد و چہ دانی کہ نیت اہل رسم دعا و ایجا سرگردانہ الابد رسم دعا و دعا و دعا  
ورہ انبیاء و اولیاء بگر صلوۃ اللہ علیہم اجمعین تا اینجا عبارت مکتوبات است پس جان

است که حضرت اویسی رضی الله عنه در ترک صحبت حضرت پیغمبر صلی الله علیه و آله نداشتند  
 باشند و الله سبحانه و تعالی و مولانا علی ابن سلطان قاری در معنی صیغریه که بدست  
 گمان من آن است که قطب بدال در زمان آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم حضرت خواجه  
 اویسی بود و رضی الله عنه بنابر آن که مستور الحال بود و گفته است امام یاقعی رحمه الله  
 علیه که تحقیق پوشیده کرده است احوال قطب و آنکه غوث است از عوام و خواص از بزرگان  
 غیرت که از خدای تعالی بر او است و تأکید میکنند آنرا آنچه در حدیث واقع است اولیای  
 تحت قبای الا عظم غیر سی را استحقاق از کلام بدایة الاعمال نیز معلوم میشود که قطب زمان حضرت  
 صلی الله علیه و آله و سلم حضرت اویسی رضی الله عنه بود چنانچه در ما بعد مختصر مذکور  
 خواهد شد و مولانا علی سمیه بن علی ملک بن حسن الطوسی المنسوب الی احمد بن محمد الرضی  
 الهاشمی المروزی المولد و الاصحافی الحمیدی عرف با و زعماء حمیم الله در جواب الاسرار  
 سیغریه که در حضرت است که میان قطبین ملاقات نیست چنانکه میان شیخ رکن الدین علاء الدوله  
 و خواجه عماد دین میان حضرت رسالت پناه صلی الله علیه و آله و سلم و عیسی مرقی غم او بر  
 قرنی بود و رضی الله عنهما ملاقات نشد استحقاق بنابر قول مولانا علی حمیه رحمه الله که  
 در میان قطبین ملاقات نباشد صحیح و در میان حضرت رسالت صلعم و میان حضرت خواجه اویسی فی محروقات  
 و الله علم مولانا علی مجیری در کتاب التوحید مایه مجملین یعنی مجالس المؤمنین که اولیای حق است که  
 حضرت اویسی رضی الله عنه ممنوع گشت از دیدن پیغمبر خدا صلی الله علیه و سلم بدو شرف  
 علیه مال در مگر حق و والده که تقدیر احوال او عظیم شرفیت رسول صلی الله علیه و آله و سلم  
 ملک متعالی است و در تذکره الاولیاء این لفظ زیاده کرده است که مادر او انبیا مفرست  
 و دست و پا بست شده بود و ذی الشیخ ابو بکر بن اسحاق محمد بن اسماعیل بن یعقوب السجستانی  
 الکلابادی رحمه الله علیه در کتاب العرف لذهیب القدر سیغریه که بیکر افنا آن باشد  
 که غائب گردان او صاف خود را خلق و برانظر دیوانگی و بهوشی بند و در بابی خبر شمارند از  
 برائے آنکه زائل شسته باشد از دوسه تمیز کردن در موافقت تن خود و طلب کردن جفوظ  
 خودی خلق را با و صحبت ماند و نه وسع با خلق آرام ماند زیرا که عقل خود را غلج

مشغول کردہ است و ویرا فراغت صحبت خلق و نفس نماندہ است تا جو خیال جنین گردد  
و خلق بسبب آنکہ ازوے توافقت خود نہ بیند و ویرا از خود متفرق سمیتہ گویند کہ وے دیوانہ  
سہوش است و در است جنین بسیار بودہ اند چون ہلال بندہ مغیرہ بن شعبہ و اویس قرنی  
رضی اللہ عنہ پس از کلام کشف المحجوب از کلام تعرف و از مجالس المؤمنین معلوم شد کہ  
حضرت اویس رضی اللہ عنہ مغلوب الحال و فانی الصفۃ بود و ہر چہ از فانی و مغلوب الحال  
در حالت طغ و سکر از اقوال و افعال صادر گردد کہ بظاہر منکر و شنیع نماید و مخافت احکام شرع  
و عرف باشد آنہم غفو و معاف است و آنکس در جنین امر معذور و نا ماخوذ است منکرات و  
شطیبات کہ از بعضی کبار و مکمل اولیایے بلکہ از رسول خدا علیہ اللہ علیہ وآلہ و اصحابہ و سلم واقع  
شدہ ہمہ ازین مقام است چنانچہ در تعرف مے آر و کہ حضرت عبد اللہ ابن عمر رضی اللہ عنہما  
در طواف بود چون در طواف مردے بروے سلام گفت حضرت عبد اللہ رضی اللہ عنہ  
جواب سلام باز نہاد پس آن مرد پیش حضرت عمر رضی اللہ عنہ از و حو گاہ کرد کہ بر عبد اللہ  
در طواف سلام کردہم مرا جواب نہاد حضرت عمر رضی اللہ عنہ ابوا فاقہ را از عبد اللہ پرسید  
عبد اللہ جواب گفت کہ دین مقام با خدا ئے تعالی کلام میگردم و مغلوب ویدار و حو گشتہ  
بودم از سلام این کس خبر نہداشتہم ہر آئندہ دین کار معذورم و نیز در شرع تعرف  
است کہ بزرگے بود کہ او حامد و ستان نام بود چنان مغلوب گشتہ بود کہ ترک نماز کردے  
چون در مقام نماز استادے واللہ اکبر گفتہ سہوش گشتے و بیفتادے عمرے بر گشتہ  
و ہم درین حال از دنیا رفت میگوید یولوف احقر کہ دین وقت و زمان کہ آخر زمان است  
بزرگے است عبد الخالق نام قدس سرہ در زمین ہانسی میماند کہ حالت سکر و فناء بہتر  
بروے غالب است نمیتواند کہ نماز ادا کند چون در صف بایستہ و لفظ اللہ اکبر از اہل منہ  
در سکر سہوش گردد و استادہ بماند و شوع و سجود و قعود و غیرہ از افعال نماز نتواند ادا  
کند و چون امام و جماعت از نماز فارغ شوند سرانیدگان خارج از مسجد بنشیند و سرود گویند  
چون آن بزرگ را آواز سرود و مد گویش افتد بعدے از سکر و بہوشی در افاقہ و صحوایہ  
و خبر دار گردد در بعضی نماز ہا بچہان جنبہ و در سکر افتادہ ماند و سواے نماز ہم اگر لفظ اللہ اکبر

و یا آیت از قرآن مجید بشنوید و بشنیدن مدبوش گردید باز چون سرود کنند خبردار شود  
تمام عمر او بدینطور میگذرد و این فقیر حقیر در صحبت آن بزرگ نشسته و زیارت و محشر  
محشتم و تمام قصه چنانچه آفتاب روحانیت آنحضرت اویس را معنی برود آن بزرگ  
از راه باطن یافته و ارشاد و تلقین یافته و الوافض و کرامت حاصل ساخته بالمواجه از  
زبان مبارک ایشان شنیده شد اوصاف و مناقب او زیاد بود برقیه را کتفا نمود تا  
این مختصر در از نگر و در شرح تعرف میگوید که مقام انبیا علیهم السلام بالاتر از مقام همه  
است پس چون است که هیچ غیر مغلوب نکشت و غلبه ایشان ساقط نکشت و دیگر پیرا چرا  
روا باشد جواب آنست که این مقام معذور است و معذور داشتن در تقصیر بود و انبیا  
علیهم السلام از تقصیر منزه اند و دیگر انبیا سفیران اند در میان خلق و حق شریعت بدینا  
قائم گردود دیگران را راست کنند چون خود کمتر گزیده دیگران را چون راست کنند آنرا  
باز آیم بستر مقصود و مختار و صحیح ترین اقوال در سبب جدا ماندن حضرت اویس رضی  
الله عنه ملاقات نمودن حضرت پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم همین غلبه احوال و غیبت  
و فنا و محویت است که در ذات آن حضرت اویس رضی الله عنه بود شاید و نشاید و کسی  
که طعن کند و نسبت عجیب و منقصیت نماید بذات شریف آن حضرت رضی الله عنه کار  
صحبت پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم تکلف نمود حاشا و کلام رسال پنجاه و هشتم از ماتی دهم  
و از الف و نهم که این فقیر مؤلف این لطایف بلاهور صانها الله عن الشر و میرفت برایت که  
سکانت و مسکن نمادی عبد الخالق قدس سره مذکور بود عبور نمود تا السعاده زیارت مستحضر شد  
و از انوار دیدار و از فواید گفتار نور و مستفید شد این لطایف تالیف خود را بنجدت الشیل  
عرضه داد چون بواسطه عارضه لبهارت چشم ظاهر که نقصان یافته بود از خواندن معذور  
بودند فقیر را فرمودند که چیزه ازین لطایف برخوان شروع کردم چون بدین مقام رسیدم  
که حضرت اویس رضی الله عنه بواسطه اشتغال بنجدت ماور از ملاقات ظاهر حضرت رحلت  
پناه ممنوع ماند فرمودند که خاموش باش و بشنو که مراد از مادر مادر واقعی که از نبی آدم باشد  
نسبت و کسانیکه اینچنین فهمیده اند غلط گردیده باید دانست که اینجا حکمت الیست پوشیده که ظاهر



عبدالخالق قدس سرہ سموء شد کتاب تمہیدات کہ تصنیف است است یزدانی عین القضا  
ہمدانی بدست افتاد ہنگام مطالعہ بعض عبارت آن کتاب از کلمات قدسیہ آن عین القضا  
بنظر آمد کہ مراد از مادر ام الانوار است مگر فرق یہیں است کہ از تقریر بندگی حضرت عبدالخالق  
قدس سرہ مراد از ام الانوار نور محمد است صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم و از کلمات قدسیہ عین القضا  
مراد از ام الانوار نور ذات مطلق حق است سبحانہ و تعالیٰ شانہ و فی الحقیقہ تسبیح فرشتہ  
از ناطق صادق بقول رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم و ما ریت افریت و لکن اللہ رحیم  
و انا احمد بلایم بیت ز احمد تا احد یک سیم فرق است با ہمہ عالم میان سیم عزق است  
عین القضا تمہید ثانی از تمہیدات سیفر ماید کہ اویسی قرنی رضی اللہ عنہ محمد مصطفیٰ صلی  
اللہ علیہ وآلہ وسلم را بحقیقت ید و مقصد صورت نمود زیرا کہ مقصود از دیدن صورت  
واقعی معنی است چون معنی حاصل آید صورت حجاب آید عالمان ناریسیدہ روزگار عذر داد  
پیش سے نہند نمیدانند کہ مادر نبودہ ام اصلی بود و عنده ام الکتب مادر اصلی نگذاشت کہ  
آمدے کہ مادر اصلی را سیدہ صورت فرزند او کہ محمد صلی اللہ علیہ باشد ہم تاج او باشد مگر آن  
تشبیہ کہ مجنون را گفتند لے آگفت من خود لیلی ام و سر بگریبان خود فرو برد یعنی لیلی  
بامن است و من لیلی اویسی رضی اللہ عنہ استخراق ام اصلی بود غیر در وجودش  
نماندہ بود بلکہ خود را در ہمہ و با ہمہ بلکہ ہمہ سیاحت اویسی رضی اللہ عنہ محرم قلب بزرگ  
بود مع بقایہ الان کمان کان پیمیت تن ز جان و جان زن تنوریت با لیک کس را  
دیدنی دستوریت با ہم در تمہید سیفر باید در واقعہ اویسی قرنی رضی اللہ عنہ الی الاحد  
الرحمن من قبل التیس : از کاشفات ذات اقدس من رانی فقہ راسی الحقی شدہ بود کتاب  
صورت ظاہر سے حضرت علیہ السلام نماندہ بود فی نفسہ معانی من اراد ان یظرا الی مبت  
یمتے علی وجہ الارض فلیظرا الی ابن ابی مخافہ بحضرت خواجہ اویسی قرنی رضی اللہ عنہ رو  
یافتہ و مظهر اتم و مظهر العجائب محمد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم در قالب و سنی  
اللہ عنہ شاہ و معائن بود و جلہ حرکات گمانگی حضرت صلح در قالب شریف و سجدہ و بلند  
حضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم جبہ معراج خویش بان در خویش شریف از رائے فرمود

تا سنگاه شفاعت بدامن پاک اویس رضی اللہ عنہ بستاند و دست طریق موحدان بطریق  
معنوی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم معیار گردیدہ شب و روز در جامہ اویس رضی اللہ عنہ خالق  
اویس موجود بود ازین سبب بعضی اعجاز مصطفیٰ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم در جامہ اویس  
میزد لاجرم اویس رضی اللہ عنہ لظاہر در مدینہ مبارک داخل مدخول نگردیدہ توجہ دانی و چہ  
مگردیدہ من عرف اللہ کل لسانہ در کار باید داشت از بس کہ در مطالعہ ام الکتاب یا مکتوب  
سے پرداخت نافرمان داشت عالمان نارسیدہ عذر ماوریش سے آنند میداند کہ اویس رضی اللہ  
عنه ام اصلی داشت اللهم صل علی محمد الاعمی انا من کور اللہ و کل شیء من نور ربی و فی انفسکم  
افلا تبصرون معانہ داشت چون تجلی ذات مطلق آتش از زیوۃ مبارک بتافت زنت سحر  
اویس رضی اللہ عنہ تمام مسبوخت و ہم در تہید ہم سفیر ماید کہ اینبار علیہم السلام بر سالت  
وفائدہ غیر مشغول شدند اویس راضی اللہ عنہ گفتند بامامو افتحت کن و مارا باش مجرد شاید  
کہ عشق اویس رضی اللہ عنہ با صورت پنهان گوید در عشق ملائمت و رسوائی بہ کافر شدن و کفر  
در تسای پیش ہم عاقلان بر عنایہ نہ در رہ ماسودا و سودای تا اینجا کلام تہیدات عجوب  
حالت است و بس حیرتے کہ یاد رکنا خفنه و محبوب در حضور در پردہ ہفتہ دازیر و ن حد  
ندائے شورش فراق سید ہند و ہزار ناہا سے سوزش اشتیاق میناید گاہ سخن از سر تن  
سیگونید و اشوقاہ الی لقاءہ و وقتے با مید بوے بند پیراہن سیکشاند کہ انی لاجل  
الرحمن قبل الیمن بیت بوئی جان سے آید از سوخی عدن با از دم جان پر در اویس قرین  
خلق در آن حیران و عالمے سرگردان کس نمیداند کہ این چیت این بوالعجب ہا و دیوانہ ہا  
عشق است عاشقان دانند عاقلان دیوانگان شناسند نہ فرزا نگان بیت عاشقانرا  
در و بدنامی خوش است با عاشقانرا سوز و ناکامی خوش است با صلی اللہ علیہ خیر خلق محمد  
و آلہ و اصحابہ وسلم -

لطیفہ ہفتم در ستور ماندن آنحضرت رضی اللہ در دنیا و آخرت از آن حضرت رسالت  
صلعم حضرت سلطان روم قدس سرہ و دشمنوی خود میفرماید کہ بعضی اولیاء مشہور اند و بعضی  
مستور درجہ مستوران بلند تر است از مشہوران ازین سبب مشایخ بزرگدہم اللہ تعالیٰ

ہموارہ در تمنائے و آرزوئے آن بودہ اند کہ از آن مستوران یکم را بیابند و انبیا علیہما السلام نیز ہمین آرزو داشتند چنانچہ حکایت موسیٰ و خضر علیہما السلام در قرآن مجید مذکور است و خدا میگرد و حضرت مصطفیٰ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کہ واسطوفاہ الی القار خوانی و تفسیر و اہتمام حوائج از حضرت ذوالجلال ملاقات خاصی را و فرمود واجب الوجود کہ خاصہ از خواص بر تو خواہد آمد حضرت علیہ السلام با عائشہ صدیقہ رضی اللہ عنہا فرمود کہ یکے از خاصان خدا بر دریا خواہد آمد لیکن اگر اتفاقاً من در خانہ نباشم اورا بنوازش و دلدارے در خانہ نباشان تا آمدن من و اگر ازین معنی متعذر شود و قبول نیفتد بار خلیہ اورا بقدر امکان ضبط کن کہ در شنیدن خلیہ ایشان فائدہ عظیم است پس آنخاص بیاید و خبر محمد مصطفیٰ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم پرسید آن حضرت در مسجد نماز مشغول و نماز اللہ عنہا اورا اعزاز نمود و گفت اندرون بیاتما ترا یہ حجاب یمیم گفت اندرون مرا کار نیست باید کہ سلام من بمصطفیٰ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم رسانم چون حضرت نجمانہ بنی نبی عائشہ رضی اللہ عنہا آمد عائشہ رضی اللہ عنہا خبر داد و سلام آنخاص رسید آن حضرت صلعم فرمود کہ یا عائشہ خلیہ و صورت اورا بیان کن مصلیٰ عائشہ چون بگفت خلیہ ہا اشک از چشمش گذران چون جو بہ مصطفیٰ گشت از خوشی بھوش ہا ہجو دریا در آمد اندر جوشش ہا از چنان بھوشی جو باز آمد بہ قطرہ اشل بحرے زلزل آمد بہ برز بالش روانہ گشت اسرار ہا مستمع غرق شد در آن انوار ہا در تذکرۃ الاولیاء میگوید کہ خواجہ کائنات صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم فرمود احب الاولیاء الی اللہ الاتقیاء الاحفیاء یعنی دو تشرین اولیاء نزد خدا متعالی پرستہر کا آمد جنین پرستہر کاران کہ پوشیدہ شدہ اند صحابہ گفتند یا رسول اللہ این در خود تو یا یمیم سید عالم علیہ السلام گفت شتر بانی است درین اورا اویس خوانند قدم بر قدم او نہید و این حدیث بعینہ در رسالہ بحر الرموز ہم مذکور است و در حیوۃ الذاکرین و شرح تعرف کہ عربی است این حدیث را باین لفظ آوردہ کہ گفت ابوہریرہ رضی اللہ عنہ کہ بدستہ فرمود و غیر خدا صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم اسے ابوہریرہ بدرستی کہ خدا متعالی دوست دارد از خلق خود سرگزیدگانرا کہ پوشیدہ ہست گنند تا آخر حدیث صحابہ گفتند یا رسول اللہ خبر دہ مارا از آن مرد فرمود کہ آن اویس قرنی است شیخ عبدالحق رحمۃ اللہ علیہ در کتاب اخبار الاختیار آوردہ است کہ شیخ حمیدین ناگوری

رحمۃ اللہ علیہ در کتاب اصول الطریق میفرماید مردان راہ کہ روی ایشان بدرگاہ است  
سد طاغفہ اند در کلام مجید آمدہ است - الذین اصطفینا من عبادنا فمنہم ظالم لنفسہ ومنہم مقصد  
ونہم سابق بالخیرات رتعد ورانند و شکورانند و قانیانند متعذوران آنها اند کہ بعد الایمان  
باللہ و اقرار ہم بالتوحید بحضرت حاضر نیانید و اگر آیند دیر آیند و آہستہ آیند و از خطاب سوا  
غافل باشند و مقصود ان آنها اند کہ بالایمان ہمعنان آیند و باقرار ہم رکاب و قانیان آنها  
اند کہ خطاب است بر حکم بیاد دارند و جواب قائلو ابلی فراموش نکرده اند و ہر چنان پیش  
از دعوت حکیم خطاب ازلی و جواب کم نیرلی اجابت کردہ اند در ہدایت کار لطلب ہدایت  
اسرار برآمدہ اند از نہا بسیار بودہ اند کہ پوشیدہ رفتہ اند و کس نام ایشان ندانستہ اند و  
نشان ایشان نشناختہ و تنہ چند را کہ بشناختہ اند بخرافہ محمد مصطفیٰ صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم  
شناختہ اند و اگر نہ نام و نشان ایشان کس ندانست و نشناختہ یکم از ایشان ابو بکر صدیق  
رضی اللہ عنہ کہ پیش از دعوت لطلب سالت برآمدہ و مردود خود را داد و اطلب کرد و یکم  
از ایشان علی بود رضی اللہ عنہ پیش از بلوغ مستعد قبول دعوت گشت و یکم از ایشان سلمان  
فارسی بود رضی اللہ عنہ کہ پیش از دعوت در طلب بیتہ پوشیدہ و صدق عہد میثاق از خود  
بجوئید و یکم از ایشان خواجہ اویس قرنی بود رضی اللہ عنہ کہ اگر غیمہ خدا صلی اللہ علیہ و آلہ  
وسلم تعریف نکردی نام او از تیغ دیوانی بر نیامدے و نشان او تیغ دفرہ ثبت نکردے  
زے مکت کہ در حضرت عزت داشتہ کہ در دنیا چیزے نہ نہاد و از دنیا بزداشت آزاد آمد  
و شاد رفت استخف و تحقیق سبب کتمان و ستر این طاغفہ رحمہم اللہ تعالیٰ بواسطہ غیرت است  
کہ محب را در حق محبوب میباشد و حق تعالیٰ غیور است کہ ان اللہ غیور و اماندار و کہ دوستا  
خود را منظور انظار سارزد بلکہ محبوبان نمیخواہند کہ محب ایشان بر عوام ظاہر گردد بسبب غم  
و غیرت از لغوت محبت است چنانچہ شیخ محب اللہ قدس سرہ در بعضی حواشی خویش کہ  
برکت آنجن کہ سخی است ترجمہ المراتب الاربعہ کردہ است میگوید کہ رئیس المؤمنین محی الدین  
قدس سرہ در باب یکصد و ہفتاد و ہشتم از کتاب فتوح میفرماید کہ طاغفہ محبوبان کہ خود  
انہ غیرت آنانند کہ موصوف اند بکتمان و سبب آن بکتمان غیرت است کہ غیرت از صفت

محبت است ظاہر نشوند و یک عوام کہ ایشان مجبان اند و این مقام حضرت رسالت پناہ  
 است صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم کہ آن حضرت وصف کرد نفس خود را بہ اخیر کہ تفصیل عبارت  
 پس پوشید محبت خود را بمزاج کردن و ملاعبہ نمودن کہ دوکان و بدوستے کردن بازند  
 و اولاد و یاران خود رضی اللہ عنہما انھما کلامہ پس اکنون فہم کن کہ حضرت اویسی رضی اللہ  
 عنہ محب بود و ہم نہ محبوب خود میخواست کہ در نظر مردم ظاہر گردد و نہ حق تعالی داشت  
 کہ آنحضرت نزدیک خلق متطور و مشہور شود چنانچہ فرمود سخنان کہ اولیائے تحت قبائے  
 لایعہ فہم غیرے این بود مستور ماندن و اللہ اعلم بہ مستور ماندن آنحضرت بسبب رشک  
 و غیرت اشارہ میکند قول مولانا علی قاری رحمۃ اللہ علیہ کہ در لطیفہ ما بعد از امام یافعی علیہ  
 الرحمۃ نقل کردہ است در آنجا سہین تا معلوم کنی مخدوم جہانیان علیہ الرحمۃ در سفر نامہ  
 فرزندے میفرماید روزی امیر خراسان باو شاہ یمن در حوالے ملکیت خویش اکابر  
 و صد درویشان شیخ نشینان از برائے ملاقات بہم کرد و لیکن خواجہ اویسی قرنی فریاد  
 عنہ را نکرد چون او باز گشت از ملکیت خواجہ اویسی قرنی رضی اللہ عنہ مناجات کرد  
 گفت خدا یا چنانچہ بدینا مستور داشتے بلطف و آخرت بچنین مستور داری ہا نفی  
 کہ اے اویسی او علمے تو را قبول کردیم خواجہ اویسی رضی اللہ عنہ گفت الہا در  
 آخرت کہ اجتماع شدہ ہزار عالم گرد و در آنجا پردہ حجابے نباشد من چگونہ مستور نمایم فرمان  
 شد کہ بقدرے خویشیست بقصد موحدان بصورت آفرینم و تراد در بیان ایشان مستور آرم کہ  
 دوستان من بدلائم جنین تصور اند کہ خرمین ایشانرا کسے نشناسد کہ اولیائے تحت قبائی  
 لایعہ فہم غیرے در کتاب سہین ہدایہ کہ انھما از جملہ ملفوظات حضرت مخدوم جہانیان است  
 علیہ الرحمۃ جنین نوشتہ شدہ نظر آمدہ کہ روزی با شاہ یمن بر خواجہ اویسی قرنی رضی اللہ  
 عنہ برائے ملاقات آمد خواجہ در خاقانہ حکم لبست و آمدن ندا و ہمے پیش در جندان کرد  
 کہ در کہ البتہ در باز کرد و سبب کاری و نا آنکہ ملاقات نکرد باز گشت و اللہ اعلم مولانا قاری  
 رحمۃ اللہ علیہ در شرح مشکات میگوید کہ جنفی نیست کہ بدرستے و حقائق و کے رضی اللہ  
 عنہ این بود کہ و سبب حاجت الدعوات بود و در مادہ استغفار پس اگر ظاہر بود و در و ک

اور زندے ہوئے نیک و بد دستور و غیر دستور پس ممکن نہ کہ دیر استغفار برائے ہمہ دنہ  
 ممکن نہ کہ دیر التماس کردن از بعضی زیراکہ این موجب وحشت و کشف حال گردد و اللہ اعلم و  
 قاضی عبدالصمد در ملفوظ حضرت مخدوم نوح قدس سرہ میگوید کہ در شرح مشارق و در  
 کتاب روضۃ الریاحین امام یافعی حمۃ اللہ علیہ بلندی حالات و علو مقامات خواجہ اویس  
 رضی اللہ عنہ ذکر یافتہ و گفتہ کہ بودے از اولیائے مخفی کہ یافتہ نمیشد اگر حضرت نبی علیہ السلام  
 خبر نمیدادند از اویس رضی اللہ عنہ کہ اصلش از مراد پس از آن از قرن پس از آن یمن بود و ہرگز  
 کہے اور اسنے غنہ شناخت در یک از رسائل نوشتہ است کہ حق سبحانہ و تعالیٰ را اگر دہے اندک  
 در ہر انا ایل و اطراف النہار از حضرت لامکان ابن یخو اسند کہ اللہم استر فی عبادک بلاد  
 یعنی بار خدا یا جویش مرآتندگان خویش و در شہر بخویش چنانچہ اویس قرنی رضی اللہ عنہ  
 در عالم سیرت شربانان پوشیدہ بحر صطفی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم یکس در نیافت کہ اویس  
 و در وے چیست و در روز محشر مضافاً ہزار ملک بصورت اویس رضی اللہ عنہ در ظہور آزند  
 و یکس را بدورہ نمود و در تذکرۃ الاولیاء و سلک سلوک میگوید در جنہ است کہ فردائے  
 قیامت حق تعالی ہفتاد ہزار شتر نبیاً فرمید بر صورت اویس رضی اللہ عنہ آن در میان  
 ایشان در عرصات در آید و بہرشت رود تا پہنچ آفریدہ واقف نگردد الا شامہ اللہ کہ در آن  
 میان اویس رضی اللہ عنہ کلام است کہ در سکر دنیا حق را در زیر قہ تواری عبادۃ میکند  
 و خود را از خلق دور میداشت تا در آخر نیز از چشم اغیار محفوظ ماند کہ اولیائے تحت قبای اللہ  
 یوحی و در سلک سلوک اتقوا زیادہ آورہ است کہ خواجہ عالم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم از  
 کوشک خود بیرون آید چنانکہ کسی مرکے را طلب کند از حضرت عزت خطاب آید کہ کہ مطلب  
 گوید الہی او کجا است فرمان آید فی مقعد صدق عند ملک مقتدر گوید کہ او نیمجو اہلکہ مرا  
 بہ بند فرمان رسد ترا کہ بند از برائے ما بنید آنکہ مراد ترا چہ بند و دیدن توجہ سود  
 کند و دیدن بانی توجہ زیان دارد و مولاجاہی در دلیل الذاکرین ملفوظ حضرت مخدوم نوح  
 قدس سرہ میگوید کہ شب معراج درۃ التاج حضرت رسالت پناہ صلی اللہ علیہ وآلہ  
 وسلم بر طارم فلک الافلاک بر تخت مرصع نورانی در چار طبع فیوضات ربانی غالب روح

جسائی معائنہ کردند و مشاہد فرمودند کہ سر اوقات استار رب کر یا را می آتخه بفرغت پانی  
گشتاخی و در از کند صورتہ واقعہ حیات و جرے جرات کدیت جبرائیل علیہ السلام امین گفت  
کہ این قالب و حرم پر فتوح شیخ اویسی قرنی رضی اللہ عنہ است کہ در عشق تو دم زد و در  
پیدائے در دفتر قدم افشردہ و ساعتے آرا سیدہ در کتاب داد الہی کہ تصنیف داد این  
قایم قاضی متوطن دیرہ اسماعیل بہت است کہ بروایت صاحب ستیفیضہ و امام یاکر  
از سید النالین محب محبوب حقانی عاشق معشوق سبحانی حضرت خواجہ اویسی قرنی رضی  
اللہ عنہ در شب معراج آواز غر غرہ خواب بگوش ہمالیون آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم  
بر سر پیر رسید کہ این آواز غر غرہ کبیت جواب شنید کہ این آواز غر غرہ اویسی فی  
است رضی اللہ عنہ و چند فرشتگان موعظ الہی کردہ ام کہ این آواز مراب یار پسند است  
شیخ شرف الدین در مکتوبات جنین سے آرد فردائے قیامت چون حضرت رسالت پناہ  
مومنان در پشت در آید گوید خداوند اہمہ مومنان است من مرادیدند من ایشانرا  
مر اویسی قرنی رضی اللہ عنہ کہ وے مرانید و من اورانیدیم جواب آید ترا کہ بنید از بہر بکند  
چرا بیا یافت اگر ترانہ بیند چه زبان دارد ہر کہ در سر محبت بندہ شد تا ابد ہم محرم و ہم زندہ  
شد با سر کہ او از دار دنیا پاک شد بکے نور طلق شد اگر چه خاک شد

لطیفہ ہم باید دانست کہ حضرت اویسی رضی اللہ عنہ چون پلید بیائے بلا باے دنیا  
بدیدہ بصیرت چشم تعین معائنہ کردہ بود لا بد تنہائی و جدائی از خلق اختیار کرد و خود را  
از دنیا و از اہل انوار دستور نمود و گمنام و بے نشان ساخت در ہر دو جہان و این انوار  
خاصیت تا الآن در روحانیت آنحضرت رضی اللہ عنہ باقیست ہر طالعے اورا توفیق الہی  
باو می نماید و بشرط محبت و خلوص عقیدت روحی توجہ و التجاہ و حایت آن حضرت سبحانی  
عنہ آرد امید است کہ ہمین و برکت فیض روحانیت القطار کلی اورادست دہار بلا و نیست  
دنیا و اہل آن بر بد چنانچہ خواجہ محمد یار ساقی سرکہ در سالہ قدسیہ میفرماید کہ سبب القطار  
و اتصال الوہیت ملک نام توجہ و اشتغال محب است بروح متقدس افضل النالین حضرت  
اویسی قرنی رضی اللہ عنہ و نیز قدسیہ و بجلے دیگر اثر توجہ بروحانیت اویسی

رضی اللہ عنہ القطاع تمام و تجدد کلی از علایق ظاہری و باطنی بود نصیب مریدان و متبعین  
سلسلہ علیہ اویسیہ انست کہ حکیم متالبت خود را از دنیا و اہل آن دوراند و غزلت  
گوشہ نشینی اختیار کنند و از خلق و آسیرش آہنبا بالکل جدائی و تنہائی گیرند۔ اللہم ازونا  
متالبتہ بحرمتہ حبیبک و خلیک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم۔

لطیفہ پنجم در معنی و مراد حدیث پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم انی لاجل نفس الرحمن  
من قبل الیمین حضرت سلطان روح قدس سرہ در شنوی میفرماید کہ ہر روز محمد مصطفیٰ  
صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم وقت غروب با صاحب بیرون شہر رفتہ و روئے مبارک بسوی  
یمین کردے و بعد از آن فرمودے انی لاجل نفس الرحمن من قبل الیمین و حالت نمودے  
و از خوشی بہوش گشت و سر برانوائے یکے صحابہ رضی اللہ عنہم ہنادے و در جواب رفتہ  
بانی را دستورے نہت گفتن العاقل تکتہ الاشارة مہمہ در خانہ اگر کس است بکمر  
بس است۔ و شیخ فرید الدین قدس سرہ در تذکرۃ الاولیاء میگوید کہ گاہ گاہ خواجہ عالم صلی اللہ  
علیہ وآلہ وسلم رو بہ یمن کردے و گفتے کہ انی لاجل نفس الرحمن من قبل الیمین یعنی یم  
راحت از جانب الیمین یا ہم و یمنین یعنی شیخ فرید الدین نجفی رحمۃ اللہ علیہ در سلسلہ ک  
گفتہ است لیکن بجای لفظ نفس ریح آورده است شیخ شرف بیچہ منیری قدس سرہ در  
مکتوبات میفرماید یکجا بلطف بود بر سببہ سوختہ شتر بانی یعنی اویسی قرنی رضی اللہ عنہ  
وزید فرشتگان بہوش گشتند چون بہوش باز آمدند جبرائیل علیہ السلام را گفتند مادر بقصد  
ہزار سال نیافتیم کہ در عہد قاب قوسین مے آید جبریل علیہ السلام از رسالت پناہ صلی اللہ علیہ  
وآلہ وسلم برسد فرمود آن حضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم انی لاجل نفس الرحمن من قبل الیمین این  
نیم ریح از سبب شتر بانی است کہ دین مستہ کردہ است نہت شور و شہر فکندہ آن  
بہت زار بہت با چون خزان زخایات برون آمدہ است بہر مجالس المؤمنین نقل کردہ  
است کہ غوث التاخرین سید محمد نور بخش نور اللہ مرقدہ در شجرہ الاولیاء کہ جملة لیفات او  
آوردہ است کہ اویسی بنی رضی اللہ عنہ آنکسے است کہ وصف کردہ است اورا رسول صلی  
اللہ علیہ وآلہ وسلم بولایت فرمودہ است کہ انی لاجل نفس الرحمن من قبل الیمین اہں کسیکو

کرده باشند اور پیغمبر صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم پس نیت حاجت اور لبو کو وصف بیچ سچو از  
 امت سید التابعین حیدر بن علی الاعمی رحمۃ اللہ علیہ در او اہل کتاب بیخ الانوار ذکر نموده  
 بنابر جلالت قدر اویس قرنی رضی اللہ عنہ واطلاع از رو کجوف و ذوق بر اسرار الہی حضرت  
 رسالت پناہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم وقتے طرف یمن استنشق روح الفلاس شرفیہ اویس کو  
 اند در حق او فرمودہ کہ انی لا تنطق روح الرحمن من طرف الیمن و مولانا ابوالدین جعفر بدشی  
 رحمۃ اللہ علیہ در کتاب خلاصۃ الغائبات آورده است کہ حضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم با کمال  
 مقام خود روح مبارک خود بجانب یمن گردانیدے و جامہ را از سینہ بے کینہ خود دور  
 کردے و فرمودے کہ انی لاجد نفس الرحمن من قبل الیمن و مراد از خواجہ اویس بود رضی  
 اللہ عنہ تا اینجا کلام محاسن المؤمنین بود و حجتہ الاسلام محمد غزالی رحمۃ اللہ علیہ در کتاب لہجۃ  
 العلوم میفرماید کہ بزرگ داشت حضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم شان حضرت اویس رضی  
 اللہ عنہ را پس فرمود کہ انی لاجد نفس الرحمن من قبل الیمن و اشارہ کرد لبو کو و رضی  
 اللہ عنہ و در شرح احیاء العلوم نیز میگوید کہ اشارہ نفس الرحمن لبوے حضرت اویس است  
 رضی اللہ عنہ و مولانا علی ابن سلطان محمد قادری در معدن العبدی حضرت اویس میفرماید کہ  
 شیخ میفرماید کہ شیخ علاء الدین سہانی گفتہ کہ قطب در زمان پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وسلم علم اویس  
 بود رضی اللہ عنہا و حدیث انی لاجد نفس الرحمن من قبل الیمن حق واقع شدہ و یحییٰ بن یحییٰ  
 یعقوب چرمی رحمۃ اللہ علیہ در رسالہ کہ در بیان اقسام اولیاء تالیف کردہ گفتہ مولانا سہروردی  
 بن معین الدین بدیندی نیز در فوائج میگوید کہ قطب ابدال در زمان صلعم عصام قرنی بود  
 عم اویس رضی اللہ عنہا چون متوفی شد این خطا احمد بود از وی کہ میان مکہ و یمن بود  
 لیکن مولانا علی قاری رحمۃ اللہ علیہ در معدن العبدی میگوید کہ ظن من آنست کہ قطب ابدال  
 در زمان پیغمبر صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم حضرت اویس بود رضی اللہ عنہ زیرا کہ مستور الحال بود  
 امام یافعی گفتہ است کہ بدرستی قطب ابدال مستور الحال باشند از برائے رشک و غیرت  
 کہ از جانب حق تعالی بروئے است چنانچہ حق تعالی فرمودہ است کہ اولیائی تحت قبائی لا  
 یعرفہم غیر حق تعالی و اللہ اعلم و نیز از کلام مولانا یعقوب چرمی منہوم مے شود کہ غیر قطب ابدال در

قطب الارشاد اولیاء عربستان بزین برابر و ناپیدا است آنحضرت و مولانا جلال الدین سیوطی رحمة الله علیه در کتاب شریح صمد و رفی الاحوال الموتی و القبور و مولانا سید محمود در حیوة الذکرین گفته اند که حضرت اویس رضی الله عنه را چون دفن کردند و قبر را علامت نمودند چون باز آمدند دیدند که در آنجا قبر است نه اثر آنحضرت پس ازین معلوم شد که حضرت اویس رضی الله عنه از اقطاب بود که قبر او در زمین گم و ناپیدا گشت و الله اعلم در هدایت الانبیاء میگوید که بعضی بزرگان گفته اند که در شهر قطیف دیگر است و قطب الاقطاب یک کس است پس آنها را چنان عالم اند و هیچکدام بمرتبه نبوة نمیرسد زیرا که در عصر پیغمبر اینها بوده اند خصوصاً در زمان حضرت رسالت پناه صلی الله علیه و آله و سلم حضرت اویس رضی الله عنه قطب بود که ادنی مرتبه نبوة است و اکنون در اینجا باید دانست که لفظین که در حدیث انی لاجل فی الرحمن من قبل الیمین واقع شده نام ولایت و بلا و است چنانچه در لطیفه اولی نیز ذکر یافت لیکن در کتاب تمهیدات لفظین در جایهای متعدد و واقع شده و ترجمه فارسی آنرا مانند لفظین است کرده است و اصحاب الیمین نیز مراد داشته و الله اعلم به مراده و تمهیدات کلمات مست است نزدانی عین القضاة همدانی است و معنی مراد کلام ستان یا دراک و فکر عاقلان نتوان فهمید اللهم انی اسئلك حبک و حب اولیائک و اصفیائک بفضلک و کریمک -

لطیفه دهم در رفتن آنحضرت رضی الله عنه بر آن ملاقات پیغمبر علیه السلام و مجالس التوسل میگوید که روزی حضرت اویس از مادر اجازت خواست بر آن زیارة حضرت پیغمبر خدا صلی الله علیه و آله و سلم رود مادرش گفت برو و اگر آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم در خانه نباشد باید که توقف کنی و زود بیایی چون زیارت رفت حضرت صلی الله علیه و آله و سلم در خانه نبود و حاج اویس رضی الله عنه زود بجانب مادر جو کرد چون حضرت محمد مصطفی صلی الله علیه و آله و سلم در خانه آمد نورس در خانه دید که هرگز ندیده بود پرسید که بر در خانه کس آمده بود جواب شنود که آنرا ازین شهر تبارانی اویس نام بود بختی فرستاده باز رفت پس حضرت صلی الله علیه و آله و سلم فرمود که آنرا این نور او پس است رضی الله عنه که در خانه مایه نیکد داشته و خود رفته شریح محمود در رساله بحر الرموز که ملاحظه بندگان سلطان الواصلین برهان الکاملین حضرت

شاہ جلال الدین محمود اویسی جعفری است نور اللہ مرقدہ سے آرد نقل است کہ مادر  
 حضرت خواجہ اویس رضی اللہ عنہ نابینا و مزمہ بود از بچیت حضرت خواجہ اویس رضی اللہ  
 عنہ در خدمت او بے بود بواسطہ حکم شریعت فرمانبردار سے کردن مادر در خدمت سرور  
 انبیا صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم فرسید و ہمیشہ اجازۃ طلبید مادر اور حضرت مکر دے رو کر  
 خواجہ اویس رضی اللہ عنہ پیش مادر عرض کر کہ جہاں میں حضرت بکنید مادر گفت کہ دریا  
 بہشت پاس یا ز پیش من حاضر شوید حضرت اویس رضی اللہ عنہ خدمت گرفتہ در مدینہ آمد  
 مادر مومنان حضرت بی بی عائشہ صدیقہ رضی اللہ عنہا اندرون خانہ بود بغیر اذن اندرون  
 خانہ داخل شد بی بی رضی اللہ عنہا حیران ماند کہ این از حجاب آمدہ است حضرت اویس رضی اللہ  
 عنہ پر سید کہ خواجہ عالم سلم کجا است زین المستورات فرمود کہ در شکار سیر و ن رفتہ است  
 پر سید کہ ام وقت خوابد بی بی رضی اللہ عنہا فرمود کہ واللہ اعلم وقت نماز ظہر خواہند آمد حضرت  
 خواجہ اویس رضی اللہ عنہ گفت کہ سرور انبیا را سلام من خواہید رسانید چون شتر انبیا  
 علیہم السلام بیاد بی بی رضی اللہ عنہا سلام خواجہ اویس رضی اللہ عنہ رسانید حضرت  
 پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم پر سید کہ شما خواجہ اویس رضی اللہ عنہ دیدی بی بی فرمود کہ  
 دیدم حضرت سرور کائنات صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم باز سیر و ن آمد صحابہ را رضی اللہ عنہم فرمود  
 کہ کتاب بیامید ہمہ اصحاب ہوں وقت حاضر شد مد سید عالم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم فرمود  
 کہ سو سو من رو کر بہ بنید روئے مبارک را دیدم حضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم فرمود  
 خواجہ اویس رضی اللہ عنہ نظر بی بی عائشہ صدیقہ افتادہ او ہم بخشیدہ شد و نظری بی بر من افتادہ  
 بخشیدہ شد و نظر شہاب بر من افتاد و شما ہم بخشیدہ شد یہ حضرت عمر رضی اللہ عنہ و حضرت علی رضی  
 اللہ عنہ و ہمہ حضرت طلبیدند کہ ویرایہ بنیم حضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم خدمت فرمود  
 و گفت کہ بر کف دست و سولہ شائے سپید است اما بر من نیست چون عمر و علی رضی اللہ عنہما  
 بالشکر رفتند دعویہ اسلام و مسلمانی نمودند و طلب خواجہ اویس رضی اللہ عنہ کردند کہ کسی خبر  
 اندا و چند روز گذشت یکم دیر وضعیف آمدہ خبر دادہ کہ اویس قرنی رضی اللہ عنہ کہ شما را خبر  
 در فلان محلہ قرن است چون کہ اول ستون در آنجا تھا و مذوزین گا و میدنا ز بر زمین

بیرون آمد و شاخ را در عربی قرن گویند پس نام آن محمد قرن نهادند پس آن یاران رضی  
 اللہ عنہما در محل قرن آمدند چند روز گذشت که یاران حضرت اویس رضی اللہ عنہ را طلب کردند  
 نیافتند باز آمد و گفت انیکہ آنمرو بعد از او اسکے نماز مغرب درین راه بدوش ابدالان  
 میرود همین را اویس گویند حضرت عمر حضرت بلال رضی اللہ عنہما را فرمود کہ خواجہ را پند  
 چون بن رفتند از خواجہ اویس لفظ ہو لکہ بلال را رضی اللہ عنہ حال مستولی شدہ بہوش افتاد حضرت  
 عمر را روضہ عنہ خبر شد اورا بر داشتہ پیش حضرت علی رضی اللہ عنہ نہاد حضرت علی کرم اللہ وجہہ  
 اورا دم مبارک انداخت باز بہوش آمد حضرت بلال رضی اللہ عنہ پرسیدند کہ ترا چہ حال شد  
 حضرت بلال روضہ عنہ رو سو سو حضرت عمر خطاب کرم حضرت عمر رضی اللہ عنہ فرمود کہ بعد از نماز  
 مردے بطریق ابدالان میرود و میگوند کہ اویس رضی اللہ عنہ ہون اویس است من بلال  
 را رضی اللہ عنہ گفتیم کہ شما بنید حضرت بلال گفت کہین رفتہ عرض سلام کردم از وہو  
 برآمد از شنیدن ہوا زہوش رفت پس تحقیق دانستند کہ اویس ہون است دومی سیوی روی  
 حضرت عمر و علی بلال را رضی اللہ عنہم فرمودند کہ شما سلام بجاو اویس رضی اللہ عنہ  
 برسائید و بگوئید کہ اصحاب سرور کائنات برائے ملاقا شدن تو آمدہ اند و فتنہ امر باشند  
 ملاقات کردہ شود حضرت بلال رضی اللہ عنہ رفتہ سلام رسانید و پیغام گفت حضرت خواجہ  
 اویس رضی اللہ عنہ فرمود کہ روز جمعہ نماز فجر ہمراہ ما دالکید و لیکن ریسان کین را ہمراہ  
 بیارید چون علی الصبح روز جمعہ شد سوار سی کردند چون بر بلندی رفتند دیدند کہ خلوت  
 انہو است مخمکہ استادہ چون نزدیک رفتند حضرت خواجہ اویس رضی اللہ عنہ لباس شامانہ  
 بر سر چہرے کلاہ و در زیر شامانہ فرس انداختہ و شستہ چون رفتند ملاقا شدہ نماز مشغول شدند  
 چون از نماز فارغ شدند چہ حرفہ حکایت کردہ خصصت کرد پس آنجا خواجہ اویس رضی اللہ  
 عنہ خلافت و ارشاد حق خلفا را اظہار ساخت و دل پڑمردہ را حیات و جان افسردہ را تابان  
 بفضل حق بیداشتہ و از آنجا سلسلہ میرے و میرے از حضرت اویس رضی اللہ عنہ الی  
 ابوبناطامہ است پس بگویند کہ آن خرگاہ و منہو و جمع لشکر از درگاہ رب العالمین فرشتگان  
 آورده بودند و الحال آنرا فرشتہ برداشتہ در عالم میگردد چونکہ آنرا سہر جہد دل خوانند و ست

صبح مانند محل و کوئٹنگ می نمایند سیگویند کہ ہون خرگاہ و تنبو حضرت رضی اللہ عنہ افاض اللہ تعالیٰ علینا بركة و اوصل الدینا فتوحاته -

لطیفہ یازدہم در ملاقات امیر المؤمنین حضرت عمر حضرت علی رضی اللہ عنہما حضرت اویس مولانا اسمعیل بن عبد اللہ رحمہما اللہ در لوز المردین شرح تعرف سیگویند کہ چون حضرت ابو رضی اللہ عنہ بواسطہ رعایت خدمت والدہ صاحبہ ضعیفہ نزد پیغمبر صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بنیاد خدائی تعالیٰ جبرائیل علیہ السلام را فرستاد تا مسطی را صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم از حال و خبر داد و برکت شنود و مادر ویرا کہ است کرد و پیغمبر صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم از حال و خبر را خبر داد و حضرت عمر رضی اللہ عنہ البشارت داد کہ تو ویرا بینی و چون بینی سلام من بوسه رسائی و بگوئی تا است مرا کہ پیغمبر صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دعا کند اتھے در نزد الاولیا سیگویند کہ صحابہ رضی اللہ عنہم بر سیدند کہ اینک امام باشد فرمود صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کہ نبیہ است از زندگان خدا تعالیٰ گفتند ما ہمہ نبیگان خدا تعالیٰ ایم نامش چیست فرمود کہ اویس گفتند کہ او حجاب باشد فرمود کہ لقرن گفتند او ترا دیدہ است گفت بربیدہ ظاہر دیدہ است گفتند عجب کہ چنین عاشق تو باشد و بخدمت تو نشافتمہ فرمود کہ از دو سبب است از غلبہ حال دوم تعظیم شریف کہ بخدمت مادر مشغول است گفتند ما ویرا بنیم حضرت ابو بکر صدیق را گفت تو او را نہ بینی اما فاروق و علی ببینند مردی شعرانی در پہلوئی چپ و کبف دست و چون چندی کہ درم سفیدی است و آن برص است چون او را در پایہ سلام من بد ورسید و بگویند کہ است مرا دعا کند در مجلس المؤمنین سے آرہ کہ منقول است کہ سلمان رضی اللہ عنہ از حضرت پیغمبر صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم سوال نمود کہ این شخص کیست پس آن حضرت فرمود کہ بدرستیکہ درین شخصیت کہ اویس سیگویند کہ برانگینہ شود در روز قیامت یکا سمت کہ داخل شود در شفاعت او آگاہ باشید کہ ہر کسے از شما کہ او را بینی سلام من بد ورسانید و ام کہنید او را کہ مراد دعا کند شیعہ عبد الحق رحمۃ اللہ علیہ در مشکوٰۃ آورده است کہ روایت کردہ است از امیر المؤمنین عمر رضی اللہ عنہ کہ آن حضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم گفت مرا سے آید شمار از جانب من گفتہ شود او اویس رضی اللہ عنہ میگوید کہ آن مرد درین

خبر مادر سے کہ مر اور راست تحقیق ہو دو بوسے سفیدی یعنی برص پس دعا کرتے خدا را پس مر  
 کر خدا آنرا مگر قدوینا سے یا در ہے شک را وی است و مولانا علی قاری رحمۃ اللہ علیہ  
 شرح مشکوٰۃ در معنی این حدیث کہ گئے گذار و آنم در دین جز ما دیگوید کہ معنی آلت کہ بود  
 مر اور اہل و عیال در دین خبر مادر کہ منع میگرد اور از آمدن بسوی پیغمبر صلی اللہ علیہ والہ  
 وسلم خدمت آن و نیز شیخ عبدالحق قدس سرہ در شرح مشکوٰۃ میگوید و رواستہ آورده است  
 کہ بودن سفیدی قدس در سیم این بدو عاویہ بود کہ گفت خداوند الگذا در حب چیز سے ازان  
 کہ یا دکنم یا ن نعمت ترا پس کیسی پیش آید از شما پس باید کہ طلب آمرزش کند شمار یعنی باید  
 در خواند آن کس از وی کہ طلب آمرزش کند برائے آنکس و بعضیہ گفتہ اند کہ آنحضرت صلی اللہ  
 علیہ وآلہ وسلم این را از حجت خوش کردن دل اویس رضی اللہ عنہ فرمود و دفع تو ہم  
 کسے کہ تو ہم کند کہ وہی تخلف کرد از صحبت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم زیرا کہ وہی  
 آنرا از حجت مادر کوئی گردن بوی کہ دانستہ و در بحر السعاده میگوید کہ در زمان خلافت  
 خود آنحضرت عمر رضی اللہ عنہ در ایام حج در روز دوم ایام تشریق نصیحت خلعت سے  
 فرمود و احکام خدا تعالیٰ حل جلالہ و رسول او صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم تجلی میرسانید ہمہ  
 اہل موسم حاضر بودند آخر فرمودند کہ اہل کوفہ برخیزید ہمہ بر ناستند فرمود کہ ہر کہ اہل قون  
 است بالیستند ہمہ نشستند الا یکتن فرمود و از قرآن گفت بلے گفت اویس رضی اللہ  
 عنہ رائے شناسی گفت یا امیر المؤمنین بل اویس رضی اللہ عنہ رائے شناسم گفت یا  
 امیر المؤمنین او ازان حقیر تر است کہ نام او بری او شوریدہ است و از مردمان گریزان  
 است و ہمہ کس اورادیوانہ بنحو اند حضرت عمر رضی اللہ عنہ فرمود شمارائے شناسید  
 من از حضرت رسالت بناہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم شنیدہ ام کہ فرمود روز قیامت حق تعالیٰ  
 بعد بوی گویند ان نبی کلیم از است من بوی بخشد و بہ پشت روند بسیار خصلت  
 او گفت در حکایات الصالحین سے آر د کہ اویس رضی اللہ عنہ یکے از اولیائے امت  
 بود و کمال مرتبہ بجدی داشت کہ رسول خدا صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم فرمود کہ در قبیلہ قرن  
 مردی بیت باسم اویس کہ بوحانیت غدا ہی تعالیٰ و بن ایمان آورده است و از زیار

من خدمت ما وضعیفہ اور باز داشته یا عمر و علی رضی اللہ عنہما شہما العجاز و فوات من باو  
 در عرفات ملائی خواہید شد و بر شہما است کہ باو سلام رسانید و بگوئید تا مراد حق شفاعت  
 است دعا بکنند پس جمیع تعجب آوردند و گفتند تا بایں خدمت مرتبہ عالی داد فرمود علیہ السلام  
 انہ سب اللہ من امتی لشفاعتہ واصواف بنی کلب واستعار ہا تحقیق اللہ تعالیٰ بسیار روز  
 امت من لشفاعت اولیعد و تا رہائے چشم و موی از میثباتی بنی کلب و این استعارہ  
 از جہت کثرت کہ در قبیل عرب بینی کلب بسیار اند چنانچہ در شمار آوردن امکان ندارند  
 چنانکہ ارا میثبات بسیار است پس از سرائی بخشدن حق جل ذکرہ لشفاعت او پیغمبر علیہ الصلوٰۃ  
 والسلام اشارہ بشارتہ فرمود و لانا اسمعیل بن احمد رحمہم اللہ در نور المہریدین شرح  
 تعرف میگوید کہ چون عمر رضی اللہ عنہ در عہد خلافت خود بچ رفت از مردمان یمن در عرفات  
 رسید کہ اویس قرنی رضی اللہ عنہ کدام است گفتند کہ مردے آشفته است ستون  
 ما را نگاه دارد حضرت عمر و علی رضی اللہ عنہما بر رفتند و مراد را بدیند خلق اولو یو گفتند پیغمبر  
 خدا صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم فرمود کہ و سحر مردے باشد در امت من کہ لشفاعت و در شمار  
 گو سفندان قبیلہ بنی کلب خدا تعالیٰ گنہگار ان امت را بہشت در آرد اویس رضی  
 اللہ عنہ قرنی باشد نزد خلق دیوانہ باشد و محل وے نزد خدا تعالیٰ چنین باشد و امام جعفر  
 الاسلام امام محمد غزالی رحمۃ اللہ علیہ در کتاب احیاء العلوم و در کتاب کیمیای سعادت مینویسند  
 کہ چون نویسیت بحضرت عمر رضی اللہ عنہ رسید گفت با مردمان کہ ہر کہ از شما عوامی است  
 بر خیزید ہمہ بر خاستند گفت ہر کہ نہ از کوفہ است نشیند بہستند پس گفت ہر کہ نہ از فون  
 است نشیند بہستند مگر یک مر استادہ ماند گفت عمر رضی اللہ عنہ کہ تو از قرنی گفت آنگو  
 گفت اویس را دانی گفت دایم و حقیر تر از ان است یا امیر المؤمنین کہ تو از وے  
 سخن گوی و در میان چنگس نیست حقیر تر از و و احق تر دیوانہ و درویش تر از وے  
 عمر رضی اللہ عنہ چون این سخن بشنید بگریست و گفت ویرا از ان طلب میکنم کہ از رسول  
 خدا صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم شنیدہ ام کہ بعد در مردمان ربیعہ و مضر لشفاعت و بہشت  
 روند ان قبیلہ بود کہ بعد از تاسید انبوا و از بسیار وے و چنانہا بعینہا مولانا عبد الرحمن

رحمۃ اللہ علیہ در کتاب شواہد النبوة آورده است مگر این قدر زیاده است کہ آن  
 یک کس کہ از قرن بود بر ناست نام او انیس بود و لانا علی ججوری قدس سرہ در  
 کتاب کشف المحجوب میگوید کہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم مرصحاب را گفت ہر کس  
 است از قرن اویس نام کہ اورا قیامت بچون گو سفندان ربیعہ و مفسر شفاعت خواہ  
 بود اندر امت من و روح مبارک البعرو علی کرد رضی اللہ عنہا و گفت شمارا بہ بیند و او  
 مردی است پشت میانہ بالا شمرانی و بر پیلو کچپ و سہ بچند یکدہم سفیدی است  
 کہ نہ بیشہ است و بر کف دستش چچنان و بر اجد و گو سفندان ربیعہ و مفسر شفاعت  
 اندر امت من چون بہ بیند شش سلام من برسانید و بگوید کہ امت مراد ما کند و چون  
 عمر رضی اللہ عنہ بعد وفات پیغمبر علیہ الصلوٰۃ والسلام بکہ رسید علی رحمۃ اللہ علیہ و او بود و نہ  
 میان خطبہ گفت یا اہل نجد بر خاستند گفت از قرن کسی است اندر میان شما گفتند قوم  
 را بد و فرستادند عمر رضی اللہ عنہ خبر اویس رضی اللہ عنہ از ایشان پرسید گفتند دیوانہ است  
 اویس نام کہ اندر آباد اینہا نیامد بکسی صحبت نکند و آنچه مردمان خوردند او بخورد و تخم و شاد  
 نما ند چون مردمان بخندند و سہ بگیرد و چون بگریند و سہ بخندد عمر ہم گفت ویرا میخوام  
 گفتند سبحانست نزدیک شتر با مان ما التیرسین رضی اللہ عنہا بر خاستند و نزدیک و  
 شدند ویرا یافتند اندر شمار ششہ تا فارغ شد و بر ایشان سلام داد نشان پہلو و کف  
 دست بدیشان نمود تا ایشان را معلوم شد کہ و سہ اویس است رضی اللہ عنہ و از و سہ  
 و عاہ خواستند و سلام پیغمبر صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بد و رسانیدند مدعائے امت وصیت  
 کردند و زمانے پیش کہ بودند تا گفت آنچه گشتید اکنون باز گردید کہ قیامت نزدیک  
 است انگاہ مارا آنجا دیدار سہ بود کہ در آنجا بازگشتن نباشد کہ من اکنون بسا خلق برگ  
 راہ قیامت مشغولم چون الی قرن باز گشتند او را حرمستہ و جابہ در میان الی قرن پدید  
 آمد و سہ ازینجا بر رفت و بچند آمد و در تاریخ امام اعظم کو فی رحمہم اللہ تعالیٰ منظر ماید  
 کہ حضرت خواجہ اویس رضی اللہ عنہ در مدینہ رفت وزیر دخت اراک نماز میگذارد  
 کہ حضرت عمر و علی رضی اللہ عنہا رفتند و با اویس رضی اللہ عنہ ملاقات کردند و در خوا

شفاعت است نمود و اویس رضی الله عنه دعا کرد و بمقدار صد و سی و گوسفندان  
 مرحوم ربیع و مضر است بخشش کنانید و الله اعلم در رساله قوه الارواح میگوید که چون وزن  
 قیامت شودند از حضرت رب العزت و در رسد که اسے نیکو کاران داخل شود و در پشت  
 و اسے اویس رضی الله عنه توقف کن و زبان شفاعت کن مبرمان اوست راضی الله  
 علیه و آله و سلم که وعده کن آنکه بعد و سی و گوسفندان قبیلہ ربیع و مضر شفاعت تو بفرموی  
 رسام کن نیکو بنود که همچو تویی سپه لار و نمپاز تنباده و پشت رود و در شرح اعرف عربی مولانا  
 سید محمود در حیاتہ الذکرین میگوید در خبر است که ابو بکر رضی الله عنه گفت پیغمبر صلی الله علیه  
 و آله و سلم فرمود که بدرستی خدا تعالی دوستدار و از خلق خود برگزیدگان پوشیده را که گرد  
 آورده و اثر و لیده شده است موی سر پائے ایشان و تیره رنگ است رویها سے  
 ایشان باریک و لاغریان است تنگهای ایشان چون اذن طلعت بر بادستان اذن  
 داده نشوند و چون در خواهند زبان تو انحراف کنی کرده نشوند و چون کم نشوند جستجو کرده  
 نشوند و چون پیدا آید خوش کرده نشوند به طاعت ایشان و چون بیمار شوند پرسیده نشوند  
 و چون بمیزند حاضر نشوند مردمان بر ایشان صحابه رضی الله عنهم رسیدند یا رسول الله  
 و آله و سلم خبره مار اندازنا فرمود که آن اویس قرنی رضی الله عنه پرسیدند که اویس قرنی  
 کجاست فرمود اوست کجاست و در میان سرد و گوش او بعد است و برابر قد است سخت  
 گندمگون است دوخته زخمها را بر سینه و نهاده است چشم را بسوی سجده گاه و نهانده  
 است دست راست بر دست چپ خود بگریه بر نفس خود و دو جامه کهنه دارد و میباید  
 است از آن پوشیده است از ایشان و چادر چشم بچوالت در ساکنان زمین و مشهور است  
 در ساکنان آسمان اگر سو گند خور و هر آینه راست گرداند خدا تعالی سو گند او را بگریست  
 که بدرستی چون روز قیامت شود و گفته شود دندگان را که در آیند و پشت و گفته شود  
 هر اویس را رضی الله عنه که شفاعت کن بندگان را پس قبول کند خدا تعالی شفاعت  
 او را مانند ربیع و مضر و عمر و اسے علی رضی الله عنهما و فتنیک در مابنده شام را در پیر  
 بنوا سید از و انیکه آمرزشش خواهد بر اسے شفا پس در رنگ نمود و در طلب کردند اویس

رمی اللہ عنہ دہ سال و نیا فتنہ اور آپس چون در آمد سالے کہ مبر در آن حضرت عمر  
 رضی اللہ عنہ براء حضرت عمر رضی اللہ عنہ بر کوه ابوقیس و آن کو بخت بکلی پس آواز کرد  
 باند که اسرائیل بن یادر میان شما اویس رضی اللہ عنہ است پس برخواست شیخ بزرگ راز  
 ریش و گفت که ما در نیایم که اویس کیست ولیکن پس بر او زاده من است که او را اویس  
 میگویند و آن گننام است از روی ذکر کردن و اندک مال دارد و زبون نشان است  
 از نیل آورده شود و بوی تو بدتر است که بچرا ندیشتران مارا و کہتر است در میان قوم ما بیهوش  
 عمر رضی اللہ عنہ گفت که کجا است برادر زاده تو آیا درین حرم ماست شیخ گفت آری  
 پس حضرت عمر رضی اللہ عنہ گفت بآراک عرفات پس سوار شد عمر و علی رضی اللہ عنہما نزد  
 سوخ عرفات پس ناگاه اویس رضی اللہ عنہ در نماز استاده بود و بیروخت و شتران گرداو  
 میبرد پس بپشت عمر و علی رضی اللہ عنہما ستوران خود را پس آوردند بر اویس  
 رضی اللہ عنہ پس گفتند السلام علیکم ورحمۃ اللہ علیہ و بر کاتہ پس سبک گردانید اویس فتنہ  
 اللہ عنہ نماز را پس باز داد بر ایشان سلام را پس گفتند کدام مردی تو گفت که چنانند شتران  
 و مزد و رقوم گفتند که نامی پریم از تو چراندن و مزد و رشتن میپریم که نام تو چیست گفت  
 کہ نام من عبد اللہ است گفتند کہ بدرستی که دانسته ایم کہ ساکنان زمین و آسمان تمام بندگ  
 خدا ایند چیست نام تو کہ نامید مادر ترا بدان نام گفت شما چه بخواہید از من گفتند کہ وصف  
 کرده است مارا محمد رسول اللہ صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ وسلم اویس قرنی را پس بدرستی کہ  
 غناختہ ایم رنگ و موخ ترا و خبر کرده است مارا محمد صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ وسلم بدرستی کہ رنگ و مو  
 راست تو بارہ سپیدی پس آشکارا کن پہلو را اگر سپیدی است پس تو اویس باشی پس  
 آشکارا کرد پہلو را پس دیدند بارہ سپیدی را پس شناختند و بوسیدند او را و گفتند کہ  
 گواہی میدہیم کہ بدرستی تو اویس قرنی هستی پس آمرزش خواہ برائے ما یا مرزود خدا  
 تعالی مر ترا گفت خاص نمیکنم باستغفار خود نفس خود را و نیز پنج کس را از فرزندان آدم  
 علی نبینا و علیہ السلام ولیکن آمرزش می خواہم برای ہر چہ در بر و بجا است و برائے تمام  
 مردان ہون و زنان ہون و برائے تمامی مسلمانان مردان و زنان مسلمہ و شما بدرستی

مشہور کرد۔ بخدا تعالیٰ برائے شما حال مرا و شما سا کر و شما را امر پس کہ تہنید شما گفت  
 امیر المؤمنین علی کرم اللہ وجہہ ابن امیر المؤمنین عمر خطاب است و من علی ابن طالب ہم پس  
 بر خاست اویس رضی اللہ عنہ راست و گفت السلام علیک یا امیر المؤمنین و رحمۃ  
 اللہ وبرکاتہ و تو پس بریطالب ہستی پس جزا بد شما را خدا تعالیٰ جزا دادے نیکنان  
 آمنت گفتند پس جزا بدتر خدا تعالیٰ از نفس تو جزا نیکن گفت عمر رضی اللہ عنہ و پس  
 رضی اللہ کہ باش و رہنجائے خود و رحمت کناد خدا سے تعالیٰ بر تو داخل شود ہم کہ را و  
 بیاریم برائے تو نفقہ از عطاء سے خود و زیادتی لباس از بار چہائے خود ہمین جامعہ داد  
 میان من و شما پس گفت اسرار امیر المؤمنین تیج میعادیت میان من و شما پس نہ ہمین  
 ترا بعد ازین روز چہ میکنم نفقہ را و چہ کنم لباس را آیا ہمین از اسیدم مرا و جاد را پس ہم مرا  
 ہر گاہ کہ بینی مرا پارہ کردہ باشم ہر دور آ یا منی ہر دو یا پویش ملایم و خوشہ شدہ آ یا منی  
 بینی گرفتہ ام از مشر و شتر چرانیان چہار درم را ہر گاہ کہ بد بینی مرا خورہ باشم آنہا را اسرار امیر  
 المؤمنین بدستہ کہ پیش من و پیش تو عقبہ الیت و شوارنگذ روز و گمر کہ ہمارہ شکم گمر  
 و بار یک اندام و سبک و لاغز باشد پس یک شتر و رحمت کناد بر تو خدا سے تعالیٰ پس  
 چون این سخن حضرت عمر رضی اللہ عنہ از حضرت اویس رضی اللہ عنہ بشنید بزد زمین را  
 بدترہ پس آواز کرد آواز بلندائے کاشکے عمر را مادر غمزہ بودی عقیم کہ دو انیسکو تو خود  
 آ یا کہ بہت کہ بگیری این خلافت را و بگیری آنچه در دست و برائے اوست پس گفت  
 حضرت اویس رضی اللہ عنہ اسرار امیر المؤمنین شروع رفتن کن از اینجا تا من نیز آغاز رفتن  
 حکم از اینجا پس رو گردانید عمر رضی اللہ عنہ لبوئے کہ و بکشید حضرت اویس رضی اللہ عنہ  
 شتر را بسوخت و ہم پس شتر را بالیشان سپرد و بگذاشت چہریدن شتر در و بجا آورد و بسوخت  
 عبادت تا کہ واصل شد بخت تعالیٰ واللہ اعلم و تمام این حدیث امام عبد اللہ یافعی رحمۃ اللہ  
 تعالیٰ علیہ و روضتہ الریاحین نیز ذکر کردہ است در حکایت پنجم بعد از جہل و یکصد و اربع  
 اسرار شیخ فرید الدین عطار در منطق الطیر سے فرمایہ ہمیت چون عمر بنی ل وین بد بخوش  
 گفت اقلدم خلافت را و خوش نہ این خلافت گھر خردار سے بود و ہمیر و شتم گردینا ریح بود و

چون اویس انخوف بستند از عزم نگفت تو نگذار فارغ در گذر نه تو بنیگن هرگز باید ز راه باز گیرد او خود با پیشگاه چون خلعت خواست افکندن امیر از آن زمان برخاست از اماران جمله گفتند شش کن از پیشوا بن خلق را ششتر از پیر خدا صد روزه در گردنت حدیق کرد و آن زمان بر عمیال تحقیق کرد و اگر نوبت پی - از فرمان او - این زمان از تو برنج جان او چون شنید این محبت حکم تنگ را ازین محبت بروشد نیکتر و صلی الله تعالی علی خیر خلقه محمد وآل و اصحابه معصین و سلم کثیرا کثیرا و کتر تسلیم مرقع در تذکره الاولیاء آورده است که چون رسول الله صلی الله علیه و آله وفات خواست کرد و اماران گفتند یا رسول الله مرقع تو بکدام دهم گفت با و اویس قوفی یعنی الله عنده بعد از وفات پیغمبر صلی الله تعالی علیه آله و سلم چون عمر و علی رضی الله عنهما بکوفه فاقه فاق رضی الله عنه در میان خطبه گفت اے ساکنان بنجد برخیزید برخاستند گفت از قرن در میان شما کیست است گفت بل قوسه را پیش او فرستادند حضرت فاروق جبر حضرت اویس پرسید گفتند من شناسیم گفت صاحب شراع مرا خبر داده است و او کذا فنگوید مگر شما و را غلطید بیچ گفت او از ان حقیر تر است که امیر المؤمنین او را طباب کند و یواز احمق است که از خلق و جسته باشد حضرت فاروق گفت او کجا است که ما او را به طلبیم گفتند در دادی عرفه شتران چراند شایانگاه فلان بستاند و در آبادانی بناید و با که محبت میکند و آنچه مردمان بخورند او نخورد و عجم و شادی را نداند چون مردمان بخندند او بگریزد چون بگریزد او بخندد اویس فاروق و مرقع رضی الله عنهما بدان وادی رفتند او را در نماز یافتند حق تعالی فرشته را بر گماشته بود تا شتران او را نگاه می داشت حضرت اویس رضی الله عنه چون بس آدمی یافت نماز را کوتاه کرد چون سلام باز داد حضرت فاروق برخاست و سلام کرد جواب باز داد حضرت فاروق گفت نام تو چیست گفت خدای حضرت فاروق گفت ماهمه بندگان خدا نسیم نام خاص تو میپرسم گفت اویس گفت دست راست نما آن نشان که پیغمبر صلی الله تعالی علیه آله و سلم فرموده بود و بوسید پس گفت پیغمبر خدا را سلام رسانیده است و گفته که استان مرا و عاکن حضرت اویس رضی الله عنه گفت تو بدعا کردن اولی تر است که بر روی زمین از تو عزیر تر کنی حضرت فاروق گفت من خود اینکار میکنم تو وصیت رسول صلی الله علیه

والد و سلم بجائی گفت یا عمر نیکو تر نیکو نباید که او دیگرے باشد گفت پیغمبر صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ  
وسلم مران نشان داده است حضرت اولیس گفت مرقع پیغمبر بن دہیاتا دعا کنم ایشان مرقع  
بوعدا داند گفتند در پویش و دعا کن گفت صبر کنید تا حاجت خواہم پس بگوشہ رفت و در  
ترانیشان و مرقع نہاد و در و بخبر خاک نہاد و گفت الہی این مرقع ہوشم تا ہمہ است محمد  
بن بخشی پیغمبر است اینجا و الت کردہ است و حضرت رسول صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم فاروق  
و مرتضیٰ رضی اللہ عنہما کار خود کردند اکنون کار تو ماندہ است با فقر آواز داد کہ چندین امت  
نبو بخشیدیم مرقع در پویش گفت ہمہ را خواہم چہین میگفت و می شنید تا حضرت فاروق و  
مرتضیٰ رضی اللہ عنہما گفتند نزدیک حضرت اولیس رویم تا چہ میکند چون حضرت اولیس رضی اللہ  
عنہ ایشان را دید کہ آئندہ گفت آہ چرا آمدید کہ اگر آمدن شما نبودے مرقع در نہ پوشید  
تا ہمہ است محمد صلی اللہ علیہ وآلہ و اصحابہ بن بخشید چون حضرت فاروق و حضرت ابرا  
ہیم رضی اللہ تعالیٰ عنہما بگیم شتری پوشیدہ و سرور با برہنہ و لو تکرے ہزردہ ہزار عالم تحت  
آن گیم دار و حضرت فاروق رضی اللہ عنہ دل از خود داز خلافت برگرفت گفت کیست کہ  
این خلافت از من سبکتان بخیر حضرت اولیس رضی اللہ تعالیٰ عنہ گفت کسیکہ عقل ندارد چہ  
سفر و ششی بیند از تا کہ ہر کہ خواہد برگیرد خرید و فروخت در میان جبار دار و اصحابہ فقی  
اللہ عنہم فریاد کرد کہ چہیے کہ از صدیق قبول کردہ کار چندین مسلمانان ضائع نتوان گذاشت  
کہ بخیر و زہد دل تو بہ ہزار سالہ عبادت شرف دار پس حضرت اولیس رضی اللہ عنہ مرقع در پوشید  
و گفت بعد و گو سفند ان ربیعہ و مضر بخشیدند از است محمد علیہ الصلوٰۃ والسلام از برکات  
این مرقع اینجا و اندہ بود کہ کسی کہ گمان برد کہ حضرت اولیس از حضرت فاروق در پیش بود و چنین  
است اما غایت حضرت اولیس تجرید بود و حضرت فاروق آنہم داشت و نیز تجرید بخیر است  
چنانچہ پیغمبر صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم در پردہ زنان بود فرمود کہ محمد را یاد دار دید پس حضرت  
مرتضیٰ خاموشی بخش حضرت فاروق گفت یا اولیس چرا نیامدے تا پیغمبر را دیدے گفت شما  
دیدہ اید گفتند بل گفت مگر علیہ او دیدہ اید اگر او را دیدہ اید چو ہمہ ابرو کے پیوستہ است یا  
کشادہ عجب آن بود کہ هیچ جواب نتوانستند گفت از ہیبتہ کہ حضرت اولیس را بود رضی اللہ

عہم پس حضرت اویس گفت شما دوستدار محمداید گفتند بل گفت اگر دوستی درستی بود چرا  
آن روز که دندان مبارک او بشکستند حکم موافقت دندان لشکستید که شرط دوستی بموافقت  
است پس دہان خود نمود یک دندان در دہان نداشت گفت من اورا بصورت نادیدہ دندان  
خود بموافقت او بشکستم کہ موافقت او از دین است پس ہر دو را وقت خوش آمد داشتند  
کہ منصب موافقت و ادب منصبی دیگر است کہ رسول علیہ الصلوٰۃ والسلام را ندیدہ بود اندک  
سے بایست آموخت پس حضرت فاروق رضی اللہ عنہ گفت یا اویس مراد عاکن گفت در  
ایمان میل نبود دعا کردم در ہر نماز بعد تشهد میگفتم اللھم اعظم للمؤمنین والمؤمنات ای بار خدایا  
بخش مردان مومنان را و زنان مومنہ را اگر شما ایمان سلامت بگور برید خود دعائے من شما  
در یابد و اگر شنیدہ افاضایح بنکم پس حضرت فاروق رضی اللہ عنہ گفت مرا وحیت کن گفت یا  
عمر خدا را میناسی گفت بل گفت اگر غیر اورا نشناسی ترا بہ گفت زیادہ کن گفت یا عمر خدا را  
میدانگفت دانگفت اگر بخواد کسی دیگر نداند ترا بہ حضرت فاروق گفت باش تا چیزی بہ بیمارم حضرت ابو  
دست و جیب زد و دو درم بیرون آورد گفت اینتر بانی کسب کردہ ام اگر تو نعمان میکنی کہ  
چندان بزمیم من کہ این خرج بکنم انگاہ دیگر قبول کنم پس گفت رنجہ شدید باز گردید کہ ثبات  
نزدیک است انگاہ آنجا دیدہ ارے بود کہ باز گشت بنزد کہ بن اکنون بساعتن ز اوراہ قیامت  
مخفونم چون اہل قرن از کوفہ باز گشتند حضرت اویس را حرتے پیدا آمد در میان قوم و  
سر آن نداشت از انجا بگریخت و باز بکوفہ آمد بعد از آن اورا ندید الا حضرت ہرم بن حبان  
رضی اللہ عنہ بعینہ این فعل شیخ غشی در کتاب سداک سلوک بیان کردہ است  
و السلام علی من اتبع اللھدے در کتاب مجالس المؤمنین بیگوید کہ کلام حضرت اویس رضی  
اللہ عنہ کہ گفت اسے عمر آن کسیت کہ عقل ندارد پس چہ میفرودشی بنیدان تا ہر آنکہ خواہد  
بگیر و صریح است در طعن حضرت عمر رضی اللہ عنہ و در آنکہ او در کتاب خلافت و اعتقل  
جریان بیج و سترار در آن خلافت عقل ننودہ زیرا کہ عقل حاکم است بانکہ نصب امام از  
جانب خداست لہذاست و خریدن آن از حضرت ابوبکر و فروختن بعثمان مخالف عقل  
و شرع است و نیز کلام شیخ است بانکہ حضرت عمر دل از خلافت بر نہیدارد و زبان او

و ان دعوتے بادل موافق نیست والا خلاص خود را از ان موقوف بفرقتن نئے ساخت  
والحق اگر در آن دعوتے صادق ہے بود حضرت طلحہ و زبیر و علی و معاویہ و اشمال ایشان  
رضی اللہ تعالیٰ عنہم از البعد جان بخیریدند چہ جاسے یکمان لیکن ہنگی میدانتند کہ بردہ  
اقالہ حضرت البکر صدیق رضی اللہ عنہ از خلافت او نیز تواضعی و اظہار زہد و تہجد سے  
میکند و بنا برین در مقام خریدارے نیامدند و نیز از کلام حضرت اویسی رضی اللہ عنہ کہ  
حضرت عمر رضی اللہ عنہ را سبقت کہ اگر حضرت پیغمبر را دیدہ بخو کہ ابروئے پیوستہ بود  
یا کشادہ حضرت عمر در جواب ہیچ نتوانست گفت دلالتہ مفہوم سبکہ و برترتہ از حضرت اویسی  
عمر رضی اللہ عنہما و اظہار جہل و بیگانگی او از معرفت حضرت پیغمبر علیہ السلام و  
ارغام الف او بین الانام و نیز درین کلام کہ حضرت عمر از حضرت اویسی رضی اللہ عنہ  
دعا طلبید و حضرت اویسی رضی اللہ عنہ گفت اگر تو ایمان سلامت بگور بری آن عالم  
ترا در یاد و اگر نہ دعا خود ضائع بنکم اشعار است بآنکہ حضرت اویسی رضی اللہ عنہ عالم  
بود بسوئے عاقبت حضرت عمر لہذا دعائے او را علی الخصوص ضائع دانست و اللہ اعلم  
بالسرائر انکون باید دانست کہ ہر چہ از معانی و اشعار مصنف مجالس المؤمنین و از کلام  
حضرت عمر و حضرت اویسی فہمید ظاہر آنہم باطل و خلاف صدق است بطلان ہر یک از ان  
بتفصل ان کردہ سے آید لکہ مصنف مجالس المؤمنین گفتہ کہ مخفی نمائد کہ این کلام از حضرت اویسی  
رضی اللہ عنہ الے آخرہ :

باید دانست کہ درین کلام ہیچ طعن نیست زیرا کہ کلام حضرت عمر بطریق طلب علاج ترک تعلیق  
صادر شد و جواب حضرت اویسی بر آن معنی واقع شد کہ علاج ترک تعلیق ہیچ خلافت نیست  
چرا کہ ہیچ عاقل خرید نخواہد نمود بلکہ علاج او ترک خلافت است بلکہ مصنف مجالس المؤمنین  
طعن بر حضرت اویسی رضی اللہ عنہ کرد از بخت آنست طعن حضرت عمر بوسے کہ در فافہم  
آنکہ مصنف سطور گفتہ کہ عقل عام است بآنکہ نصب امام از جانب خدا سے تعالیٰ است باید دانست  
کہ ابن سخن او خلاف مذہب اہل تحقیق است در شرح عقاید سبکہ کہ مذہب حق  
آن است کہ نصب امام واجب است بر خلق بدلیل سہمی و آنکہ مصنف مذکور گفتہ کہ تبرک کلام

از فضیلت جابر بن عبد اللہ

حضرت اویسی رضی اللہ عنہ شعر است بانکہ حضرت عمر رضی اللہ عنہ دل از خلافت بر نمیدارد  
 الی آخره۔ باید دانست کہ این سخن مصنف نیز بجا و خلاف صدق است چہ حضرت عمر نیز در  
 آن وقت کہ فرمود کہیت کہ این خلافت از من بہ یکتان بخیر و مطلق دل از خلافت برداشتہ  
 بود و دل او باز بان موافق بود و بر بیج بدان سبب موقوف ساخت کہ امر دین چهل  
 نگذارد و انیکہ گفت الحق اگر در آن دعوی صادق میبود طلحہ و زبیر و معاویہ و اشمال اللہ شانہ  
 رضی اللہ عنہم بعد جان میخریدند چہ جائے یکتان این سخن نیز خلاف صدق و سداد است  
 چہ اگر استعارہ دارد کہ صحابہ مذکورین رضی اللہ عنہم ہمہ طالب خلافت و در لیس ریاست بودند  
 عاشا و کلا کجا چنین تواند بود و آنکہ گفت پوشیدہ نمائید کہ درین بیت دلالت است بر استہزا  
 حضرت اویسی با حضرت عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہما باید دانست کہ این سخن مصنف بے شنیع و منکر  
 است بجناب امیر المومنین حضرت عمر بن الخطاب و بدتر آنکہ نسبت استہزا بحضرت اویسی  
 رضی اللہ عنہ میکند کلا و عاشا کہ حضرت اویسی را ازین استہزا باطن مبارک خنثی و بیچگونہ  
 باشد و آنکہ گفت درین قول استعارہ است بدانکہ حضرت اویسی رضی اللہ عنہ عالم بود  
 بسوختن عاقبت حضرت عمر رضی اللہ عنہ باید دانست کہ این سخن ادا شد و افوت خواست از  
 روستے قباح و ضلالت لغو و باللہ و معلوم بقطع و یقین است کہ حضرت عمر رضی اللہ  
 عنہ عشرہ مبشرہ و رضی اللہ تعالیٰ عنہ و تتمہ کلام حضرت اویسی رضی اللہ تعالیٰ عنہ مخدوف  
 است خلاصہ تقریر آنکہ تخصیص بدعا و غفران کہے را کہ مستفمن بیج فائدہ نیست چہ اگر اگر ختم  
 او بر سعادت ایمان بود دعائے علی العموم کہ در نماز خوانند میبود و اورا ہم دریا بد بلکہ دعا سافر  
 با جابت است و اگر نہایت کارش بر شقاوت کفر گم و دوا و دعائے مفید نیست و امر کہے از د  
 مال غالی نیست و در حق شما تقدیر ثانی منتفی است بقطع و یقین پس پیے است عاشا و عار من بطریق  
 عموم شامل است و متفمن احوال شما خواهد بود و بالجملہ آنچه از لفظ طعن و استہزا و ارغام الفت  
 و تحالفت قلب و لسان واقع شدہ موجب انحراف از طریق قوم و صراط مستقیم است چہ در  
 جناب صحابہ رضی اللہ تعالیٰ عنہم ازان و تنہم است چہ طعن صحابہ رضی اللہ عنہ از دو وجہ  
 نیست یا موجب کفر است یا مقضی بفسق و بدعت چنانکہ مولانا سعد الدین رحمۃ اللہ علیہ

درشرح عقاید بدان تصریح کرده است۔ اللہم ابرنا الحق حقاً و ارزنا انبیاءہ  
لطیفہ سیر و حکم در اخبار و آثار کرد لالت بر بزرگے و حالات حضرت اویس رضی اللہ  
عنہ سینکند و مولانا جلال الدین سیوطی رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ در کتاب جمع الجوامع اخبار و آثار  
در شان حضرت اویس رضی اللہ تعالیٰ عنہ ذکر کرده است و قدوة المحققین شیخ عبدالحق  
دہلوی رحمۃ اللہ علیہ بغینہا و بتامی آن اخبار و آثار کرد در آخر کتاب در شرح مشکوٰۃ در باب  
ذکر کمین و شام ترجمہ کرده و آورده است و مولانا علی بن سلطان محمد قاری رحمۃ اللہ علیہ  
نیز بغینہا و بتامی آن احادیث را در کتاب سعد بن العبدی نقل نموده است این فضیلت  
مکتوف این بطور نیز جملہ آنہا را درین مختصر آورده است اگرچہ در از شد زیر اگر چند ذکر  
الوہ اللہ قدس اللہ و احکم زیادہ تر نزول رحمت زیادہ تر و نیز گفته اند کہ ہر چند کسی محبوب  
تر باشد ذکر او نیز شیرین تر و ولیدیر باشد کہ ذکر الہیم یا یح و کیسکہ دو ستار و چیز بر البیا کند  
ذکر آن چیز من احب شیئاً اکثر ذکرہ روایت کرد اسد بن جابر بو دعمر بن الخطاب نیز  
اللہ عنہ کہ چون من آمد اورا اداہل من سے پرسید ایشان را کہ آیا در میان شما حضرت  
اویس بن عامر است تا و فیکہ حضرت اویس رضی اللہ عنہ میان ایشان رسید گفت  
آیا تو اویس بن عامر باشی گفت آری ہمچنین است از قبیلہ مرادے پستہ از قرن  
گفت آری ہمچنین است گفت آیا بود تو بر من پس بہندی از ان مگر ماند موضع درم  
گفت حضرت اویس رضی اللہ عنہ آری گفت آیا ترا والدہ است گفت آری گفت  
شنیدم از پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کہ فرمودے آید شمار حضرت اویس رضی  
بن عامر رضی اللہ عنہا با د اہل من از مراد پستہ از قرن بود بوسے بر من پس بتر  
شد از ان مگر موضع درم و مراد اورا والدہ است کہ نیکی میکنند بان اگر سو گند خود و بخدا  
را سگو گرداند خدا اورا اگر توانی طلب استغفار ازوے بکن پس استغفار بکن براحمی  
من اے اویس رضی اللہ عنہ حضرت اویس گفت مثل من یا امیر المؤمنین بگوئے استغفار کند ترا اللہ  
استغفار کن برائے من پس استغفار کرد حضرت اویس رضی اللہ عنہ برائے حضرت امیر  
رضی اللہ عنہ پس گفت عمر رضی اللہ عنہ یا اویس کجا خواہی کہ بروم گفت میخواہم کہ

کہو نہ روم گفت آیا حیرت نبولیم برائے تو بر عامل کو فہ گفت اگر در پس ماندگان از  
 مردم باشم محبوب تر است نزد من پس سال آئندہ مردے از اشراف یمن بچ ملاقات  
 کرد و حضرت عمر رضی اللہ عنہ و حضرت عمر از حال حضرت اویسی رضی اللہ عنہ پرسید کہ چہ حال دارد  
 گفت گدائتم اور اکہنہ جائعہ بیل انتہا پس حضرت عمر رضی اللہ عنہ حدیث رسول اللہ  
 صلی اللہ علیہ و علی آلہ و اصحابہ وسلم بروے خواند پس آن مرد بر حضرت اویسی رضی اللہ  
 عنہ آمد و طلب استغفار کرد از وے و حضرت اویسی گفت تو استغفار کن برائے من کہ از سفر  
 صالح آمدہ باز آن مرد گفت کہ استغفار کن برائے من و حدیث حضرت عمر را بر خواند پس  
 استغفار کرد حضرت اویسی رضی اللہ عنہ برائے وے پس مردان شناختند حضرت  
 اویسی را و دریافتند حقیقت حال او را پس از آنجا بدر رفت و روایت کرد این سعد در طبقات  
 و ابو عوانہ و رویانی و البیہقی و در دلائل و در روایت دیگر از ہید بن جابر آورد  
 کہ گفت محمد بنے بود در کوفہ کہ حدیث میگردید و مارا چون فارغ میشد از حدیث متفرق میشدند  
 مردم و جماعت بر جائے خودے بودند و در میان این جماعت مردے بود کہ تکلم میکرد و بگلا  
 کہ هیچ کس را شنیدم کہ بآن کلام تکلم میکرد پس آمدم نزد وے پس گفتم کہ درم رود  
 او را پس گفتم بیار آن خودے شناسید شما آن مرد را کہ بے نشست با ما و سخنان میکرد حضرت  
 و چنین پس گفت مردے از قوم آرمے می شناسم اورا کہ اویسی رضی اللہ عنہ است  
 گفتم بے شناسی منزل او را گفت بے شناسم پس گفتم با وے و زدم در حجرہ او پس بد  
 آمد از حجرہ گفتم یا اخی چہ باز داشت ترا از ما گفت بر تنگی و بودند اصحاب و سحر و سحر  
 و سیر نجابتندہ او را گفتم بگیر این چادر او پوش گفت مکن ایضا زیرا کہ ایشان چون بہ بنید  
 برتن من ایذا کنند مرا پس مبالغہ کردم من تا آنکہ پوشید آن را پس بیرون آمد بہ ایشان  
 پس گفتند کہ افریب داده است از نجاسہ و از کہر بودہ است آنرا گفت دیدی کہ چہ  
 میکرد پس گفتم من چہ میخواہید شما ازین مرد و چہ ایذا میکند او را آدمی کاہر بہرہ است  
 و گاہے جاسہ پوشن پس گفتم ایشان را زبان خود گرفتے سخت پس بقضائے اطمینان  
 کوفہ بر حضرت عمر رضی اللہ عنہ آمدند میان ایشان مردی از آنہا کہ سحر گوی میکردند با حضرت

اویس رضی اللہ عنہ گفت حضرت عمرؓ عنہ آیا اینجا را اہل قرآن کسے بہت پس آوردند  
آنمرد را کہ سخرگی میکرد با حضرت اویس رضی اللہ عنہ پس بر خواند عمر رضی اللہ عنہ  
حدیث شریفہ صلی اللہ علیہ و علی آلہ وسلم را کہ در شان حضرت اویس شنیدہ بود گفت شنیدہ  
کہ وے قدوم کردہ است بر شما کجوفہ آنمرد گفت نیت اینچنین کہ در میان او نمیشناسیم ما  
اورا گفت عمر رضی اللہ عنہ بلی مردے بہت چنین نہ چنین یعنی خوار و خراب گفت ریا  
ما مردے است اویس نام کہ سخرگی میکنم ما بوسے گفت عمر رضی اللہ عنہ در باب اوراے  
بنیم ترا کہ در یابی اورا پس اقبال کرد آنمرد و بر حضرت اویس رضی اللہ عنہ تا آنکہ در آمد  
وے پیش از آنکہ بر اہل و عیال خود در آید پس گفت حضرت اویس رضی اللہ عنہ کہ  
این عادت تو با من از کجا است گفت از امیر المومنین حضرت عمرؓ عنہ تعریف ترا شنیدم  
کہ حق تو چنین و چنین میگفت پنجشس مراے اویس آنچه تو کردم از سخرگی و بے ادبی  
و استغفار کن گفت میکنم بشرطیکہ گوی بچھا نیچہ شنیدہ می از حضرت عمرؓ پس استغفار کرد  
اورا گفت اسید کہ راوسی این خبر است کہ بعد از این فاش شد امر حضرت اویس رضی اللہ  
عنہ در کوفہ و روایت کرد این را ابن سعد در طبقات و البوعینم و در حلیہ و بیہقی در دلائل و ابن  
عساکر در تاریخ و در روایت دیگر از یحیی بن سعید بن مسیب از عمر بن الخطاب رضی اللہ  
تعالی عنہم آمدہ کہ گفت پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم روزی فرمود یا عمر گفت لبیک  
سعد یک بار رسول اللہ صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم پس گمان بردم کہ گریہ کاری میفرستد مرا  
آن حضرت گفت یا عمر در امت من مردے باشد کہ اورا اویس قرنی گویند رضی اللہ عنہ  
میرسد اورا بلا در جب پس دعا میکند خداے عزوجل را پس در میکند خدا آنرا مکر لعدہ در  
ہیکو وے چون مے بیند آنرا یا میکند خدا را را غر و جل پس ملاقات کنی تو اورا بخوان اورا سلام  
و آمر کن اورا کہ دعا کند ترا زیرا کہ وے کریم است بر پروردگار خود بزرگ است نزد  
اگر سوگند خورد بر خدا را شکو میکند و اند اورا شفاعت میکند مانند کوسفند ان ربیعہ و مضر  
امت مرا حضرت عمر رضی اللہ عنہ میگود پس طلب کردم اورا در حیات پیغمبر صلی اللہ  
علیہ و آلہ وسلم قدرۃ نیافتم بر وے و طلب کردم در خلافت ابی بکر صدیق رضی اللہ عنہ

پس قدرت نیا فتم بروی پس طلب کردم اورا راہ خود پس کستم رفیقان را کہ از بلاد سے آمدند میگفتیم آیا ہست از مراد ہست از قرن در میان شما کہے ناظم اویسؓ رہ عنہ باشد گفت مردی از قوم قرن کہوے ابن عم من آیا امیر المؤمنین سے پرسی از مردے بہت پایہ و خوار و دینی را نیست و کسی کہ شل نواز و پرہد گفتم سے بنیم ترا در شان وے از ہلاک شوندگان پس بروم من در بہن سخن ناگاہ نمودہ شد نہ شکر بکہنہ بالائی بروے مردے است بکہنہ بامہ پس آمد و قول من کہ اویس رضی اللہ عنہ بہن است گفتم اسخبتہ خدا الوہی اویسؓ رہی گفتی گفتم غمیر صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم سلام بنحو اند بر تو گفت علی رسول اللہ السلام و علیک یا امیر المؤمنین عمر گفتم امر میکنند ترا آنحضرت کہ دعا کنی مرا بعد از ان ملاقات میکردم اول ہر سائے درج پس میگفتم من احوال و اسرار خود را بوسے و میگفت و سخن رواہ القام عبد العزیز بن جعفر الخزرجی فی فوائدہ و الخطیب ابن عساکر فی تاریخہ و در روایتے دیگر از حسن بصری رہ آمدہ کہ چون اہل قرن در سوخج آمدند پر مید از وے حضرت عمر رضی اللہ عنہ گفت مردے از ایشان چه بخواہی تو یا امیر المؤمنین از وے وے مردیست کہ در خواہای باشد و در مردم نئے آید گفت از من بوسے سلام رسانی و بگوئی نا ملاقات کند مرا پس رسانید آنم در سلامت حضرت عمر رضی اللہ عنہ بروی پس قدم کہ حضرت ابوہریرہ حضرت عمر گفت اویسؓ تو ہی گفت نعم یا امیر المؤمنین گفت بنو سید بود کہ دعا کردے خدا را در کرد خدا آنرا از تو باز دعا کردے تا باقی ماند لمحہ از ان در تو گفت نعم ترا کہ خبر داد یا امیر المؤمنین بدان گفت خبر داد مرا پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم و مرا کہ ہر اگر سوال کنم ترا کہ دعا کنی براے من پس دعا کرد حضرت اویسؓ رہ عنہ حضرت عمرؓ گفت حاجت من آنست یا امیر المؤمنین کہ بپوشی حال مرا بہر من و اذن دہی تا بر گردم و بروم از اینجا پس بہشتہ بود حضرت اویسؓ رضی اللہ عنہ بہان از مردم تا کہ شدہ شد روز بہاوند و شہید شد برواہ عساکر و از سعید بن مسیب آوردہ کہ نداکر حضرت عمر رضی اللہ عنہ بہر بنہر بنا و گفت یا اہل قرن پس برخاستند پیران انقوم و گفتند یا ایم یا امیر المؤمنین چه فرمانی گفت یا در قرن کہے ہست کہ نام اداویسؓ رہی باشد گفت پیرے از لسان نیست در میان ما

کے کہ نام اویسیؓ باشد مگر دیوانہ کہ دیر بایا نہا دیکھا جسے باشندہ کسے را باوے الفت و نہ  
 اورا باکے صحبت پس گفت ہمنوا میں خواہم چون بقرن ر وید اورا بجوئید و سلام من بوبے  
 رسائید و یگوئید کہ رسول خدا صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بشارۃ داوہ را بتو و امر کردہ است مرا کہ خواہم  
 بہ تو سلام آن حضرت را پس چون رسیدند آن قوم بقرن جستند اورا یافتند در  
 کرگستان افتادہ پس رسانیدند اورا سلام حضرت عمر رضی اللہ عنہ و سلام رسول اللہ صلی  
 علیہ وآلہ وسلم پس گفت شہرت داوہ را امیر المؤمنین عمرؓ مشہور گردانید نام مرا الصلوۃ و سلام  
 علی رسول اللہ و علی آلہ و رومی نہاد بواوی حیرت و ایمان و یافتہ شد ازوے اثرے تا آنکہ باز آمد  
 در ایام امیر المؤمنین حضرت علیؓ کرم اللہ وجہہ پس قتال کرد پیش وے و شہید شد و جنگ صفین  
 رواہ ابن عساکر و معصع بن معاویہ آورد کہ بود حضرت عمر رضی اللہ عنہ کے پرسید و قہ اہل کوفہ  
 را وقتے کہ قدمے آوردند بروے آیامے شناسید شما اویسی بن عامر قرنی رضی اللہ عنہ  
 را پس گفتند نے شناسم حضرت اویسی مردے بود کہ ملازمت میکرد مسجد را در کوفہ و جبریل  
 نے آمد از آن داوہ را بن عمر بود کہ اندامیکر داوہ را پس آمد بن عسم اویسی رضی اللہ تعالیٰ عنہ  
 در کسانے کہ آمدند از اہل کوفہ پس گفت عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہ آیامے شناسید اویسی  
 بن عامر مردے قرنی را گفت بن عمر اویسی یا امیر المؤمنین میت اویسی کہ باین مرتبہ رسد کہ بپڑی  
 و شناسی تو اورا وی آدمی است کمترین آدمیان و وی بن عمر من است پس گفت حضرت عمر  
 رضی اللہ تعالیٰ و اسے بر تو ملاک شدی تو دروے پس خواند عمر رضی اللہ عنہ حدیث رسول اللہ صلی  
 اللہ علیہ وآلہ وسلم کہ شنیدہ بود و در شان حضرت اویسی رضی اللہ عنہ گفت چون برسی آنجا سلام  
 من بوبے رسائی پس مشہور شد مرا و اویسی پس گم شد و برقت رواہ ابویعلیٰ و ابن مندہ  
 و ابن عساکر و در روایت از ابن عباس رضی اللہ عنہ آمدہ کہ گفت درنگ کرد حضرت عمر رضی اللہ  
 عنہ نے پرسیدہ از احوال حضرت اویسی رضی اللہ عنہ وہ سال تا آنکہ گفت در دو کم حج ای اہل بن کہ  
 از شما از قبیلہ مرا دست استادہ شود پس استاذند آنها کہ قبیلہ مرا دہند و شمشند و گیران  
 پس گفت حضرت عمر رضی اللہ عنہ آما میان شما اویسی نام کے بہت پس گفت مردے  
 یا امیر المؤمنین نے شناسیم ما اویسی را و لیکن برازدہ ہدہ من است کہ اورا اویسی میگویند و کہ

پس گفت  
 ہمنوا میں  
 خواہم  
 چون بقرن  
 ر وید  
 اورا بجوئید  
 و سلام  
 من بوبے  
 رسائید  
 و یگوئید  
 کہ رسول  
 خدا صلی  
 اللہ علیہ  
 وآلہ وسلم  
 بشارۃ  
 داوہ را  
 بتو و امر  
 کردہ است  
 مرا کہ  
 خواہم  
 بہ تو  
 سلام  
 آن  
 حضرت  
 را پس  
 چون  
 رسیدند  
 آن  
 قوم  
 بقرن  
 جستند  
 اورا  
 یافتند  
 در  
 کرگستان  
 افتادہ  
 پس  
 رسانیدند  
 اورا  
 سلام  
 حضرت  
 عمر رضی  
 اللہ عنہ  
 و سلام  
 رسول  
 اللہ صلی  
 اللہ علیہ  
 وآلہ  
 وسلم  
 پس  
 گفت  
 شہرت  
 داوہ را  
 امیر  
 المؤمنین  
 عمرؓ  
 مشہور  
 گردانید  
 نام  
 مرا  
 الصلوۃ  
 و سلام  
 علی  
 رسول  
 اللہ و  
 علی  
 آلہ و  
 رومی  
 نہاد  
 بواوی  
 حیرت و  
 ایمان و  
 یافتہ  
 شد  
 ازوے  
 اثرے  
 تا  
 آنکہ  
 باز  
 آمد  
 در  
 ایام  
 امیر  
 المؤمنین  
 حضرت  
 علیؓ  
 کرم  
 اللہ  
 وجہہ  
 پس  
 قتال  
 کرد  
 پیش  
 وے  
 و  
 شہید  
 شد  
 و  
 جنگ  
 صفین  
 رواہ  
 ابن  
 عساکر  
 و  
 معصع  
 بن  
 معاویہ  
 آورد  
 کہ  
 بود  
 حضرت  
 عمر  
 رضی  
 اللہ  
 عنہ  
 کے  
 پرسید  
 و  
 قہ  
 اہل  
 کوفہ  
 را  
 وقتے  
 کہ  
 قدمے  
 آوردند  
 بروے  
 آیامے  
 شناسید  
 شما  
 اویسی  
 بن  
 عامر  
 قرنی  
 رضی  
 اللہ  
 عنہ  
 را  
 پس  
 گفتند  
 نے  
 شناسم  
 حضرت  
 اویسی  
 مردے  
 بود  
 کہ  
 ملازمت  
 میکرد  
 مسجد  
 را  
 در  
 کوفہ  
 و  
 جبریل  
 نے  
 آمد  
 از  
 آن  
 داوہ  
 را  
 بن  
 عمر  
 بود  
 کہ  
 اندامیکر  
 داوہ  
 را  
 پس  
 آمد  
 بن  
 عسم  
 اویسی  
 رضی  
 اللہ  
 تعالیٰ  
 عنہ  
 در  
 کسانے  
 کہ  
 آمدند  
 از  
 اہل  
 کوفہ  
 پس  
 گفت  
 عمر  
 رضی  
 اللہ  
 تعالیٰ  
 عنہ  
 آیامے  
 شناسید  
 اویسی  
 بن  
 عامر  
 مردے  
 قرنی  
 را  
 گفت  
 بن  
 عمر  
 اویسی  
 یا  
 امیر  
 المؤمنین  
 میت  
 اویسی  
 کہ  
 باین  
 مرتبہ  
 رسد  
 کہ  
 بپڑی

ضعیف تر و خوار تر است از آنکه مثل تو پرسد از مثل و گوشت حضرت عمر م عنه آید سی در  
 حرم است گفت نعم و در اراک عر فده است میچرا ند شتران قوم را پس سوار شدند  
 عمر و علی رضی اللہ تعالیٰ عنہما بر دو حمار پس روان شدند تا آمدند اراک را ناگاه دیدند تو  
 که اسنادہ است و نماز میکنی و دوخته است نظر خود را بر سجده گاہ خود پس چون دیدند  
 او را عمر و علی رضی اللہ عنہما گفتند اگر باشد آنکه سیمیم ما و را پس این شخص است چون  
 شنید حس ایشان را سبک گردانید نماز را و برگشت از نماز پس سلام دادند ایشان برو  
 پس سلام کرد و گفت و علیکم السلام و رحمۃ اللہ گفتند نام تو چیست رحمت کند ترا خدا  
 تعالیٰ گفت عبد اللہ گفت حضرت علی رضی اللہ عنہ میدانم هر که در آسمان و زمین است نزد  
 خدا تعالیٰ است سوگند میدهم ترا بر دو گار کعبه و پرورگار آخرم حسیت نام تو که مادر ترا با  
 نام کرده است گفت چه میخواهید نام من اویس بن عامر است گفتند برهنه کن پہلو می خوب  
 خود را پس برهنه کرد و دیدند که دروے لمعه هست سفید قدر در ہم پس شتافتند حضرت عمر و حضرت  
 علی رضی اللہ عنہما که بوسه دهند آن لمعه را پستتر گفتند که رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم  
 امر کرده است ما را که سلام خوانیم بر تو و سوال کنیم ترا که دعا کنی ما را گفت و دعا خوان من و زتر تو  
 زمین و غرب آن شامل است همه مسلمانان را امر دوزن ایشان گفتند دعا کن مرا مخصوص  
 پس دعا کرد ایشان را و منین و مونسات را پس گفت عمر م عنه بد هم ترا چیزی نوق خود  
 یا از عطای خود گفت هر دو جابه من نواند و هر دو فعل من پاره زده و با من چهار در هم است  
 چون تمام شنوند اینها بگیرم و گفت هر که امل میکند جمع را امل میکند ماه را و کسے که امل میکند ماه را  
 امل میکند سال را بعد از آن سپرد قوم را شتران ایشان و هر رفت از انجا و دیده نشد  
 بعد از آن رواہ ابن عساکر فی تاریخہ و اللہ اعلم بامورنا و لا یخاف شکر مشکوٰۃ ترجمہ کلام سعد بن العدی بود و  
 نیز در سعد بن العدی میگوید کہ این احادیث دلالت دارند بر بزرگی و بلند سی مرتبہ حضرت ابر  
 م عنه و بر نادانی حال تلحم او و پرورشیدگی امر او و اشکال سے آید بغواش علار اللہ و له سمنانی  
 رحمۃ اللہ علیہ کہ بدرستے قطب در زمان پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم عاصم عم اویس  
 بود و م عنه پس حدیث انی و جہ نفس الرحمن من قتل البین در حق او آورده است و او

منظرِ خاص برائے تجلیِ رحمانی چنانچہ بود پیغمبر صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم منظرِ خاص تجلیِ الہی کہ منظر  
 است باسم ذات و آن اللہ است سبحانہ و تعالیٰ تا اینجا قول شیخ مذکور بود قدس اللہ سرہ العزیز  
 و پوشیدہ نیست کہ بدرستے ہمین عصام کہ باشندیت ذکر او در وجود نہ از روحِ خاص و نہ  
 از روح عام و بر تقدیر ثبوت ذکر او تفضل یا بحسب مقبول نزد عقل بعد است اینکه باشند  
 قطیعت مراد او با وجود خلفاء اربعہ رضی اللہ عنہم کہ ایشان افضل خلق اند بعد پیغمبر ان علیہم السلام  
 با تفاق پس ظاہر نیست کہ بدرستے پیغمبر علیہ السلام قطب دائرہ وجود است برائے  
 پیشینیان و پسینیان در مقام شہود و شک نیست کہ بدرستے اوست قطب الارشاد و برائے  
 جمیع عباد و وجامی بلاد و ہست این نسبت علیہ و رتبہ قطبیہ انتقال کنندہ بسوئے خلفاء راشدہ  
 مہدیہ و ہمچنین انتقال کند بسوئے کسی کہ باشند جامع میان معالم شرعیہ و معارف دینیہ و اما  
 قطب ابدال در زمان پیغمبر علیہ السلام چنانچہ گمان من است بدرستے کہ حضرت اویس است  
 رحمہ عنہ بنا بر اینکه گفتم است امام یافعی رحمۃ اللہ علیہ کہ تحقیق پوشیدہ است احوال قطب  
 و آن غوث است از چشم عوام و خواص از برائے غیرت کہ از نہ ابروست و تائید میکند آنرا  
 قدسی اولیائی تحت قبائی لایعرفیم غیر سی تا اینجا ترجمہ عبارت سعدن العدنی است و سلام  
 علی المرسلین و الحمد للہ رب العالمین :

**لطیفہ سیم دہم** - در ملاقات بہر بن جہان بحضرت اویس رحمہ عنہ و گرفتن و صیبا از دے  
 بہر بن جہان گوید کہ شنیدم بکوفہ شدم و از ہر کس نشان او پرسیدم کہ گفت کہ بر کنار فرات  
 رفتم و ویرا باز یافتیم دیدم کہ بر کنار فرات وضو میکند و جامہ نمازے میکند و ویرا دیدم  
 بغایت لاغر و نحیف چنانچہ ہمہ استخوان ہا او پیدا بود و نور از دے مے تافت سلام کردم جواب  
 داد و برین نگہداشت خواستم کہ دست او فراموش فراموش گفتم یرحمک اللہ یا اویس و غفر لک چگونہ  
 و گریستن برین افتاد از دوستی و دے و از رحمت کہ مرا بر دے آمد از ضعفی احوال و  
 بحدے کہ گلو گرفت مرا جبرے کہ از دوستی خود برو یافتیم و دے نیز نگہداشت چون از گریختن  
 شنیدم گفت مرحبا یا بہر بن جہان چگونہ اسے برادر من کہ راہ نمود ترا بمن گفتم امیر المؤمنین  
 عمر رحمہ عنہ پس گفت چگونہ دانستے نام من گفتم اللہ پس گفت لا الہ الا اللہ سبحان ربنا ان

کان و عدد ربنا لفعولاً عجب کردم از شناختن او مراد حال مرا سوگند بخدا کندیده بودم من اورا  
 پیش ازین و نه دیده بود او مرا گفتم نام من و پدر من چون دانستی و مرا بچه شناختی که هرگز ندیده  
 گفتم بنائی العلیم الخیر آنگه بچ چیز از علم و خبر و بیرون نیست مرا خبر داد و روح من روح  
 ترا بشناخت و قتی که سخن کرد نفس من با نفس تو روح مؤمنان با یکدیگر آشنایان باشند اگر چه  
 یکدیگر را شناخته باشند و بدرستی که مراد روح را نفسها است چون نفسهای اجساد و بدرستی  
 که مؤمنان هر آینه نیست شناسند بعضی ایشان بعضی را بروح اگر نیافته و ندیده باشند و سولانا علی  
 رحمة الله علیه و شرح تعرف میگوید که بناید معرفت حضرت اویس حضرت هرم رضی الله عنهما  
 در آن ساعت بدان باشد که مراد آتشی دید از حضرت هرم افتاده باشد و حق جل و علا مراد را خوا  
 کرده باشد که هر چه آرزو کند بدو چون هرم رضی الله عنه پدید آید بدانست که این آرزوئی  
 من است صدق و راست ایشان چنین باشد و این را دالود که حق جل جلاله بنده را بجا آورساند  
 که هر چه در میر و سبگذر در مراد او در کنار دے بنیدانتمی <sup>فصل</sup> هرم بن حبان رضی الله عنه میگوید  
 که حضرت اویس رضی الله عنه گفتم مرا چیزی رایت کن از رسول صلی الله علیه و آله و سلم  
 نایادگار من باشد گفت من و جان من فدائے رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم بادم و میرا  
 در نیافتم و اخبار و س از دیگران شنیدم چنانچه نوشنیده و نخواهم که راه روایت حدیث بر  
 خویش کشا و گفتم و نخواهم که محدث و مفتی و مذکر باشم که مرا خود خطی هست که ازین پیروزم گفتم  
 آیت بر من خوان تا از تو بشنوم و مراد ما کن و وصیته کن تا بدان کار کنم من ترا صعب دوست  
 دارم برائے خدائے تعالی پس دست من بگرفت بر کنار فرات و گفت اعوذ بالله من الشیطان  
 الرجیم و بگرفت انگاه گفت چنین میگوید خداوند من و حق ترین و راست ترین سخن و خواست  
 و ما خلقنا السموات و الارض و ما بینهما للعبین ما خلقنا الا بالحق و لكن اکثرهم لا یعلمون ان یوم الفصل  
 میفایم اجمیع یوم لا یعنی سوائی عن سوائی شینا و لا هم یصرون الا من رحم الله انه هوال اعز من  
 الرجیم نیا و بدیم اهل ارض و سمارا که برائے حق و لیکن بیشتر مردمان بسبب غفلت  
 نمیدانند بدرستی که روز خدا شدن حق از باطل بنگام جمع شدن همه آدمیان است در روز  
 که دفع نمیکند دوستی و خویشا و ندے از دوست و خویش خود چیزی را از عذاب نباشند



از آن نمود که بقدر احتیاج کسی و بکلیه در طریق تنبیه پیش نیکوترین ملاحظه عظیمه فی و الله تعالی علم این تمامی عقله از احیاء العلوم و کتب  
ساخته و ذکره الاولیاء و حیوة الذکرین در شواهد النبوة و بحواله السعد و نقل کرده است نوشته شده و در حکایات اصحابین آورده است که  
چون نبوت امیر المؤمنین حضرت عمر بن عبدالمطلب رسید هم از حضرت اویس را خبر رسید که درین ملک علامت موت حضرت عمر بن عبدالمطلب  
حضرت اویس را خبر فرمود که در خلافت حضرت عمر بن عبدالمطلب رسیدم که شیره و نرنگی آب می نوشیدند و از به حضرت عمر بن عبدالمطلب شیره نوشیدند که  
باز آنرا کنند حال دیدم که شیر بر بنجله آوردند و حیوة الذکرین بگوید که هم من حیوان گفتم اینها می بینم هیچ وجهی که نگویید و دیدم او را  
در خواب ببخارید و بار الله ثم ثناء بقا و ذکر شواهد النبوة بحواله السعد و نقل کرده است نوشته شده و در حکایات اصحابین آورده است که

لطیفه چهارم و دهم و قصه و مناقب حضرت هم من حیوان گفتم اینها می بینم هیچ وجهی که نگویید و دیدم او را  
در خواب ببخارید و بار الله ثم ثناء بقا و ذکر شواهد النبوة بحواله السعد و نقل کرده است نوشته شده و در حکایات اصحابین آورده است که  
حضرت عمر بن عبدالمطلب در خلافت حضرت عمر بن عبدالمطلب رسیدم که شیره و نرنگی آب می نوشیدند و از به حضرت عمر بن عبدالمطلب شیره نوشیدند که  
باز آنرا کنند حال دیدم که شیر بر بنجله آوردند و حیوة الذکرین بگوید که هم من حیوان گفتم اینها می بینم هیچ وجهی که نگویید و دیدم او را  
در خواب ببخارید و بار الله ثم ثناء بقا و ذکر شواهد النبوة بحواله السعد و نقل کرده است نوشته شده و در حکایات اصحابین آورده است که  
حضرت عمر بن عبدالمطلب در خلافت حضرت عمر بن عبدالمطلب رسیدم که شیره و نرنگی آب می نوشیدند و از به حضرت عمر بن عبدالمطلب شیره نوشیدند که  
باز آنرا کنند حال دیدم که شیر بر بنجله آوردند و حیوة الذکرین بگوید که هم من حیوان گفتم اینها می بینم هیچ وجهی که نگویید و دیدم او را  
در خواب ببخارید و بار الله ثم ثناء بقا و ذکر شواهد النبوة بحواله السعد و نقل کرده است نوشته شده و در حکایات اصحابین آورده است که  
حضرت عمر بن عبدالمطلب در خلافت حضرت عمر بن عبدالمطلب رسیدم که شیره و نرنگی آب می نوشیدند و از به حضرت عمر بن عبدالمطلب شیره نوشیدند که  
باز آنرا کنند حال دیدم که شیر بر بنجله آوردند و حیوة الذکرین بگوید که هم من حیوان گفتم اینها می بینم هیچ وجهی که نگویید و دیدم او را  
در خواب ببخارید و بار الله ثم ثناء بقا و ذکر شواهد النبوة بحواله السعد و نقل کرده است نوشته شده و در حکایات اصحابین آورده است که

لطیفه پنجم و دهم و بعضی مناقب و فضائل حضرت هم من حیوان گفتم اینها می بینم هیچ وجهی که نگویید و دیدم او را  
در خواب ببخارید و بار الله ثم ثناء بقا و ذکر شواهد النبوة بحواله السعد و نقل کرده است نوشته شده و در حکایات اصحابین آورده است که  
حضرت عمر بن عبدالمطلب در خلافت حضرت عمر بن عبدالمطلب رسیدم که شیره و نرنگی آب می نوشیدند و از به حضرت عمر بن عبدالمطلب شیره نوشیدند که  
باز آنرا کنند حال دیدم که شیر بر بنجله آوردند و حیوة الذکرین بگوید که هم من حیوان گفتم اینها می بینم هیچ وجهی که نگویید و دیدم او را  
در خواب ببخارید و بار الله ثم ثناء بقا و ذکر شواهد النبوة بحواله السعد و نقل کرده است نوشته شده و در حکایات اصحابین آورده است که  
حضرت عمر بن عبدالمطلب در خلافت حضرت عمر بن عبدالمطلب رسیدم که شیره و نرنگی آب می نوشیدند و از به حضرت عمر بن عبدالمطلب شیره نوشیدند که  
باز آنرا کنند حال دیدم که شیر بر بنجله آوردند و حیوة الذکرین بگوید که هم من حیوان گفتم اینها می بینم هیچ وجهی که نگویید و دیدم او را  
در خواب ببخارید و بار الله ثم ثناء بقا و ذکر شواهد النبوة بحواله السعد و نقل کرده است نوشته شده و در حکایات اصحابین آورده است که  
حضرت عمر بن عبدالمطلب در خلافت حضرت عمر بن عبدالمطلب رسیدم که شیره و نرنگی آب می نوشیدند و از به حضرت عمر بن عبدالمطلب شیره نوشیدند که  
باز آنرا کنند حال دیدم که شیر بر بنجله آوردند و حیوة الذکرین بگوید که هم من حیوان گفتم اینها می بینم هیچ وجهی که نگویید و دیدم او را  
در خواب ببخارید و بار الله ثم ثناء بقا و ذکر شواهد النبوة بحواله السعد و نقل کرده است نوشته شده و در حکایات اصحابین آورده است که

حضرت اویس قرنی رضی اللہ عنہ نیکترین تابعین است باحسان و مہربان و ستائش کسے کہ ستائندہ اور حمہ للعلمین بود بزبان من و تو کجا راست آید و در تفسیر حسینی و مجالس المؤمنین و تذکرۃ الاولیاء و کیمیاء سعادت و روضتہ الریاحین میگوید کہ از ان سہیل منی حضرت اویس قرنی رضی اللہ تعالیٰ عنہ منقول است کہ در بعضی شبہا میگفتند ہذہ لیلۃ الرکوع این شب رکوع است و بیک رکوع بصری میرسانید و شب دیگر را میگفتند ہذہ لیلۃ السجود این شب سجود است و بیک سجود بصری میرسانید بیکے با اویس گفت اے اویس چگونه طاقت اینقدر رطاحت داری کہ شبہا بدین دمازی را بیک حال میگذرائی گفت کجا شب دراز کا شکے از ازل تا ابد کیست بودی تا بہ یک رکوع و یک سجود با خبر ہر دے خود آن نالہا بخوار و کربہا بے بیشمار کردے بریت بنیم شب کہ بہرست خواب خوش باشد۔ من و خیال تو و نالہا بے درد آلود۔ و نیز گفت کہ من بہر یکنبار سبحان ربی الاعلیٰ گفتمہ باشم کہ در شود و بے بار تسبیح گفتن منت است و این ازان میکنم کہ میخواہم کہ مثل آسمانیان عبادت کنم و در کتابے کہ در آن ذکر اولیاء عرب بود آورده است کہ یکبار حضرت اویس رضی اللہ تعالیٰ سمہ شبانروز چیزے نخورده بود و در راہ پیازے یافت قصد کرد تا بخورد گفت نباید کہ حرام باشد بنیداخت و در ہوا نظر کرد و مہرے دید کہ از ہواے آید قرص نان گرفتہ در دہن و آواز داد کہ اے حضرت اویس قرنی چون نیاز حرام بدید اختی بگیر این روزی حلال از دست فرستادہ خدا بخور تا لغت آرام گیر و بنی رماخی بخشندہ تو جمال روزی کندت پامہور شوی وصال روزی کندت پامہور دزد کردہ الاولیاء میگوید و حقے کنی ترک حرام پامہور خود تو حلال روزی کندت پامہور دزد کردہ الاولیاء میگوید و حقے حضرت اویس رضی اللہ عنہ شبہا بنروز چیزے نخورده بود و روز چہارم در راہ یکدنیا بدید بزد داشت گفت از کسے افتادہ باشد برفت تا گیاہ برجیہ و بخورد و گو سفندے دید تا گرم در دہان نہادہ بیاد و پیش او بہناد گفت از کسے ربودہ باشد روے بگردانید گو سفند بسخن آمد و گفت من بندہ آن کسم کہ تو بندہ ادوی گیر روزے دادہ خدا از بندہ خدا گفت دست دراز کردم تا مانا بگیرم نان در دست خود دیدم و گو سفند نا پیدا شد این نقل در حکایات الصالحین نیز آورده است مولانا علی سلطان محمد قاسی رحمۃ اللہ علیہ در سعدن العدنی

سینفر مایہ و پنجین بعینہ در مجالس المؤمنین مے آرد و پنجین در حیوة الذاکرین میگوید و نیز امام  
 یافعی رحمۃ اللہ علیہ از علمقہ بن زید رم عنہ نقل میکند در روضۃ الریاحین کہ ہشتی میشود  
 زہد بسو مے ہشت کس از تابعین و از ایشانست حضرت اویس قرنی رم عنہ کہ حضرت ابراہیم  
 از زہاد ثمانیہ است کہ در تابعین زہد بالیشان نہتی گردید و نامہائے ایشان امیت عالم بر  
 عبد اللہ لا قشب و حضرت اویس قرنی و سہرم بن حبان الصیدی و ربیع بن جشیم الثوری و ابو  
 مسلم خولانی و اسود بن یزید و مسروق بن یسید و حسن بن حسن بصری رضی اللہ تعالیٰ عنہم  
 اجمعین و مولانا محمد بن شیع محمد الحامی رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ در ریاض الناصحین از مشارق  
 الانوار نقل میکند کہ دخیب است کہ بدرستے در ہشت بادشاہند و حضرت اویس رضی اللہ عنہ  
 از انہماست و این مرتبہ از خدمت و نیکوئی مادر یافت در برج و منقبت حضرت اویس رم اللہ عنہ  
 و شنبوی کہیر زلالی خساری چنین میگوید و این ابیات خواندہ سہ دوستے از عشق بالا تر بود و بیشتر  
 زہر و دوستے شکر بود بسو مے آمدہ ریما کہ طوفان خداست : دوستی خواص مردان خداست  
 سراوہم دوستی اویس قرن پانچھا چون نافہ مشک منت : از دم بوسے خدا مدہوش بود  
 دوستی مصطفیٰ در جوش بود چون سہ گوہر از بنی پرواز کرد و پستگ را گوہر فروش راز  
 کرد بہ آن بہار ہشت حنبت در قطار پد ساربان موج رحمت بر مہار پد غائبانہ سہی و دو گوہر  
 فکند : ہر یکے خندیدن ہر بلند ہر گہر گزشتہ بیرون بیکشد : دیگر بر استہ در خون بیکشد  
 دوستی اینو ۶ کن کرد دوستی : کان دور و زکے تکبہ این پوستی : ہچو شاخ گل سراپا گونن اثر  
 غنچہ شود در خرقة خاموش باش : و مولانا سید محمود در حیوة الذاکرین میگوید کہ شیخ امام عبد اللہ بن اسید  
 یافعی شافعی رحمۃ اللہ علیہ در صفت و منقبت حضرت اویس رضی اللہ عنہ این بیتہا عربی فرمود  
 است و امام یافعی رحمۃ اللہ علیہ این شعر در روضۃ الریاحین در حکایات پنجم بعد از چہل و یکصد  
 ذکر کردہ است **شعر** سقی اللہ قوامین شراب و دادہ : فہما ثواب من بہن باد و عافہ  
 لفظہم النجا ان یحبونا و ناحبہم یا یحبون سو مے حب علی القوم ظاہر : سقوا لکون التوبہ حاضر  
 الہو مہ : فز اخوان سکاری بالحبیب المساکین یا جوتہ فی ظلمتہ اللیل عندنا : یحبہم فلو یحبہم اویس  
 بن عامر بن ہیرہ مے حوالہ : و لعلنا لکنا فیہ عالمی الفخر عند التفاحہ مے وے چنین است ہوشیار

خدا تعالیٰ قومی را از شراب دوستی خود پس رگردان شد قوم بآن دوستی میان  
دوران و نزدیکان گمان سے برند قوم را جلال دیوانہ و نیست بالیشان دیوانگی غیر از حب  
کبر و قوم آشکار است نوظائیدہ شدہ است قوم را بیالہائے حب شراب را از دوستی پر  
شب مانند در حالتی کہ مست بودند بہ حبیب خود کہ سخن گفتندہ بود در شب را ز میگویندہ قوم  
حبیب را در تاریکی شب نزدیک غلوت ازان قوم است اولیس پس عالم مشہور یہ مافی است  
در گرفتہ است بزرگے و بلند ی را مارا در نشان اولیس فخر بزرگست وقت فخر کردان اللہم فخر  
کائنات شراب و دادہ ہجرت احبابہ و اولیائہ رحمہم اللہ

لطیفہ شانزدہم در بعض کلمات و نصائح و وصایائے آن حضرت رضی اللہ عنہ از بخوان

اوست رحم عنه طلبت الرفعة فوجدته في التواضع وطلبت الرئاسة فوجدته في النصيحة الخلق وطلبت

المبروة فوجدته في الصدق وطابت الفخر فوجدته في الفقر وطلبت النسب فوجدته في التقوى

وطلبت الشرف فوجدته في القناعت وطلب الراحة فوجدته في الزهد مخمرا است در تذكرة

الاولاء وسلوك وانما حفت كلمه است اكثرا ۲۱۰ كلمات القصد وضوح معنی

مواظبت و منفعت انتقم و موحب اذنا و مشاخر رحمته اللہ علیہ تفسیر و وضع

[illegible]

وہ اپنے آپ کو کس سے کہتا ہے؟

وَأَحَاطَ بِأَوْدَانِهِ وَسَجَّحَ بِأَنْبِيَاءِ أَهْلِهَا وَوَحَّوْكَ بِسَيَرَانِهِ

از حال اندنه از قاف و از اسرار اندنه از تکرار عام العیب نمیداند که آنچه فرموده اند از لایم

مقام فرموده اند و مراد باین یثبان چه بوده است و من البد الاستعانت علی الصواب

والابتداء والاستغفار من السهو والخطا پس ترجمہ صحیح کلمہ اول ایست کہ بسم بلند می را پس

ہندہ اشتم بتیین آزادرتواضع ومعنی وحدت علمت است واین برائے یقین میباشد و

مراد از رفعت بلکه سایر مطلوبات که در نیکی‌کلمات واقع شده اند ریاست و مروت و مخزن و نسب

و شرف و اجتناب همه در آخرت است کلا و حاشا که رفعت و ریاست و غیر ذالک دنیا و دگر

مراد باشد آنحضرت رضی اللہ عنہ طلب مطالب دنیاوی کند زیرا که دنیا و آنچه در دنیا است از

۲  
موسوی از دین و غیره  
از ماعت و کج خلق  
در جبهه کج خلقان  
انجمن کامتقی بر روی  
سین بانی  
خواهر بزرگوار  
بدون در دست

و طالبہا کلاب و بدین رفعت و تواضع بشارت میکنند بآنکہ در عین العلم میگوید کہ در حدیث وارد  
 شدہ کہ تواضع نمیکند بچکیں مگر آن است کہ بلند گرداند او را خدا تعالی و آنکہ در مقصود الطالبین  
 سے آر و از امیر المؤمنین حضرت علی کرم اللہ وجہہ از پیغمبر خدا صلے اللہ علیہ وسلم کہ فرمود کہ تواضع  
 کند بر اے خدا تعالی بلند گرداند او را خدا تعالی ببلایت تواضع نہ از خلالتی در بیخ زد کہ  
 کردی از ان بر کشیدہ جو تیغ در مقصود الطالبین میگوید کہ بزرگے را پر سید نہ کہ مرد متواضع  
 کہ آگونی گفت کہسے را کہ او خود را و خاک را یکسان داند و در شریعت الاسلام میگوید کہ حقیقت  
 تواضع آنست کہ نہ بندید چکیں را مگر لعین کند کہ بہتر است از و حضرت بایزید فرمود قدس سرہ  
 و فتوح شود مرد متواضع کہ نفس خود را بیچ مقامے سقر رساند و در خلق از خود شریر تر گمان نکند  
 و از خلق تواضع بسیار اند از آنجملہ راہ رفتن بعضا و طعام خوردن با خادم و برداشتن مکروہات  
 از راہ و سلام کردن بر کوہ و کان و شستن با فقیران و بستن پا کوہ سپند و نیز بر احوال دشمنان  
 و سوار شدن بر حمار و برداشتن آوردن ضروریات از بازار بخانه و پس روے خود  
 بخود و نحو اسن از کہے حضرت غوث الاعظم رضی اللہ تعالی عنہ و رفتن الغیب میفرماید تواضع  
 آن است کہ برافراشتہ میشود بآن محل عابد و بلند شود منزلت او و کابل میگردد و بزرگ  
 و بلندی او نزد خدا تعالی و نزد خلق و توانائی یا بدبر چیزیکے خواہد از امر دنیا و آخرت  
 و این خصلت اصل ہمہ طاعتها است و بدین خصلت مییابد بندہ مراتب صالحان کہ راضی اند  
 از خداے تعالی در حال خوشی و ناخوشی و تواضع آنست کہ پیش نیاید بندہ بچکیں را از  
 آدمیان مگر آنکہ بندہ اعتقاد کند مر آنکس را افزونی بر خود و بگوید کہ نزدیک است کہ باشد  
 آنکس نزد خدا تعالی بہتر از من و بلند تر از روے مرتبہ پس اگر آنکس خورد باشد  
 بگوید اینکس بفرمانی نکرده باشد خداے تعالی را و تحقیق بفرمانی کردہ ام پس بیشک او  
 بہتر است از من و اگر آنکس بزرگ باشد بگوید کہ اینکس بندگی خدا تعالی بیش از من میکند  
 و اگر عالم باشد بگوید کہ این را دادہ شد چیزے کہ نمیرسم من بآن چیز و یافت چیزے کہ  
 نیافتم من او را و آنست چیزیکہ نہ آنستہ ام من و او عمل میکند بعلم و اگر آنکس جاہلی باشد  
 بگوید بفرمانی کہ خدا تعالی را بدانی و من بفرمانی کہ خدا تعالی را بدانستے و در نئے یا بجم کہ بچہ

حالت ختم کرده شود مراد بر کدام و ختم کرده شود مراد او را اگر آنکس کا فر باشد گوید کہ نے  
 و انعم کہ اینکا فر مسلمان شود پس ختم کرده شود مراد او را بر نیکتر عمل و شاید کہ کا فر شوم پس  
 ختم کرده شوم بدترین عمل تا اینجا ترجمہ کلام فتوح الغیب بود پس معلوم شد کہ تواضع خصلت است  
 ارجمند و میگردد صاحب خود را ارجمند و گویا کہ آنحضرت رضی اللہ تعالیٰ عنہ بدینکلمہ چنین تفرمایند  
 کہ ہر کہ سجود بر رفت را بخواہد کہ بلند گردد و مرتبہ او در آخرت پس باید کہ تواضع کند و خود را  
 زبون تر و خوار تر از ہمہ کس داند اللهم ارزقنا کلمۃ دوم اینست کہ ختم سردارے  
 آخرت را پس دانستم و یقین کردم آنرا در خیر خواہی خلق داین خصلت است بزرگ و بلند  
 و بلندیدہ و بر بیان مفصل و بیج اینست گواہی خبر صادق امین و محبوب رب العالمین  
 صلی اللہ علیہ وسلم کہ فرمود الدین النصیحة نصیحت و رفعت خالص شدن و بے غل و بے  
 غش شدن و بر قدم صدق استادان میفرماید کہ دین ہمین نصیحت است صحابہ گفتند رضو  
 اللہ عنہم یا رسول اللہ این نصیحت کہ اشارہ بدان کردی و دین تنہا در آن ساختی کہ راست  
 و نسبت بگذارد فرمود للہ و للرسول و للکتابہ و لعامة المسلمین و خاصتہم یعنی مر خدائے  
 راست و رسول اورا و کتاب اورا و مر عامہ مسلمانان را و خواص ایشان را یعنی  
 حقے کہ باید رعایت آن کردن حق اینہا است چون این حق نبودے دیدار شکہ آما  
 نصیحت للہ بمعرفت ذات و صفات و اتباع و امتثال او امر و نواہی او و نصرت دین و تسلیم  
 احکام و بے بود آما نصیحت للرسول اللہ اول محبت و تعظیم و ادب جناب عالی اوست  
 و تنزیہ ساخت خود جلال او و تمامہ اینیا صلوة اللہ تعالیٰ و سلامہ علیہ و علیہم اجمعین از ہر  
 عیب و منقصت کہ نہ لائق مقام نبوت و رسالت بود و دوم محبت ہر کہ و ہر چہ مشتبہ است بجناب  
 او صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم از اہلبیت و علماء و صلحاء رضی اللہ تعالیٰ عنہم و از بلاد و دیار و جز  
 آن آما نصیحت للکتاب اللہ تعالیٰ بہ نگہداشت تعظیم آن و عمل بدان و تدبر آیات و معنی  
 معانی و ملاذمت تلاوت و تبرعایت طہارت و حضور قلب و جز آن و آما نصیحت مر عامہ مسلمانان  
 را رعایت حقوق ایشان کردن و حرمت ایشان در مال و عرض و نفس نگہداشتن  
 و دست و زبان از اذیاء ایشان بازداشتن و نصرت و اعانت ایشان بر وجہ شہرہ و

نمودن ان نصیحت خواص مسلمانان اول تعظیم علماء رحمہم اللہ لعلہ و لقبہ یق ای شان در آنچه  
 موافق کتاب و سنت نقل کنند دوم اطاعت امر از سلاطین اولی الامر سیوم تسلیم احوال  
 و اقوال مشایخ طریقت رحمہم اللہ تعالیٰ در آنچه خبر دهند از اسرار حقیقت و احوال باطن تا اینجا  
 نقل کلام قدوۃ المحققین شیخ عبدالحق بود و رحمۃ اللہ علیہ کہ در کتاب رسائل و مکاتیب و مجمع  
 این حدیث آورده و در آنجا پانہا تر ازین ذکر نموده کہ درین مختصر گنجائش نہ داشت پس این  
 سیرت کہ نصیحت باشد شامل و جامع است تمامی اعمال دین را فافہم و در عین العلم گفتہ اند کہ  
 نصیحت ارادہ پانہنگی نعمت است بر مسلمانان و در شریعت الاسلام میگوید کہ زندگانی کردن  
 با نصیحت سنت است و این قسم امتلاط بہترین نوافل است و باید کہ احتلاط کنندہ دوست دارد  
 برائے رفیقان چیزیرا کہ دوست میدارد برائے خود نصیحت کند رفیقان را در امور ظاہر و  
 باطن زیرا کہ نصیحت ستون دین است و اخلاق نکو میدہد و اطوارنا پسندیدہ رفیقان را برطر  
 میگردد اند از ظاہر و عمل آنہا را باصلاح مے آورد و در کتاب نور المریدین شرح تعرف میگوید کہ  
 نصیحت کردن بردو وجہ است یکے آنکہ ہر کس را بہ ازان داند کہ خود را تا ناصح باشد نہ بگان  
 خداوند را یعنی دیگر آن باشد کہ مطیعان را بزرگ دارد و بر عاصیان شفقّت کند نصیحت این شایہ  
 چون مطیعان را استخفاف کند و با عاصیان خصومت کند بے نصیحتے باشد و دیگر معنی اینست  
 کہ بندگان ویرا بوسے بازگردد و در میان فضولی نکنند و غوث رضی اللہ تعالیٰ عنہ در فتوح  
 الغیب میفرماید کہ نباشد مرد از ناصحان و حال آنکہ یاد میکنند کسے را از خلق خدا تعالیٰ  
 ببدی یا سز نشن میکنند او را بفعل او یا دوست میدارد و انیکہ یاد کردہ میشود نزد او  
 کسے را ببدی یا خوشی یا بدی او یاد کردہ شود کسے را نزد او ببدی و اینجھال آفت  
 عابدان است و ہلاک زاہدان است نفوذ باللہ من ذالک گویا کہ آنحضرت رضی اللہ تعالیٰ  
 عنہ میفرماید کہ کسے را سزداری آخرتہ خواهد باید کہ خلق خدا را نیک خواهد و بر بندگان و حمیرت  
 و شفقت کند و مہربانی نماید و السلام علی من اتبع الهدی و معنی کلمہ سیوم آنست کہ  
 جستجو کردم مروتہ را یعنی مردمی را پسین بقین دانستم او را در صدق شیخ شنبی رحمۃ  
 اللہ علیہ در سلاک سلوک میگوید حسن قدس سرہ کہ سراسر حسن بود گشتی من اللہ

صدق اللسان و تحمل عسرات الاخوان و بذل المعروف الابل الزمان و کھت الاذ من  
الحبيب و یکنی السید مروتہ و حیت گفت المروتہ ترک معصیت اللہ تعالیٰ حیا را  
تعالیٰ و المحامد علی لہ تعالیٰ لوجه اللہ تعالیٰ و الفرائض غیر اللہ تعالیٰ الی اللہ تعالیٰ  
غزیرین مروتہ آن کہ گوید نظر بادشاہ تعالیٰ آنچہ پسندیدہ آنحضرت نیست بخنی و  
آنکہ ترا خدیوہ کند اور اہم ہند گہرا فی و کسیکہ ترا از ورنگے رسد اور راحت رسائی نبردگی  
میگوید کہ کسیکہ او مرد و تہا را گویند کہ او بیچ ندارد و مقصود الطالبین میگوید کہ ابو یعقوب گفت  
رحمتہ اللہ علیہ صدق موافق حق است در نہان و اشکارا در تمامی احوال پس باید کہ  
لازم گیر و صدق را فان اللہ مع الصادقین یعنی در قرآن مجید واقع است بدرستی کہ  
خدا تعالیٰ با صادقان است پس آنحضرت رضی اللہ تعالیٰ عنہ میفرماید ہر کہ خواہد کہ در  
دار آخرت در جہ اہل مروتہ یا بد پس باید کہ راستگوئی پیشہ خود کند و حیت راستی موجب  
رضائے خدا است پس ندیدم کہ کج شد از رہ راست و معنی کلمہ جہا ر م آن است  
حتی کہ درم فخر الیغنی فخر و مہمات در کلام فہم باید کہ پس پنداشتم بیقین او را در فقر و از  
موافق است قول غنیمہ را صلے اللہ علیہ و آلہ وسلم کہ فرمود الفقیر فخری کہ در ویشہ فخر من است  
سہمات درم چیز حرام است مگر فقر و آنحضرت صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم در ہر مرتبہ بلند و در ہر جہ علی تر فخر و مہمات نمود  
چون فقر رسیدن بہا کرد و بھن فخر نمود و انبر تہ ہزار سی از حضرت ذوالجلال بارے سوال کرد :  
اللہم احسنی مسکینا و احسنی مسکینا و احسنی فی زمرۃ المساکین - و در تعریف میگوید کہ ابو  
محمد رویم گفت رحمتہ اللہ علیہ کہ فقر عدم ہر موجود است و ترک ہر مفقود است یعنی آنکہ  
موجود است بجائے ماند و چون بجائے ماند معدوم گشت و آنچہ مفقود است طلب کن  
و چون طلب کنند مفقود گشت و باید دانست کہ در بیان فقر معانی بسیار است کہ حوصلہ این  
مختصر گنجایش آن ندارد پس گوید کہ آنحضرت رضی اللہ عنہ اشارت میکند و میفرماید ہر  
خواہد کہ در آخرت سہمات کند و فخر نماید پس باید کہ در ویشہ گزیند و پیشہ فقیری اختیار  
گیرد و اللہم ارزقنا و معنی کلمہ فہم این است کہ طلب کردم نسب را یعنی پیوند خویشی را  
آنکہ در آخرت بکار آید پس دانستم آنرا بیقین در تقوے یعنی در آخرت الشاہ مناسب نماند و

پدر و مادر و برادر و غیرہ ذالک بکار نیامید چنانچہ خدا تعالیٰ غزوہ جل فرمود فاذا الفخ فی الصور فلما  
 انساب بنیم یومئذ ولا یتسارون - یعنی وقتیکہ دمیدہ شود در صور پس نمائند سہیلہ و  
 در میان ایشان و ہمہ بریدہ گردود از یکدیگر پیرسند پس نمائند در آنوقت مگر پیوند تقوے  
 چنانچہ خداوند عزوجل فرمود ان اکرمکم عند اللہ القکم بدرستہ بزرگترین شما نزد خدا تعالیٰ  
 پرہیزگارترین شما است و نیز خدا تعالیٰ میفرماید و تزودوا فان خیر الزاد التقوے یعنی پوشش  
 گیرید پس بدستیکہ بہترین تو تھا پرہیز کردن است و در مقصود الطالبین مے آرد کہ تقوے  
 عبارت است از دو بطن بنا از ماسوائے اللہ و گفت محمد بن سلمان رحمہما اللہ تعالیٰ تقوے  
 گذاشتن مادون خدا تعالیٰ است و گفت جعفر رحمۃ اللہ تعالیٰ تقوے آن است کہ تہی  
 در خود چیز را سوا خدا تعالیٰ امام قشیری میفرماید کہ تقوے عوام و ورشدن است از لوث  
 گناہ و تقوے خواص اعتبار است بسر از مشاہد ماسوی اللہ پس در نیکو امر میکنند آن  
 حضرت رضی اللہ عنہ کہ ہر کہ خواہد کہ نسب گیرد پیوند کند ہر چیزے کہ در آفرہ اورا بکار لایسہ باشد  
 کہ پیوند کند ب تقوے و پرہیز کاری - اللهم اجعلنی من التقیین **کلمہ ششم** رابعے این  
 است کہ حتم بزرگی و بلندی آخرت را پس تقیین یافتن آنرا در قناعت و در مقصود الطالبین  
 سیگوید فرمود پیغمبر صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بادشاہان ہشت از امت قنوت کنندگان اند روز  
 بروز و گفتہ اند اہل معرفت قناعت خشنود شدن بقسمت و پسندہ کردن با نچہ رسد و گفتہ  
 اند بعضی حکماء قناعت آن است کہ نگیرم ہی شیچ چیز را از کسے و باز نداری ہی شیچ چیز را از کسے  
 و در رسالہ علیہ فی الاحادیث النبویہ سیگوید کہ ہر کہ قناعت یافت عزیز و وہابان گردد و اگر غر  
 قن یعنی غرور و بزرگ شد ہر کہ قناعت کرد و بکنج بے نہایت رسید کہ القناعت کثر لغنی  
 یعنی قناعت غنیجے است کہ نیست نگر دو و پشعر عزیز النفس من یرم القناعت و ولم یکن  
 لمخلوق قناعتہ رابعی کیما ے ترا کنم تعلیم پ کہ در اکسیر این ضاعت نیست ہر و  
 قناعت گزین کہ در عالم کیما ے بہ از قناعت نیست پس آنحضرت رضی اللہ عنہ اشارہ  
 میکند کہ ہر کہ بزرگی آفرہ را خواہد پس باید کہ دست در گنج قناعت زند و بدادہ خدا تعالیٰ بقا  
 کند تا بحر ص و جمیع خوار نگرد و عالم عامل محقق شیخ عبدالحق رحمۃ اللہ علیہ در رسالہ مطلب علی

شجہ اسمہ شہنشاہین حکایت میفرماید و کو دوک بازی میگردند یکے نان خشک داشت و دیگری نان خشک  
 پیدا داشت آن کو دوک آن کو دوک گفت مرا هم نان خورش و گفت بیا سگ من باش تا ترانان  
 خورش دهم آن کو دوک راضی شد و رسیدان در گردان او کبوتر یکشید فتح موعلی قدس اللہ سرہ  
 وید فرمود اگر این کو دوک بنان خشک قناعت کردی سگ یا خود نگشتی بریت بنان  
 خشک قناعت کنیم و جامہ دلق ہا کہ بار محنت خود بہ زبار منت خلق پ و متولانا محمد بن  
 شجہ محمد الحامی رحمہما اللہ تعالیٰ در ریاض الناصحین از زاد الدکرین و نزہتہ النواظرین موارد  
 کہ شبلی را رحمتہ اللہ علیہ در دبیرستان گذر افتادہ بود و کو دوک نشہ دید یک تو انگر کچہ برائے  
 و طیفہ پاشت خود شہد و نان گندم آورده بود و دیم در ولشس کچہ بود کہ نان جوین آورده  
 و قدرے کاسہ بروے البیدہ شدہ در ولشس کچہ آرزوے شہد در دل غالب شد تو انگر  
 کچہ را سوال کرد کہ قدرے شہد عنایت کند تو انگر کچہ تحفت تو از عقب من سید و و بانگ گشت  
 سگ میگرد تو انگر کچہ گفت ای برادر مغرور دار کہ در ولایت ما سگ را شہد نہ ہند شبلی قدس  
 سرہ میگوید کہ جوین انجال طبع مشاہدہ کردم با خود گفتم کہ اسے نفس تراہمین واقعہ پسندہ است  
 در قطع طبع از خلق و احراز از دنیا اگر این کو دوک بنان جوین قناعت کردی لباس کسے از  
 سلوب نگشتی چنانکہ گفتہ اند گفتم کہ مگر تو خود کسے دیدم کہ کسے و لیک مغلوب اللہم ارز قناعتی  
 کلمہ ہستم انیت کہ طلب کردم راحت آخرت را پس اللہم بے شبہ آنرا در زہد و تقوی  
 الطالبین میگوید گفتہ است ابو سلمان رحمۃ اللہ علیہ دارائی کہ زہد گذشتن چیزے است کہ باز  
 و آمد ترا خداے تعالیٰ و فرمودہ است حسن بصری رحمۃ اللہ علیہ کہ زہد در دنیا آنست کہ دشمن گریز  
 اہل دنیا را و آنچه در دنیا است و گفتہ اند از اہل دنیا چہ کہین چہ مہین لعنۃ اللہ علیہم جمعین  
 و اہل معرفت گفتہ اند کہ زہد و گردانیدن است از تمامی آرزو ہا بسجور راحت و رزہد اشارت  
 میکند آنچه غوث اعظم رضی اللہ تعالیٰ عنہ و رفیع الغیب میفرماید کہ پیغمبر فرمود علی اللہ علیہ  
 و آلہ وسلم کہ نیست زندگانی آخرت خاصہ کہ در حق مؤمن باشد کہ پیغمبر صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم  
 کہ نیست راحت مرئوسین را سوای اتقا خدا تعالیٰ و فرمود پیغمبر صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم دنیا  
 زندان مؤمن است و بہشت کافر است و نیز فرمود علی اللہ علیہ و آلہ وسلم مرد پیغمبر کارا لکام

سگ و دلق ہا کہ بار محنت خود بہ زبار منت خلق پ و متولانا محمد بن

و کلام

وروبان کردہ است یعنی بازداشتہ شدہ است از سہوات و لذات دنیا پس با وجود این  
 اخبار و عیان چگونہ دعویٰ کردہ شود یا کیزگی زندگانی در دنیا پس راحت تمامہ آن راحت  
 انقطاع است از دنیا و رو آوردن بسوی خدا تعالی پس بدینکلمہ گویا کہ سیر یا مایہ نہایت مختصر رضی  
 اللہ تعالیٰ عنہ کہ ہر کہ خوشی و شادی سر اسے آخرت خواہ پس باید کہ تارک بماند دنیا را و آنچه  
 در دنیا است از لذات و شہوات حتی سہانہ و لغالی جمیع مسلمانان را از بلایا و آفتہا دنیا در انان  
 خویش محفوظ و مصون دارا و بجزست النبی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم الی یوم التناوتا اینجا ترجمہ  
 و بیان معانی کلمات سبچہ بود و از سخنان اوست رحمہ عنہ کہ منیہ یا یاد آدمی کمال تقویٰ و درم  
 را تا کہ گویا کشتہ است تمامی خلق را بچنین گفتہ است مولانا سید محمد شجاعی قادری رحمۃ اللہ  
 علیہ در کتاب حیوۃ الذاکرین و وضع این سخن آنست واللہ تعالیٰ اعلم کہ این مبالغہ است  
 برائے کمال دشمنی یعنی چون مردم پیدا زند کہ او تمامی خلق را کشتہ است اورا تمام تر و بزرگتر  
 دشمن دارند و چون دشمن دارند با او الفت نکنند و با او صحبت نہ دارند و در شادی و غم و سود و  
 زیان با او شریک نہ باشند و وے نیز با مردم بچنین صفت باشند و در خیال آن کس خالص منہ  
 را باشد و در نبوت حقیقت معنی تقویٰ اورا حاصل شود و معنی تقویٰ چنانچہ در ماقبل غفریب  
 مذکور شد و معنی ورع اینست کہ در مقصود الطالبین گفتہ است کہ بچینی سعا و رازی رحمۃ اللہ  
 فرمودہ است کہ درع بظاہر آن است کہ بچند آدمی مگر با مر اللہ تعالیٰ و در باطن آن است کہ  
 نہ در آید در دل او سوسہ اللہ تعالیٰ و درین سخن آنحضرت رضی اللہ عنہ گویا بعینہ از حال خوب  
 سید کہ خلق خدا را با آنحضرت رضی اللہ تعالیٰ عنہ در دشمنی ہم معاملہ بود و اللہ اعلم و سخن او  
 رضی اللہ عنہ کہ من عرف اللہ لایحیی علیہ منی ہر کہ خدا را شناخت پیچ بروے پوشیدہ نما دینے  
 خدا را بچند امتیوان شناخت کہ عرف ربی بر بی ہر کہ خدا را بخدا داد اند او ہمہ چیز بداند این در مذکور  
 الاولیاء گفتہ معنی این سخن کسیکہ شناخت اللہ پوشیدہ نگذرد و سچ چیز و اللہ اعلم آن  
 است کہ در مقصود الطالبین میگویی معرفت در دلی بندہ همچون آفتاب در آسمان لیک چہ آفتاب  
 بر آید از کنار آسمان نور او افتد در زمین و آفتاب معرفت بر آید از اندون دل نور او بفتد  
 بر عرش آنحضرت پس چنانچہ در روشنائی آفتاب پیچ چیز از چشم ظاہر پوشیدہ نما بچنین در

روشنائی نور معرفت پہنچ خیر از دیدہ باطن عارف ستوا سی نگردد و چگونه مخفی شود کہ ہر چہ در عالم  
از عرش تا فرش بہت ہمہ در دل عارف موجود و حاضر است بلکہ سلطان بایزید قدس اللہ  
سرہ از سعتہ دائرہ دل چنین خبر داد کہ اگر عکسش و صد بار و صد ہزار بار چند عرش و ہر چہ  
در دست و در گوشہ دل عارف نہند عارف از ان خبر نیابد و در حدیث قدسی آمدہ است کہ  
نخے گنج از حیثیت مرتبہ اجمالی و تفصیلی در میان زمین و آسمان و مے گنج در دل بندہ خود کہ  
نوسن باشند زیر انکہ او میگردد و باسن و درین و برائے من بحب گردیدن در شیون بچنین  
است در کتاب اشعۃ العات و قولہ عرف ربی بر بی انقول شاہ علی المرتضیٰ کرم اللہ وجہہ  
کہ از و پرسیدند کہ خدا را بچہ شناختی گفت بدانکہ شناسا گردانید مرا با خود در معرفت آورده است  
اجماع است کہ راہ نمایندہ مجد استعالی ہم خداوند است سبحانہ و تعالی و ہر اہم بوسے توان شناخت  
و ہر اہم بوسے توان یافت نہ بغیر و مے و بیان این سخن طولے دارد و اللہ اعلم - و مراد  
گفت کہ انجوا بے اولیس رم عنہ و صیت کن مرا فرمود کہ بگریز بسوی خدا خود آئمہ و گفت کہ  
از کجا رسد مرا عاش فرمود کہ افسوس است مرد لہارا کہ بیا میزد شک آہنہارا بگریزے تو بے  
خدا استعالی و تہمت میکنی خداے را در رزق این دصیت بعینہا در لوا فتح الانوار و کہ کیاے  
سعادت و در تذکرۃ الاولیاء مذکور است لیکن از کیمیا سعادۃ و تذکرۃ الاولیاء معلوم میشود  
کہ آن مرد کو صیت خواست حضرت ہرم بن حبان رضی اللہ تعالیٰ عنہم بود انا م حجتہ الاسلام  
رحمۃ اللہ علیہ این نقل در منہاج العابدین چنین آورده است کہ حضرت حبان مر حضرت خواجہ  
اولیس رم عنہ را گفت کہ کجا سکونت کنم گفت در شام ہرم گفت حال عیش من در شام صیت  
گفت و اخی برد لہا کہ در آن شک مخلوط است پس نفع نکند آہنہارا اسوا عظمت و پند و ان  
نقل بعینہ مولانا محمد بن شیخ محمد الجانی رحمہما اللہ تعالیٰ در کتاب ریاض الناصحین نیز آورده  
است و حضرت محمد داراشکوہ رسالہ سحر بحانات المؤمنین تصنیف کردہ و در آن شطیحات اولیاء  
و مردان خدا ہم آورده و در آن میان نوشتہ کہ شمع حضرت خواجہ اولیس قمرنی رضی اللہ تعالیٰ  
عنہ ایست کہ سیر فرمود ہر گاہ کہ عبودیت تمام شد عیش او عیش اللہ است یعنی صفت الوہب  
در وظاہر میشود و فصل بندہ مغل حق است و سب است یزدانی عین العفۃ ہمدانی قدس اللہ

سره العزیز در کتاب تہذبات سیفر ماید در ایفا حضرت اولیٰ السلام فی رارضی اللہ عنہ کہ چہ خبر  
 سیدہ و میگوید اذ اتم العبودیۃ یکون علیہ کعبۃ اللہ فرمود کہ چون بندگی تمام شود عیش  
 بندہ چون عیش معبود باشد در ایفا چہ اورا باشد کہ خداوند است نصیب بندہ او باشد چہ  
 بصفات او موصوف باشد عیش او باشد عیش مراد او باشد چون سمع و لہو و قدرۃ و ارادۃ و غوت و  
 بقا و کلام زمان او قدیم از ان چیست بندہ باقی و دایم باشد انھے و سخن او ست رضی اللہ تعالیٰ  
 عنہ ہر کہ سہ چیز دوست دارد و دوزخ بد و از رگ گردنش نزدیکتر بود یکے طعام خوش خورد  
 دوم لباس نیکو پوشیدن سوم با تو نگران نشستن و سخن او ست کہ در نماز خشوع آن است  
 کہ اگر شیر بر پہلو بخورند در نماز خیزند و گوشتند بگوئے گفت بگوئے باشد کیکہ بامداد برخیز  
 و ندانند کہ تاشب خواهد زلیست گفتند کا تو بگوئے است گفت آہ از بے زادی و درازی راہ  
 و گفت اگر تو خدا پرستی عبادۃ آسمانیان و زمینیان از تو نپذیرد تا باورش نداری گفتند بگوئے  
 باورش داریم گفت ایمن باشی بد آنچہ ترا پذیرفته است و فارغ بینی خود را در پرستش  
 آنچیزے دیگر مشغول نباشد انہمہ در تذکرہ گفتہ است و در مہاج العابدین گفتہ کہ گفتند بگوئے  
 استوار داریم گفت ایمن باشید از رسیدن رزق و فارغ دارید تن خود را بر آن عبادۃ و سخن  
 او ست رضی اللہ عنہ کہ السلامۃ فی الوحۃ سلاست در تنہائی است و تنہائی آن بود کہ فرد بود  
 در وحدۃ و وحدت آن بود کہ خیال غیر درونکچہ تا سلاست بود اگر تنہائی بصورت گیری  
 درست نبود کہ الشیطان مع الواحد و ہو عن الامنین القہد حدیث او ست این نیز در تذکرۃ الاولیاء  
 گفتہ است مولانا علی ہجویری رحمۃ اللہ علیہ بمعنی السلامۃ فی الوحۃ و کشف المحجوب چنین  
 سیفر ماید یعنی سلاست اندر تنہائی بود از آنچہ دل کسے کہ تنہا بود از اندیشہ غیر رستہ باشد و در  
 جملا احوال از خلق نا امید گشتہ تا از جلالت ایشان سلاست یافتہ باشد و چہ از جملہ بر تافتہ اما  
 اگر کسے پندارد کہ وحدت تنہا زیستن باشد محال بود کہ تا شیطان را بر دل کسے صحبت بود و در  
 اندر حد سلطانی قلونیا و عقبی را بر فکرہ وے گذرد تا اندیشہ خلق را بر سر وے گذر بود و تنہا  
 وحدت نباشد زیرا آنکہ چہ با عین آرام باشد و چہ باندیشہ آن ہر دو یکے باشد پس آنکہ وحید  
 بود اگر چہ صحبت کند صحبت مزاحم وحدت وے نباشد و آنکہ مشغول بود و غلت سبب غفلت

وے نگر و پس انقطاع از انس خربانس نباشد و آنرا کہ بحق انس باشد مخالطہ  
انس اور اسفرت نکند و آنرا کہ سوانت انس را بر دلش گذر باشد ویرا از انس حق خبر  
زیر اللہ وعدہ صفت بندہ صادق است کہ شنید قول خداوند را بجانہ و تعالیٰ۔ ایس اللہ  
بکاف عبدہ آیات اللہ تعالیٰ بسندہ بندہ خود را یعنی ہست و سخن اوست رضی اللہ عنہ  
علیک قلبک یعنی برست کہ دل را از اندیشہ غیر نگہداری این نیز در تذکرہ گفتہ است و لانا  
علی جوری رحمۃ اللہ علیہ در کشف المحجوب میفرماید کہ این خطاب کجھرت ہم بن جبار اللہ  
عنہ و این سخن را و دوسینہ بودیکہ دل را متابع حق گردان بجاہدہ دیگر آنکہ خود را مستقیم  
دل گردان و این دو اصل قوی است دل را متابع حق گردانیدن کار مریدان بود کہ از  
سکالہ شہوۃ و سوانت ہو با بازستاندنش و اندیشہائے ناموافق بدرجہ درجہ از خود منقطع  
گردانند و اندر تدبیر صحبت و حفظ امور نظر در آیات حق بندند تا محل محبت شود و خود را متابع  
گردانیدن کار کاغان بود کہ حق تعالیٰ دل ایشان را بخور بال منور گردانیدہ است و  
از ہمہ اسباب و علل رہانیدہ و بدرجہ اعلیٰ رسانیدہ و طاعت قرب بالیشان افکندہ و بالطاف  
خود بدان تجلی کردہ و بمشاہدہ و قرب بدان توفی کردہ انکاء حق موافق دل گردانیدہ پس آن  
کردہ صاحب القلوب باشند و این کردہ دیگر مغلوب القلوب و آنکہ صاحب القلوب است  
باقی الصفت بود و آنکہ مغلوب القلوب بود فانی الصفت عبارت است کہ المذاک ہمہ در راہ  
خدا استعاضے بد بد و وجہ افطار ہم خود ذخیرہ نکند و سخن اوست رضی اللہ عنہ کہ استوار  
تر سخن کہ گفتہ است آنرا حکما اینست کہ رو آر بطرف سجی بس است ترا از رویہا این در  
جامع المقررات گفتہ است در پنجائے تواند کہ آن حفرة خواجہ اولیس عنہ این سخن حکما را شاید  
از ان پسند نمود بآستوارے بستود کہ موافق حال او و معمول روزگار او بود چہ آنحضرت  
رو گردانید از خلق و توجہ نمود بجن پس و بجانہ حشمت اورا بس و نماند اورا حاجت بکس  
و راست گفتہ است رسول خدا صلی اللہ علیہ وسلم من کان اللہ کان اللہ یعنی کسی کہ از خلق  
تمامی رد گرداند و تمامی طالب مر خدا آنرا باشد خدائے تعالیٰ مر اورا یعنی کفایت کند تمامی  
کار ہائے او را و موافق انیت آنکہ در تعریف و مہشج آن آوردہ است کہ پیغمبر فرمود صلی اللہ

علیہ وآلہ وسلم ہر کسی کہ ہمہ اندوہمہاے خود را یک اندوہ گرداند و آن اندوہ آنجہاں است  
 خدا تعالیٰ ہمہ اندوہما ویرا کفایت کند یعنی چون سر خود را و ظاہر خود را بعقب مشغول گرداند  
 حق تعالیٰ او را غفلت اینجہاں فایز گرداند و این الظاہر چنان است کہ خواہد بندہ خود را کار خود فریاد  
 و داند کہ دے با سبب خود مشغول گردد و کار او را تمام نخواہد کرد پس مراد را گوید کہ تو ہمہ  
 ہمت خود را بکار من مصروف گردان من خود کار ہائے ترا کفایت کنم و ہر کس کہ ہمت پر اکتفا  
 گرد و خدا تعالیٰ باگ ندارد کہ او در کدام وادی ہلاک گردد و وادی نفس یا وادی شیطان  
 یا وادی دنیا و وادی خلق کو حاصل پر اکتفا کی چہاں انداختہ بہ حافظ حقیقی جلد شانہ نامی کردہ  
 اہل اسلام را از ہلاکے نفس و اغوائے شیطان و آفت دنیا و ضلالت خلق در امان خویش گردانید  
 بقضیہ و کرمہ و ہوا رحم الراحمین مخلصان و مستقدان سلم علیہ ولہیہ را باید کہ این نصیحت ہمارا و  
 کلمات قدسیہ را یاد نمایند و آنہارا معمول روزگار خویش کنند تا البشیر متابعہ خواہد خویش چہ  
 سند شود و بدو انوار آن مستفید گردند بہ ربنا و قضا و صل و سلم علی محمد وآلہ و زریہ و اما بخیر  
 لطیفہ ہفتہ ہم در بعضی حکایات کہ منقول است از حضرت رحمہ عنہ در تذکرۃ الاولیاء میگوید  
 کہ سبب کن چشم گفت رفتم تا حضرت اویس رضی اللہ عنہ را بہ منیج در نماز بامداد بود چون از نماز  
 خارج شد بہ تسبیح مشغول شد صبر کردم تا فراغ شود و ہمچنین بر نماز است تا نماز پیشین بگذارد فی الجملہ  
 سہ شب باز روز از نماز پیر و احت و بیج بخورد و سخت شب چہارم او را گوشت داشتند کہ خواب  
 اندر چشم آمد در حال با حق مناجات کرد و گفت بار خدایا بتو پناہ گیرم از چشم بسیار خواب و شکم  
 بسیار خوار با خود گفتم مرا ازین بسندہ آمدہ است اورا تشویش ندہم و باز چشم و این حکایت  
 در کیمیاء سعادت نیز مذکور است و نیز در تذکرۃ مے آر کہ حضرت خواہد اویس را گفتند کہ نزدیک  
 تو مر دے است کہ سی سال است خود را در گور فرو بردہ و گفتی در بر آویختہ و بر لب گور  
 نشستہ میگردید کہ شب آرام دارد و نہ روز فرا حضرت اویس رضی اللہ عنہ آنجا رفت اورا  
 دید نحیف و زرد شدہ و در چشم سفاک افتادہ اورا گفت یا فلان سی سال است تا گور و کفن  
 ترا از خدا باز داشتہ است و تو بدین ہر دو مانند این ہر دو بیت راہ تواند آخر و ہنوا  
 آن آفت در خود دید حال بروے کشف شد لغرہ بزد و جان بداد و در آن گور افتاد اگر

اصل بیانی این  
 خدا وادی اند

بخوردن حجاب خواهد بود حجاب دیگران بنگر که چیت و چند است حضرت سلطان ولد در کثرت  
 مشنوی خود میفرماید که بعد از ولایت حضرت سلیمان پناه صلعم خواجہ کونین حضرت خواجہ اولیس رضی  
 اللہ عنہ چون محبت و شوق زیارت روضہ مقدسہ منورہ آنحضرت صلعم مغلوب ساخت  
 و والدہ صاحبہ او ہم کہ مانع رفتن بود وفات یافت در مدینہ منورہ آمد صحابہ رضوان اللہ  
 تعالیٰ علیہم اجمعین ملاقات نمودند احوال خود بگفت صحابہ پرسیدند کہ در حیات آنحضرت  
 رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم چرا نیامدی و زیارت آن حضرت مشرف نشدی حضرت  
 خواجہ اولیس رحمہ عنہ گفت کہ مادرم رنجور بود بواسطہ خدمت از خود مراد ورنہ نمرد صحابہ  
 رضی اللہ عنہم خدمت میداد و گفتند ما مادران و پدران خود را در راه شوق و محبت آنسرور صلی  
 اللہ علیہ وآلہ وسلم گشته و فدا داده ایم و تو یک مادر تنها گداشتی و بخدمت حضور پر  
 نشناختی چون آنحضرت خواجہ را سخن طنز ایشان مفہوم شد نشان و صورتہ و حلیہ جمال با  
 کمال از صحابہ رضی اللہ عنہم طلبید پس ایشان بعضی از نشانہائی اندام و اعضائی مبارک  
 آنسرور را صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بیان کردند و معجزات ظاہر ساختند حضرت خواجہ اولیس رضی  
 اللہ عنہ فرمود کہ مراد من ملاقات ظاہر نیست مقصود از سوال من بیان حلیہ و جمال  
 معنوی و صورت ہمیت باطنی آنحضرت رسول صلعم است صحابہ رضی اللہ عنہم گفتند انچه  
 دانستیم گفتیم تو اگر زیادہ ازین بپسیدی ما را بیان کن پس آنحضرت خواجہ اولیس رضی  
 اللہ عنہ از درد و شوق و سوز محبت برگشت و خواست کہ بیان کند بیسلیات قصد کرد آنکہ  
 نشان گوید بہ سر آن شاہ دو جهان گوید بہ حرف ناگفتہ ز دبر ایشان نور بہ ہمہ گشتند  
 بخود آن خسرو بہ طایف دست و پست افتادند بہ عقل و شش را بباد بردادند بہستی جملہ  
 گدانت تمام بہ از رخ ماہ و در گشت غمام بہ از خودی سوزی خودی رفتند بہ ہمہ خواص بحر جان  
 گشتند بہ بردل از راز گل بیفتانند بہ ہمہ از ہجر سوز و وصل شدند بہ راہ یکساہ و یکسان  
 طے نمودند جملہ بیطاعت بہ ہر یک شد خلیفہ مختار بہ اول ائمتہ بدند آخر کار بہ انجکاسیت  
 دلالت تمام دارد بر صفات سر صورتہ و معاملہ حضرت اولیس رحمہ عنہ و قرب و معیت او در  
 حضرت نبوہ پر کمال او در مقام عشق و محبت کہ ہر کجا عشق در آید غیر از میان بدر آید کہ عشق

آئیے است کہ ماسوائے محبوب را بسوزد: **نظم** عاشقان جانبا ز این راه آمدند و ز و دو عالم  
دست کوتاہ آمدند بزرمت جان از میان برداشتند: دل بجای از جهان برداشتند: جان چو  
برخاست از میان بجان خویش: خلوتے کردند با جانان خویش: در کتاب زہرۃ الریاض  
در مجلس پنجاہ و ہفتم ہے کہ رو کہ حکایت کردہ اند از حبیب بن ہبسل رحمۃ اللہ علیہ کہ گفت بود کہ  
باجامعت سوداگران در کشتی و بود در آن کشتی از ہر قسم مال بیشمار ناگاہ ہا دے سخت وزید  
و کشتی از موجہا در جنبش آمد تا کہ کشتی در کشتی فرو میشد و ناامید شدیم از مالہا و تنہا در لالہ  
مردے بود برو و چادر از بر یعنی ششم پس برخواست و از کشتی بروں آمد و بر آب ایستاد کہ  
نماز گذارد و حال آنکہ غافل بود از حال مال پس گفتیم کہ لعل یاد ما برس اید و ست خدا پس  
روح بسوی ما کرد و گفت ہمیت حال شما گفتیم نے مینی موجہا را و کشتی مارا گفت کہ قربت  
جوئید بسوی خدا تعالی گفتیم کہ بچہ چیز قربت جوئیم گفت بزرگ دنیا گفتیم کہ بدرستہ ترک  
دنیا کردیم پس گفت بیرون آئید و جوئید بسم اللہ الرحمن الرحیم پس گفتیم بسم اللہ و بیرون  
آئیم یکے یکے روان شومندہ بر آب تا کہ گرد آمدند جمع شدیم و بر آب بستا و ہم زیادہ از صد  
تن بودیم پس کشتی غرق شد با ہمہ مال پس گفت کہ شما از ہول دنیا آزاد شدید پس بیرون  
روید پس گفتیم تو کیستی گفت کن او پس قرنی ام پس گفتیم کہ در آن کشتی مال فقیران  
ساکنان مدینہ است کہ برداشتہ است آنرا بسوی ایشان مردے از مضر و امر و ز در مدینہ  
تخط است پس گفت اگر رو کند خدا تعالی مال را بشما پس شما قسمت کنید آنرا بر فقیران  
مدینہ گفتیم آری پس دو رکعت نماز گذارد بروے آب آہستہ دعا خواست از  
اللہ تعالی پس ناگاہ کشتی بزمے آب ظاہر شد با ہمہ مال کہ در آن بود پس ما بر کشتی  
سوار شدیم و حضرت خواجا اویسی قرنی رضی اللہ عنہ گم شد پس سلامت بدینہ رسید  
و مال را **بخیران** مدینہ قسمت نمودیم پس باقی نماند در مدینہ هیچ فقیر و این حکایت در  
کتاب اسرار الفا تحفہ آورده است **کمالہ** خلق جہانگیر سے از خلاصتہ الحقائق نقل آورد  
است کہ سلطان اویسی رضی اللہ عنہ چون در مدینہ آمد بدور مسجد استاد مرا و را گفتند کہ  
ہذا قبر النبی صلی اللہ علیہ وسلم از ہوش بر رفت چون بہوش باز آمد گفت مرا ازین شہر

در کتاب اسرار الفا تحفہ آورده است

سیر و نبرد کنیزیک دروچ حضرت محمد صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم مدفون باشند آنجا محل بودن من نیست یعنی  
در بقعہ کہ ذات بابر گات آنحضرت در زیر خاک چون آفتاب در زاویہ مغرب اقول پذیرفتہ باشند بران یز  
قدم نہادن از ادب دور باشند **س** آن زمین کنیز آسمان برتر زمین شیر است : کا قباب جو دو  
خوشتید کہ مرا مغرب است یا و بدستخط مولانا محمد اقصیٰ معروف بجیل نوشتہ بنظر در آمدہ -  
نقل است کہ چون حضرت رسالت پناہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم از دنیا رحلت فرمود حضرت  
خواجہ اولیس رضی اللہ تعالیٰ عنہ خواست کہ چون نزدیک آمدینہ نمود سیدہ بازگشت کہ  
نشود کہ یا حسین بالا و ذات مقدسہ مطہرہ علیہا السلام آنحضرت صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم این  
بودہ باشند واللہ اعلم - لطیفہ شریفی کہ در بیان ولایت باطنیہ و کثرت غیبیہ آن حضرت اولیس  
رضی اللہ عنہ منقول است و مولانا محمد اقصیٰ نقل فرمودہ کہ در روزی کہ حضرت محمد فرید اولیسی سلمہ اللہ تعالیٰ  
فرمودہ اند و این فقیر حقیر کہ است خوار از زبان مبارک ایشان مسموع نمودہ کہ چون حضرت بادشاہ  
قدس و لغاتے جمیع احکام شرائع از آثار و ورزہ ذرکوتہ و کلمہ طیبہ حبیب و رسول خود را احمد مجتبیٰ  
محمد مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم تعلیم فرمود و تمامہ حقائق دین و ملت مسلمانی و شریعت  
و ہر معلوم نمود و آن حضرت صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم تمامہ آن احکام و شرائع را بباران خویش  
رضی اللہ عنہم بیا موزت بعد از ان ارادہ از ایہ و شیشۃ الہیہ آن خواست کہ حبیب خود را راہ ولایت  
باطنیہ و ولایت غیبیہ ظاہر گردد و سید و حضرت رسالت پناہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم خواست کہ  
این راہ طریقیت بباران خود بیا موزد و آن ہنگام امیر المؤمنین ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ ضعیف و پیر  
بود و حضرت امیر المؤمنین علی رضی اللہ تعالیٰ عنہ جوان بود پس حضرت ابوبکر را رضی اللہ تعالیٰ  
و لایۃ مصاحبہ تعلیم فرمود کہ این راہ محتاج مشقت و ریاضت و مجاہدہ نمود و ولایت شافہ  
کہ موقوف بخت ریاضت و مجاہدہ است **س** امیر المؤمنین علی رضی اللہ تعالیٰ عنہ ظاہر نمود چنانچہ تمہیل  
طریق تعلیم آن در کتب تصوف مذکور و مستطاب است بعد از تعلیم و تلقین این ہر دو ولایت ارادہ  
از ایہ بادشاہ قدس و لغاتے آن خواست کہ حبیب خود حضرت محمد را صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم طریقہ پرورد  
غیبیہ و تربیت مخفیہ بیا موزت و آن عبارت است از آنکہ آن حضرت رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ  
علیہ وآلہ وسلم کسے را در باطن بے صحبت و بغیر مواجہت پرورش کند و نعمت و ولایت بہدایت

فسر باید چون این نعمت از حضرت اکبریه بر ذات حضرت نبویه علیه السلام ارزانی شد و این آفتاب  
بر باطن مبارک آن سر و صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم طالع گشت لمعات آن انوار از راه غیب بر باطن خیر  
التابعین خواجہ کوئین غوث الثقلین حضرت خواجہ اولیس قرنی رضی اللہ تعالیٰ عنہ افتاد و آن  
حضرت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم این نعمت مخفیہ را و این ولایت غیبیہ را بخواجه اولیس  
رضی اللہ تعالیٰ عنہ تعلیم و تلقین فرمود و او را در غیبت بی واسطہ مصاحبیت در حجر بنوہ خود سرود  
نمود و آنکہ محبوب دل نشین حضرت نبویه شدہ از اینجا بود کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بندہ پیر امین میکشاد  
و روی سوئے یمن کرد و فرمودے **اِنِّیْ وَجَدْتُ لَفْظَ الرَّحْمٰنِ مِنْ قَبْلِ الْیَمِّنِ** **و** بوی جان  
مے آید از سوئی عدن بہ نزد مے جان پر و اولیس قرن بہ و این راہ و روش و این فیض ولایت  
غیبیہ و پرورش باطنیہ تا امر و زجاری و روان است و بسیار کس را از بزرگان سیرکتہ روحانیت  
آنخواجہ کوئین این نعمت رسیده و آفتاب روحانیت آنحضرت رضی اللہ تعالیٰ عنہ بر باطن بسیار  
سعادتمندان طالع گردیده و آنخواجہ محمد یار ساقی سمرہ در رسالہ قدسیہ خود سیفر ماید اولیس با صلا  
صوفیہ کسی را گویند کہ بے واسطہ پیر سبوت و ارشاد فیض ولایت از سبہ الہیہ بوی سرسد و چندی  
را راسے آن است ہر کہ را از باطن خدیو ختم بنوہ و شریعت رسول اللہ علیہ الصلوٰۃ و السلام  
بتا بیعہ و سلوک بر سنت از روی قول و فعل و اعتقاد بہرہ برسد او اولیس بود و برخی کہند  
کہ مستفیض خضر علیہ السلام اولیس بود و جمعی گفتہ اند کہ ہر کہ از باطن فرو خواص کہ سجادہ نظمین  
ولایت جامعہ محمدیہ علی صاحبہا افضل الصلوٰۃ و اکمل التحیۃ پرورش یابد اولیس است و کثیری را  
عقیدہ آنکہ از باطن ہر یکہ از اولیاء است رضوان اللہ تعالیٰ علیہم اجمعین بہر کہ فروغ ہدایت  
بے سیاحتی گیری رسم ارادہ رسد آنرا اولیس خوانند و چہمین از کتاب مغلذار ابرار و ربیان احوال  
و کرامات اولیاء ہند تصنیف محمد غوث بن حسن بن موسیٰ شطاری رحمہم اللہ تعالیٰ بہ چین بعینہ عارف  
ربانی مولانا عبد الرحمن جامی قدس سرہ السامی در لغات الانس فرمودہ است کہ سنیہ اولیس  
آنست کہ حضرت شیخ طریقت عطار قدس سرہ گفتہ است **قوے از اولیاء اللہ باشند کہ مشایخ طریقت**  
و کبر اہل حقیقت ایشان را اولیای نامند و ایشان را در ظاہر حاجت بہ پیر نبوی و زیدانکہ ایشان را  
حضرت نبوت در جو غنایت خود پرورش میدہد بے واسطہ غیر حری چنانکہ حضرت اولیس را

وادرضی اللہ تعالیٰ عنہ واین عظیم مقامے بود ولبس عالی تا که آنجا رسانند واین دولت بکه  
 روئے نماید ذلک فصل اللہ یوتینیشاء و اللہ ذو الفضل العظیم تو لیکنا عبد الغفور رحمة اللہ  
 علیہ بیان معنای عبارت که در دیباچہ لغات واقع است واین جماعت نیز داخل اویسیانند  
 که لازم نیست که اویس آنکس را گویند که از روحانیت حضرت رسالت پناه رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ  
 علیہ وآلہ وسلم تربیت یابد بلکه هر کس که از روحانیت ولی از اولیا تربیت یابد ویرانیز اویسی  
 خوانند خواه آن ولی در قید حیات باشد یا نباشد انتحی کلام الحاشیه پس ازین همه معلوم آمد  
 که اگر اویس گویند یا مراد آن دارند که او را مانند خواجه اویس رضی اللہ عنہ از روحانیت نبوة  
 سبے واسطه غیر تربیت شده است و یا معنی آن خواهند که او را از روحانیت ولی از اولیا  
 اللہ فیض رسیده چنانچه حضرت خواجه اویس را رضی اللہ عنہ از روحانیت حضرت رسالت  
 پناه رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم رسیده بود پس منسوب بودن آنکس بسوئے  
 حضرت اویس رضی اللہ تعالیٰ عنہ بجهت همین قدر تشبیه است و نیز که اویس میگویند آنکس را که در  
 طریقت اراده او مشایخ سلسله علییه باشد چنانچه قادری گویند آنکس را که اراده او مشایخ  
 غوث اعظم شیخ عبدالقادر جیلانی بود و کذاک چشتی و نقشبندی و غیر ذلک رضوان اللہ علیہم  
 اجمعین و مولیکنا ابراهیم تهوتی رحمة اللہ تعالیٰ بعضی از کلمات و عبارات عربیہ کتاب عالی  
 لصاب غنیة الطالبین را که بروایات ثقات و اخبارات از مصنفات امام الخافقین غوث الثقلین  
 سبط الحنین ابو محمد محی الدین عبدالقادر بن ابی صالح الجبلی است قدس اللہ سرہ و نور ضریح بقیع  
 پاریسی مترجم ساخته در آن ترجمه در باب سیوم آورده که طالبانرا از وجود مشایخ چاره نیست  
 مگر کسی را که بر سبیل ندره بیدایت الهی بے واسطه شیخ تربیت یابد مثل ابراهیم خلیل اللہ و محمد رسول  
 اللہ صلوات اللہ و سلامه علی بنیا و علیهم مثل حضرت خواجه اویس قرنی رضی اللہ عنہ ثم کلام  
 الترجمة لیس ازین کلام معلوم آمد که حضرت خواجه اویس را هر چه از مراتب دلایت و مقامات  
 و کرامات حاصل گشت بجز هدایت و عنایت الهی بود جل شانہ بے آنکه اراده تشبہی ننموده باشد  
 و از تربیت کاملی پرورده باشد و اللہ اعلم میگویم منکله محور این سطورم که این خاصیت تربیت غنیة  
 الان در روحانیت آنحضرت رضی اللہ تعالیٰ عنہ باقی است اگر طالب صادق و دردمند عاقل

بشرط افتقار و مسکنت و نیاز تمام بر روحانیت مقدسه و التماس آرد و توجیه نماید امید است که لابد بر سر  
 از انوار روحانیت آنحضرت خواجه اولیس رضی اللہ تعالیٰ عنہ بر باطنش افتد و بمراد و مقصود  
 خود برسد و چرا نباشد که این خاصیت در ذات خواجه کونین رضی اللہ تعالیٰ عنہ از اقبال انوار  
 مشکوٰۃ نبوة و بزرگت پرورش کنار نبوت است صلی اللہ تعالیٰ علیہ آله وسلم و چه عجب که اگر کسی آئینہ  
 صافی را مقابل آفتاب بداند آئینہ بحسب صفاء و جلالت خویش متغیر گردد و مولا عبد الرحمن لاهور  
 رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ در رساله ارشاد السالکین می آرد که اگر شخصی شیخ دست بیعت نکند فاما  
 از متابعت آن شیخ بهره می یابد چنانکه حضرت خواجه اولیس رضی اللہ تعالیٰ عنہ پیغمبر صلی اللہ علیہ  
 و آله وسلم ندیده بود و بیعت نکرد بود فاما ایمان غائبانه آورده و متابعت نموده پس سحر از  
 خاصان درگاه الهی شد ثم کلام الرساله و هم این خاصیت در روحانیت خلفاء و بزرگان سلسله  
 علیہ اولیسان رحمہم اللہ تعالیٰ که اقتباس انوار باطنیہ و استفادہ فیوضات معنویہ از روحانیت  
 آفتاب ذات بابرکات آن خواجه کونین حضرت اولیس رضی اللہ تعالیٰ عنہ نموده اند هست و تا این  
 زمان که آخر زمان است باقی است درین زمان بعضی مسکینان معتقدان این سلسله علیہ و سبب  
 هستند که ازین نعمت بهره دارند و ازین دولت مستعد اند پس طالب صادق را هیچ طریق افز  
 و موصل درین زمان که فقدان ذات مرشدان است به ازین نیست اگر فضل الهی یا درسی نماید و  
 سرمایه صدق طلب و وسیله نیاز و مسکنت بدست آید اما افسوس صد افسوس که طلب مسکنت  
 کجا فیما بین طلب طالبان بعد المشفقین و المعقرین است فعوذ باللہ من ذلک اللهم ارزقنا حبکم  
 و حب اولیایک و متابعتکم وصل وسلم علی حبیبک و حبیبک و نبیک و صغیرک و آل و اصحابہ و

تابعکم اجمعین

لطیفه لوز و هم در بیان مسکنت و فقر آنحضرت رضی اللہ تعالیٰ عنہ در رساله عشقیه آورده  
 اند مسکنت آنرا گویند که از جمله تعینات بے تعین گردد یعنی نه وصل داند نه فصل نه قرب داند نه بعد  
 نه انکار داند نه اختیار حالش بجا نرسد که چون و چرا از میان بر خیزد اگر بدین معنی رانند همچون کوه  
 بود و اگر بر دوش نام کنند همچون کوش ماند و اگر بر دوش ریزند همچون قبر ماند و اگر در فتنش کنند  
 مانند مرده بود و اگر بیرون کشند همچون آدم علیہ السلام ماند و اگر درون کنند همچون یونس ماند

و اگر طوفان بریزند همچون نوح ماند و اگر در منجنیق اندازند همچون خلیل ماند و اگر راه را بسته همچون  
 ذکریا ماند و اگر لکزدند همچون جرجیس ماند و اگر رنج رسانند همچون ایوب ماند و اگر کینه کنند  
 همچون اسماعیل ماند و اگر رنگ زنند همچون مصطفی بود و صلی الله تعالی علیه و سلم و علیهم اجمعین ازینجا  
 است که حضرت رسول الله صلوات الله و سلامه علیه التَّجَا کَرَدَه اند و فرموده اند اللهم اعطینی  
مُسْکِنًا و آمِنَتی سَکِنًا و اَحْسَنَ نِی فی زُمرَةِ الْمُسْکِینِ مراد از مسکینان همیشانان حق اند که از در به  
 فقر بدرجه غنا رسیده اند چون بدرجه غنیت رسد مُتَعِیْتُ نماند چون مریت برخواست انگاه در  
 زمره مسکینان آمیزد و مسکین مثل زمین باید تا اهلست اذ انتم الفقر فهو الله یا بد و مسکینان آنست  
 آنانکه در غلو نخانه و عده لاشرب یک له غائب در جانان اند مقام مسکنت خاک داشت از چینه  
 هشتین نور پاک یافت با وجود عرش و کرسی و لوح و قلم و آسان چرا خاک ضعیف را بنوازد و تخلف  
 حضرت خود سازد و فرماید اَسْمِعْ عَظِیمَ الْجَنِّینِ با وجود صالحان و ضعیفان و عالمان و عابدان چرا  
 حضرت علیه السلام آرزوئی مسکینی کند و فرماید که اللهم احیننی مسکینًا و تکفنی اعیننی صالحًا یا عَظِیمُ  
 یا عابد او غیر هم زیرا که اینجا دعوی است و جانحی که دعوی است حجاب است و مقام مسکنت از  
 است چنانکه خاک در مقام مسکنت بود و هیچ نداشت تا که بصفت خاک نگردد و مسکین نتوان گفت  
 و خاک از رنج و راحت و از رد و قبول و از غزه و خواری مستغنی است و در مسکن مسکینه آرام  
 دارد که آنجا هیچ تفرقه مریت و در مقام جمع الجمع بَعْدِیَّتْ ذات مستغنی است چنانکه هیچ احتیاج  
 صفت در میان نماند بحدی که الْفَقِیرُ لَا یَحْتَاجُ اِلَى اللّٰهِ آری احتیاج صفت موجود است و آنکه  
 در بحر بیستی غائب گشت احتیاج که باشد پس طائفه مسکینان نادر اند و ایشان را خجسته  
 کس در نیابد اگر چه الولی یعرف الولی است و شیخ محمد عوث بن جن بن موسی شطاری در مضمون  
 الله در کتاب گلزار ابرار که در بیان احوال و کرامات اولیاء و بزرگان بنده کرده است میگوید  
 اویسی با صطلاح طائفه صوفیه کسی را گویند که بے واسطه بیعت پیر ارشاد و فیض ولایت از مبداء  
 الهیه با و رسد و چند سی را را سئے آن است که هر که از باطن خدا یو ختم نبوة و شریعت بپیر و  
 متابعه و سلوک بر بندت قولا و فعلا و اعتقادا بهر بهر گیرد اویسی بود و بر خجسته بر آنند که مستفیض  
 حضرت علیه السلام اویسی بود و جمعی گفته اند هر که از باطن فرد خاص که سجاده نشین ولایت

بما سمعہ محمدیہ علی صاحبہا افضل الصلوات واکمل التحیات والتسلیمات پرورش باید بے آنکه ظاهر  
 ملازمه نماید او اولی بود و نکته ترا عقیده آنکه از باطن هر یک از اولیاء است بهر که فروغ هدایت بی سبب  
 گیرای رسوخ اراده رسد آنرا اولی خوانند آنحضرت کلام الکتاب و در مسکنی بیکنات حضرت خواجه  
 اولیس قرنی بود رضی اللہ عنہ و حضرت رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم را بحال مسکینان  
 آگاہی داده بود حق تعالی و به سر مسکنت رسانیده ازین جهت اکثر اوقات بخیر معبود و هم آنکه  
 میداشت و بحقیقت حضرت رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم هم مسکین بود ازین جهت  
 مسکینان است را میخواست تا اینجا عبارت عشفیه بود و شیخ محمود رحمه اللہ علیہ در رساله بجزایر  
 میگوید بایه فقر بجزوات حضرت خواجه اولیس قرنی قدس سرہ یافته نمیشود که سواد الوجه فی الدلائل  
 صفت او بود که در دنیا خود را نامراد ساخته بود و در آن جهان نیز بجز حق بخیر طالب شد  
 مولانا عبدالرحمن جامی قدس سرہ السامی در اشعۃ اللمعات شرح لمعات میگوید قدس سرہ که در  
 فقر مقامی است که فقیر هیچ چیز محتاج نشود چنانکه گفت الفقیر لا یحتاج الی اللہ زیرا آنکه احتیاج  
 صفت موجود باشد عالم او عیناً و فقیر چون در بحر نیستی غوطه خورده در عین وجود دارد و نه در علم  
 ثبوت زیرا آنکه عینند عین ثابتہ خود را تجلیات حق داند بصورت قابلیت پس و نیز از جمله اسماء  
 حق باشد و بغیر مضاف نگردد لاجرم احتیاجش نماند زیرا آنکه احتیاج را الاقل ثبوت در علم باشد  
 و آن نیز ازین فقر مرتفع شده است پس فقرش تمام شد زیرا آنکه هیچش نماند تا غایتی که احتیاج که نیاز  
 فقر او آن بود آن هم نماند اذ انعم الفقیر فهو اللہ اس من ثم فقره فهو اللہ زیرا آنکه آنست اذ اجاز  
 حد الفکس منہ یعنی چون صفت فقر از حد خود در گذرد و بفقد خود که فنا است منقلب گردد  
 و غنی مطلق حضرت حق است بجهان و تحقیق آنست که چون فقیر بکمال فقر مستحق گردد و چون بوجود  
 عینی خود نگردد وجود حق را آنکه منصفین با حکام عین ثابت خود و چون بعین ثابتہ نظر کند هم وجود  
 حق را بعین تجلی بصورت قابلیت پس هیچ چیز را در علم و عین مضاف بخود نمیند بلکه همه را بعین  
 حق بجهان و تعالی بعین در هیچ چیز هیچ چیز که بسبب غیبت موصوف باشد محتاج نیست اگر احتیاج  
 هست بعضی از اسماء راست بعضی دیگر و الا سمعین اسمی است بیج بانشی چو جفت فردوسی تو  
 همه بانشی چو هیچ کردی تو به آنحضرت پس این همه معلوم شد که فقر و مسکنت مقامی است عالی

ترین مقامات درجه ایست بلندترین درجات که هیچ مقامی و مرتبه بپایه فقر و مسکنت نمیرسد و  
 نیز معلوم شد که یکی ذات خواجه کونین حضرت اولیس بود رضی الله تعالی عنه که بدین منصب  
 رسید و برین مسند صدر نشین گردید و چراغین نباشد که هر چه یافت از پرورش نبوة یافت و آنچه  
 گرفت از تربیت حجر رسالت پناه صلی الله تعالی علیه وآله وسلم گرفت و در خزینه نبوة و گنجینه رسالت  
 نبود مگر فقر و بایز مسکنت که چون مغایم ملک و ملکوت پیش الفصاحب تلج لولا که لا خلقت  
 الا فلاک نهادند از دست بمنده اخت و کلیم فقر و نامرادی بدوشش برداشت و زبان بیاک لایزال  
 ملتوتیه و ملتوتی نایبها برکشاد و آوازه الفقر خنری در عالم در داد مدنی گذشت که از حجره بهتر و بهتر  
 عالمیان و دود بر نیامدی و سالی رفتی که آن ماه شب چهاردهم روشنائی چراغ نیامدی صلی الله تعالی  
 علیه وآله وسلم **س** برزگانه که سرفقر دیدند بملکی نقد درویشی گزیدند و زلفش و پادشاهی  
 باز رستند بپهنه از که اسے باز رستند اگر چه ملک دنیا پادشاهی است و ولی چون بزرگ  
 اصل گدای است بکون خوشی و تهیبت باد مرسیکنان و معتقدان این سلسله علیا و ایسی  
 خوشی بسیار که مافوق آن متصور نیست بدیبت خنک طالبانے که خاک و سحراند بکرو گشته  
 ذات پاک و سحراند که در حضرت غرت پادشاه بے نیاز جلشانه چنین خواجه وسیله دارند و این  
 صاحب قرب و کرامت شفیع و پیشوا دارند باید که قدم در طریقی پیروی آنحضرت رضی الله عنه  
 زنند و رسته متابعت و اقتدار از دست ندهند دنیا را و تمشعات و علوات دنیا را بلا و زهر  
 انگازند و نامرادی و مسکینی و سبزیاری سرمایه اعمال خود سازند تا در قیامت در ظل حمایت  
 و سایه شفاعت این صاحب دولت در آیند و از دشواریها و سختیهای آنروز رها میست و ملاک  
 یابند و السلام علی من اتبع الهدی

لطیفه بیستم در بیان سلسله علیا آنحضرت رضی الله تعالی عنه شیخ محمود رحمه الله علیه در  
 رساله بحر الرموز میگوید که بعضی از مشایخ رحمه الله علیهم گفته اند که سلسله حضرت خواجه اولیس  
 الله تعالی عنه ماوراء چهارده خانوادہ است آری همچنین است آنحضرت مشایخ گفته اند چهار  
 خانوادہ تعلق بسلسله حضرت خواجه اولیس رضی الله عنه دارد و بواسطه آنکه روحانیت خواجه  
 متجلی میشود و بدینگاه آشنا میسازد شیخ عبدالحی رحمه الله علیه در رساله سمیرنا میگوید که چون

قال جلی کریم الله تعالی  
 الحمد لله رب العالمین  
 و الحمد لله رب العالمین  
 و الحمد لله رب العالمین

پیر دستگیر مخزن اسرار آہی بندگی حضرت شاہ عبداللہ معشوق اللہ قدس سرہ در ایام سیر و سفر  
 در قرینہ شیخ واہن مسکن شیخ عبداللہ نیکوکارہ تشریف بردند و جبہ را زیارت کردند و دو گانہ  
 گذارده جبہ را پوشیدند بر اندام مبارک ایشان درست و راست آمد شیخ زادگان را عبرت  
 شد و گفتند کہ اسے حضرت شاہ عبداللہ این جبہ را عایت است کہ کسے را درست نہ آید مگر  
 آن کس را کہ صاحب سجادہ این خاندان باشد و یا از سلسلہ ایشان اوراد درست اندام سے آید  
 گفتند کہ شمار اہل مبارکبادی است حضرت پیر دستگیر فرمودند کہ ما را نسبت سلسلہ سہروردیان  
 اشہر و معروف است کہ غرقہ تبرکی از خاندان حضرت مخدوم غوث العالم شیخ بہاؤ الدین قہر  
 اللہ سرہ العزیز زکریا ملتانی روزی شدہ است از دست مخدوم شیخ شہر اللہ رحمۃ اللہ علیہ  
 شیخ زادگان یقین کردند کہ نسبت ایشان با سلسلہ سہروردیان اصلی است باز پرسیدند کہ  
 یا حضرت شاہ عبداللہ تعلق سلسلہ شما بکدام خاندانہ است فرمودند کہ اولیہ است باز  
 پرسیدند کہ سلسلہ خواجہ اویسی رضی اللہ عنہ آیا ماورائے سلسلہ چہار دہ خاندانہ است  
 فرمودند کہ اے اباجھے سلسلہ ازین چہار دہ خاندانہ تعلق بسلسلہ اولیہ دارند و مے پیوند  
 بواسطہ آنکہ روحانیت حضرت خواجہ بیواسطہ تجلی میشود و بدرگاہ اعلیٰ آشناسازد انتھے -  
 متیگوید فقیر حقیر این سطور کہ این سخن کہ بعضے متنازع چہار دہ خاندانہ بسلسلہ اولیہ مے پیوند  
 از رسالہ بحر الرموز و از کلام کتاب گلزار جلالی کہ تصنیف کردہ شدہ سلطان العارفین برہان  
 الواصلین قطب الاقطاب بندگی حضرت شاہ جلال الدین محمد کہکبا اویسی الجعفری است  
 نور اللہ مرقدہ نیک معلوم میشود کہ چنانچہ شیخ محمد عوافی را و نسبت بود کہ بسلسلہ سہروردیان  
 و دیگر بسلسلہ اولیان و ہیرد و سلسلہ پیوند داشت و این نعمت از بزرگان ہر دو سلسلہ  
 رحمہم المد حاصل ساخت پس نسبت دوح بسلسلہ سہروردیان بدین طریق است کہ تلمیذ  
 گرفت خواجہ محمد عوافی از قطب الدین دمشقی دوح از برہان الدین سمرقندی دوح از عبدالرحیم  
 کرنی دوح از احمد کوہباکی دوح از ابی علی اللاد دوح از محمد الدین بغدادی دوح از نجم الدین  
 کبری دوح از عابدین باسرد دوح از نجیب الدین سہروردی دوح از احمد غزالی دوح  
 دوح از ابی بکر نساج دوح از ابی القاسم کرکانی دوح از ابو علی رودباری دوح از عبد اللہ

دوے از سر <sup>۱۹</sup>سقطی و دوے از معروف کرخی و دوے از ادو دطانی و دوے از حبیب <sup>۲۰</sup>عجمی و  
 دوے از حسن بصری و دوے از سرور اولیا شاه مرتضی امیر المؤمنین علی و دوے از سرور کائنات  
 و مفرح موجودات احمد مجتبیٰ محمد مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم و علی آلہ و اصحابہ و علی اولیائہ  
 و اصفیائہ اجمعین و نسبت اولیاء اولیایان برین روش است کہ تلقین گرفت شیخ محمد عراقی  
 از ابو محمد متوکل اولیسی و دوے از خواجہ زین الدین متوکل اولیسی و دوے از خواجہ ابو الحسن متوکل  
 و دوے از خواجہ حبیب متوکل و سید دسوا خواجہ ابو سعید متوکل اولیسی و دوے از خواجہ البرهان متوکل اولیسی و دوے  
 از خواجہ صدر الدین متوکل اولیسی و دوے از خواجہ ابو کبیر فیروز متوکل اولیسی و دوے از خواجہ  
 عبدالرحمن کلشانی متوکل اولیسی و دوے از خواجہ عبدالکریم متوکل اولیسی و دوے از خواجہ عبید  
 الوهاب متوکل اولیسی و دوے از خواجہ شریف الدین متوکل اولیسی و دوے از خواجہ سلمان  
 متوکل اولیسی و دوے از خواجہ ابو النخیر الوثری متوکل اولیسی و دوے از خواجہ علم الدین متوکل  
 اولیسی و دوے از خواجہ ابو احمد محمد متوکل اولیسی و دوے از خواجہ معروف کرخی متوکل اولیسی  
 و دوے از خواجہ شمس الدین سجاد سی متوکل اولیسی و دوے از خواجہ حسام الدین مینی متوکل اولیسی  
 و دوے از افضل التابعین خواجہ کوکب بن خواجہ اولیٰس قرنی و دوے از تربیت خواجہ کائنات  
 خلاصہ موجودات احمد مجتبیٰ محمد مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم و علی آلہ و اصحابہ و علی اولیائہ  
 اجمعین پس معلوم شد کہ شیخ محمد عراقی ہم ہر وردی باشد دہم اولیسی بود و تلقین کرد شیخ محمد  
 عراقی بندگی حضرت جلال الدین محمدان باینریدانی بکر اولیسی جعفری عزت کہکرا پس بندگی حضرت  
 شاه جلال الدین محمد ہم ہر دو سلسلہ پیوند و نسبت دارد دہم اولیسی باشد دہم ہر وردی بود از  
 خدمت سیادت پناہ قدوۃ العالمین حاجی محمد عبید سلمہ اللہ تعالیٰ سند و سموع است و همچنین از  
 شیخ صاحب شیخ محمد فرید کہکرا کہ شیخ محمد عراقی را اللہ اعلم مریدان بسیار و کامل بودند و در آخر عمر در  
 واردات باطنیہ از غلبہ حال و طفم سکر از زبان شیخ این سخن صادر میشد کہ انا جہد <sup>۲۱</sup>بشی مریدان از  
 شنیدن این کلمہ نفرت گرفتند و در اعتقاد یقین ایشان کہ در حق شیخ دہشت فتنہ افتادہم  
 از صحبت ایشان دور و نفور شدند اتفاقاً شیخ قدس اللہ سرہ از ولایت ہند متوجہ بولایت عراق  
 شد در آن وقت ہچکس از مریدان ہمراہ شیخ نماند مگر یک درویش شہا بل نام عرف کہ بالہ کہ

اکنون اولاد او بلقب بودله شهرت و دوم دین معروف نشی و سوم خواجہ جلال الدین محمد عرف کہکڑ رفتہ رفتہ چون در زمین کوہستان رسیدند در آن جا سے شیخ را بیک اہل در رسید و سکرات موت در گرفت شیخ روئے مبارک بسوئے درویشان کرد و فرمود در خواہید ہر چہ حاجت و مراد خود در دل در آید تا برائے شما از در گاہ محیب الدعوات جل جلالہ و علم نواہ سوال کنم و مراد و مقصود شما از حضرت عزت روا گردانم پس شہابیل در ویش گفت کہ مراد من آن است کہ استجاب الدعوات باشم و دین محمد گفت کہ مانا و طعام در سفرہ لنگرن و اولاد من کم نگردد و خواجہ جلال الدین محمد گفت کہ حاجت من علم و فقیری است کہ در اولاد من تا قیامت باقی و دائم باشد شیخ قدس اللہ سرہ فرمود کہ شہابیل بندہ نفس بود کہ است و راحت نفس طلبید و دین محمد طلبید سی دنیا خواست و آنچہ بہتر و افضل چیز ہائے دارین بود جلال الدین محمد طلبید پس شیخ در حق ہر یک دعا کرد و مراد ہائے ایشان روان شد و شیخ بان بحق تسلیم نمود و درویشان بعد از تجنیز و تکہین شیخ جدا گشتند و بمکانہائے خویش چنانچہ خدا تعالی خواست رفتہ اقامت کردند رحمہم اللہ لقائے و تاثیر و ثمرہ دعائے شیخ قدس اللہ سرہ تا امروز در اولاد ہر یک از ایشان باقی است و جاری و اللہ اعلم بالصواب و مسموع است کہ اہل طواہر چون کلمہ انا ہدی اشرح محمد عاقی قدس سرہ شنیدند شیخ را بدعت و الحاق و ہم کردن و دانستند کہ دین تہمت خود گنہگار طریقت شدند چہ اینچہمین کلمات و شرطیات ازین چنین مغلوبان و در علیہ مال و سستی ایست منقول است و ایشان در چنین کلمہ معذور باشند نہ ما خود چنانچہ یکے گفت انا الحق و سحر سبحانی ما اعظم شأنی فرمود و دیگرے کیس خجندی سوئے اللہ و غیر ذالک میداند کہ کہ متع کتب اولیاء اللہ کہوت لاجرم دیوانہ را گرچہ خطا است پھر ہر چہ سیکوید گستانی رواست پھر چہ از دیوانہ آمد و وجود پادشہ میدارند از دیوانہ زد و پادشہ از علماء این طائفہ قدس اسرار ہم شجرہ خانوادہائے اولیاء رحمہم اللہ لقائے جمیع وضع کردہ است و در آنجا ابتداء خانوادہ مانوخی کہ از زمان شریف آنحضرت رسالت پناہ و اصحاب و سے صلے اللہ لقائے علیہ وآلہ وسلم و علیہم اجمعین متصل سیکرد و تا غایت حین و حیات خود بشیخ و بطریان نمودہ است و تا مہلکے بزرگان و خلفاء و فقراء ہر یک خانوادہ چنانچہ ہمہ گرے پیوندند و در آنجا مفصل آورده است

پس در آنجا بیان برزگان خانوادہ و سلسلہ علیہ اولیہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ و عنہم باین تفصیل  
نوشتہ کہ پوشیدہ خرقہ را حضرت خواجہ اولیس از امیر المؤمنین عمر و علی رضی اللہ تعالیٰ  
عنہم اجمعین و از حضرت خواجہ اولیس رضی اللہ عنہ پوشیدہ خواجہ موسیٰ بن یزید الراعی و از خواجہ  
موسیٰ دو کس پوشیدہ یکے ابراہیم و دہم و از وے شین بلخی و از وے ابو عمر اعظمی و از وے  
جعفر حداد و از وے قاسم جنید و از وے قاضی روم بعد اوی و از وے ابو عبد اللہ محمد بن حنف  
الشیرازی و از وے ابو العباس نہاد مدی و از وے اخی فرخ زنجانی و از وے محمد شاد و نیوری  
و از وے دو کس خرقہ پوشیدہ یکے ابی عبد اللہ محمد تاج العارفین مدین و از وے شیخ نور الدین  
و از وے شیخ شعیب مدین و از وے شیخ احمد زاہد و از وے شیخ جمال الدین یوسف بن عبد اللہ  
الکوری الشہیر باجمعی و از وے شیخ نجم الدین و اللہ اعلم و دومی کہ از شیخ مشاد و نیوری خرقہ  
پوشیدہ شیخ احمد و نیوری بود و از وے محمد بہر و ردی و از وے شیخ نجیب الدین ابن غوث الشیرازی  
و از وے شیخ نور الدین عبد اللہ و از وے محمود اصفہانی و اللہ تعالیٰ اعلم و دومی کہ از خواجہ  
موسیٰ بن یزید الراعی خرقہ پوشیدہ خواجہ مدام بن ضیام بود و از وے عبد اللہ مسمری و از وے  
شیخ علی شیرازی و از وے شیخ حضور حاجی و از وے شیخ محمد غوث و از وے شیخ حبیب قدس  
اللہ تعالیٰ اسرار ہم و در رسالہ کہ اورا ملفوظ خواجہ اولیس رضی اللہ تعالیٰ عنہ میگویند  
آورده است کہ از ان حضرت خواجہ اولیس رضی اللہ تعالیٰ عنہ چہار کس بسعادت بعیت  
و مریدے مشرف شدند سکنے خواجہ موسیٰ بن یزید الراعی رحمۃ اللہ علیہ و آن نصیحت و تلقین  
کہ از زبان فیض ترہان حضرت خواجہ اولیس رضی اللہ تعالیٰ عنہ و حتی خواجہ موسیٰ کارگر شد  
و کار او بحال رسید بہن بود کہ آنحضرت رضی اللہ عنہ فرمود اے موسیٰ موت را ہمیشہ یاد و  
و بر مبنی کہ باندہ کو پیش چشم تست نظر اندازی و سلسلہ علیہ اولیہ از خواجہ موسیٰ تا الان  
ہماری و تو ہم خواجہ مسام الدین یعنی سوئم خواجہ احمد خراسانی چہارم خواجہ صدر الدین ہفتی تھا  
رحمہم اللہ تعالیٰ و قصہ مرید شدن خواجہ صدر الدین و خواجہ احمد رحمہم اللہ تعالیٰ در  
ملفوظ مذکور است و ہم در ملفوظ میگویند کہ آنحضرت خواجہ رضی اللہ عنہ کلیم و غصاحی خود را  
نخواجہ احمد عنایت فرمودہ اند و اللہ اعلم در کتاب فوائد المسلمین از صلوٰۃ سعودی نقل

میکنند که بعضی پنج سیر این گفته اند اول سیر بنمیران ابراهیم خلیل اللہ علیہ السلام دوم سیر اولیا  
 ابو بکر صدیق رضی اللہ تعالیٰ عنہ سیوم سیر بادشاهان شاه مردان مرتضیٰ علی کرم اللہ وجہہ تبارک  
 و تعالیٰ سیر علامہ امام اعظم کو فی رضی اللہ تعالیٰ عنہ پنجم سیر فقرا حضرت خواجه اویس قرنی رضی  
 اللہ تعالیٰ عنہ و بعضی پنج سیر این گفته اند اول خواجه اویس قرنی دوم خواجه عثمان مارونی  
 سیوم خواجه عبد اللہ انصاری چهارم محمد مرقندی پنجم خواجه حسن بصری رضی اللہ عنہم جمیع  
 و اللہ اعلم و باید دانست که چون سابقاً لفظ جعفری در نسبت بنده گی حضرت جلال الدین محمد طالب  
 اللہ تراہند کورشد در سخا اگر کسی را در خاطر افتد که جعفر کدام بود و وجه این نسبت چگونه است  
 جواب باید گفت که لفظ اویسی الجعفری در سجع مہر آن حضرت قدس اللہ سرہ متعدد واقع شد  
 و نیز بدستخط مبارک خود در آخر بعضی رسائل جلال الدین محمد اویسی الجعفری المعروف بہند  
 نوشتہ اند پس لعین شد کہ نسبت جعفری تحقیق ہست اما مشک و شبہ در آنست کہ این  
 جعفر کدام است و لعین است کہ این جعفر حضرت امام جعفر صادق رضی اللہ تعالیٰ عنہ نیست  
 زیرا کہ مقرر است کہ در نسبت کسی کہ بسوئے امام جعفر صادق میکنند جعفری نمیگویند بلکہ  
 بسوئے جد شریف الشان میکنند و آنکے را سید حسینی میگویند و مع ذلک اگر این نسبت بسوئے  
 امام جعفر صادق رضی اللہ تعالیٰ عنہ بود و حضرت شاہ جلال الدین قدس سرہ محمد سید بودند  
 و این لعین است کہ سید تند البتہ پس باید دانست کہ این نسبت بسوئے جعفر طیار بن ابی  
 طالب برادر امیر المومنین علی رضی اللہ عنہما است و حقیقتہ آن است کہ سماء بی بی زینب بنت  
 امیر المومنین علی رضی اللہ تعالیٰ عنہ از بطن خاتون جنت بی بی فاطمہ الزہرہ رضی اللہ عنہا بود کہ  
 زوجه عبد اللہ بن جعفر طیار بود پس جلال الدین محمد رحمہما اللہ از اولاد بی بی زینب بنت علی  
 جنت و عبد اللہ بن جعفر طیار بود رضی اللہ عنہم و نسبت جعفری بدین گونه است اگر کسی گوید  
 کہ جعفر در آن زمان بسیار بوده اند شاید کہ جعفر کسی دیگر بوده باشد جواب باید گفت کہ حضرت  
 فرید الدہر و حید العصر بندگی حضرت شیخ محمد فرید جو سلسلہ اللہ تعالیٰ میفرمود کہ نزد تحقیق پیوستہ  
 کہ این جعفر همان جعفر طیار است و دیگر نیست و نیز از زبان مبارک حقائق آگاہ سید حاجی  
 محمد عبید ابن حاجی شیرخان بچنین سموع است و قول ہر دو این بزرگان مند معتمد است

درو انکار و شک نیست و تیز بہ دستخط بندگی شاہ زین العابدین اولیسی رحمہ اللہ دیدہ شدہ کہ خواجہ  
محمد یار سا در کتاب فصل الخطاب جائے کہ احوال اسمہ اثنا عشر بیان کردہ اند تقریباً تحقیق نسبت  
جعفری بدین وجہ منوہ اند کہ جعفر یون در سمرقند و بخارا و قوطان بسیار اند بعضی گفتمہ اند کہ ذکر انہما  
در کتاب قید تصنیف علامہ نجم الدین ابی حفص عمر نسفی و در کتاب انساب تصنیف امام علیہ السلام  
سمعی و در کتاب انساب السادات وغیرہ آمدہ است کہ جعفری منسوب است بسوخت جعفر  
طیار بن ابیطالب عم رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ و علی آلہ و اصحابہ اجمعین واللہ اعلم بحقیقۃ الحال  
خواجہ محمود رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ در رسالہ بحر الرموز میگوید ذکر یاس الفاس ذکر سے شریف است  
کہ بسیار اولیاء اللہ درین معبوقہ رسیدہ اند و یکس را واقف نیمازد مگر او را کہ حق تعالیٰ  
خواستہ باشد و طریق او آنست کہ کلمہ لا الہ الاہ بادم فرو گذارد و سوئے زمین و کلمہ الا اللہ با دم  
بالا کشد بجانب مغرب و دم ذکر کرد و در فرو گذاشتن و بالا کشیدن نظر بردل گمارد و از آنجا  
ذکر کرد و در دہن بستہ بے حرکت زبان بدم ذکر بود و چند ان ذکر کند کہ دم ذکر کرد و دستفروق ذکر  
بود و ذکر حیات گردد و در بیداری و خواب ذکر بود یاس الفاس حاصل شود و ملاحظہ و واسطہ  
رعایت دارد و این ذکر یار ان حضرت خواجہ کوئین مقبول در گاہ حضرت خواجہ اولیس قرنی رضی  
اللہ تعالیٰ عنہ میکنند و چون طالب را دل حیات گردد و در جبری دل بگذارد و مصغرا گردد و پاک  
الفاس بمجر دم مشغول شود و دم سازی کند دم را با قوتہ بالا کشد و بمغز رساند چون تنگی بغض  
شود دم آہستہ آہستہ بگذارد چنانکہ احساس آن دم نبود و این را آرام نامند آہستہ  
ازین معلوم شد کہ این بیان ذکر خفی است و این ذکر خفی طریق ذکر اویسیہ است و دیگر باید  
و آنست کہ علامت بندگی و نشان کمال ذکر اویسیہ آنست کہ ہر دو ہمتندیرا کہ حق تعالیٰ این  
نعمت کراست فرماید دم او از پڑ ہاسے بینی روان گردد و اسم اعظم ذات حضرت بیچون  
و بیچو بیچو ہمراہ دم بجوشش و خروشش بے اختیار جاری شود و این حالت در اول حال در طریقت  
اویسیہ البتہ پیدا آید بعد از ان کسانے را این ذکر از منی منتقل شدہ بمکان قلب رود و یاد مروت  
سرفراز گردید و بیچان بر قاعدہ اول مستقیم ماند و بیچنین نشیندہ شد از خدمت زبدۃ الواصلین  
حضرت بندگی عبدالحق سلمہ اللہ تعالیٰ و این ذکر جلی است۔ پس معلوم شد کہ در نبر گلان

خانده ان اولیہ ہر دو طریق ذکر خم خفی و خم علی واقع است لیکن کلام سلطان العارفین بندگی  
 حضرت شاہ جلال الدین محمد نور اللہ مرقدہ کردار گلزار حلالی واقع شدہ دلالت بر ترجیح و اولیت  
 ذکر خفی بیاس الفاس دارد و همچنین کلام ولد شریف آنحضرت بندگی شاہ قطب الدین قدس اللہ  
 سرہ کہ در مقصود الطالبین واقع شدہ و همچنین در عبارت سیر نامہ و در عبارت بحر الرمز  
 کہ تصنیف شیخ عبدالحی و شیخ محمود گجراتی رحمہما اللہ کہ از جملہ خلفاء و مکمل فقرا این خاندان سلسلہ  
 علیہ لیسہ بودند اشارہ است با فضیلت ذکر خفی بیاس الفاس واللہ اعلم و بعضی از مشایخ  
 و علماء رحمہم اللہ عاقلے این ذکر را کہ از راہ زمینی بر آید منکر و شنیع گفتہ اند بلکہ اینچنین ذکر را نسبت  
 بمعصیت بلکہ کفر کردہ اند لغو باللہ من ذالک و گفتہ اند کہ زمینی مکان غلطہ و گندگی است  
 و اسم ذات پاک حق سبحانہ و تعالی کہ ازین جائے غلیظ و کندہ برے آرد نہ ہر آئینہ در ضلالت و  
 تباہی مے آفتد و عاصی میشوند و اگر این را کتھا ندانند و استغفار نمایند لغو باللہ من ذالک در  
 کفر مے آفتد چنانچہ مصنف محکم الطالبین گفتہ است کہ از زمینی ذکر گفتن از بدعت و محرمات است  
 و این سلسلہ مہدویہ شایع است انتہی باید دانست کہ لفظ مہدویہ در اصل مہدی بود و چون  
 سلسلہ راجد و منسوب کردند بایک نسبت در آغوا و در آمد و بایکے اورا بواو بدل کردند نہایت  
 شد و اللہ اعلم بالصواب مگر مراد از مہدی شیخ محمد قدس سرہ عراقی است کہ در وقت غلبہ سکھ  
 و حال کلیہ انا مہدی از زبان او برے آمد چنانچہ در مقابل در لطیفہ گذشت و ذکر الکف را بدعت  
 گفتن و شیوع این بدعت از سلسلہ مہدویہ دانستن خطائے است ظاہر چہ این ذکرے است  
 صحیح و معتبر مخصوص بسلسلہ علیہ اولیہ چنانچہ در مقابل در قصہ بندگی عبدالحق مذکور شد و اگر  
 این ذکر از شیخ محمد عراقی گرفته باشند این سیر براسے نسبت کہ شیخ محمد عراقی ہم اولیہ بود اگرچہ طریق بہر  
 در دی ہم دارد و چنانچہ در مقابل در لطیفہ گذشت فافہم واللہ اعلم و جواب دیگر آنست کہ این غرض  
 از علماء ظواہر است کہ نور آفتاب حقیقت باطن ایشان نتافتد و بشفام ایشان بوجہ گلزار معارف  
 و اسرار نرفتن مغز این شکستہ نیافتہ اند و لہذا صرف پوست الکفار نمودہ اند ایجا باید دانست کہ اسم  
 ذات سبحانی از لطایف انوار و از عالم قدس و اسرار است و ہر چہ درین عالم ماسوت است  
 ہمہ از اشیا کہ کیفیہ و خسیہ است و لطیف را با کثیف مناسبتی و ملاحت نیست مہر عجم چہ

تخصیص فی فضائل

ذات و صفات و نسبت

خاک را با غلبه پاک بود و میتوان گفت که ذاک در آن وقت بے اختیار مغلوب و فانی الصفت  
بود و مغلوب و فانی معفو و معذور باشد اینچنین کس را عاصی نتوان گفت و در کتاب گلزار  
جلالی نور اللہ مرقدہ مصنفه و در رساله بحر الرموز میگوید که اگر چه اسم اللہ باعتبار حروف و صوت  
نشان دارد و اکسوت و نمونہ حضرت احدیت است که سحر است باین اسم و این معنی دال بر مدلول  
است اینچنانچه کن ندیب اهل تحقیق را که اسم عین سحر است و اگر نه یکس را بد و راه نبود و ایمان  
اینچنانچه موسی درست نباشد انتھے پس ثابت شد که دال عین مدلول و اسم عین سحر است و سحر  
و مدلول عین ذات احدیت حضرت حق سبحانه جل شانہ است انتھے و طائفه محققین در بسیار از کتب  
خویش چنانچه عارف نامی عبدالرحمن جامی قدس اللہ سرہ السامی در لؤلؤ و شرح لمعات تحقیق نموده  
اند که قرب و معیت ذات پاک حضرت حق سبحانه همه اشیاء و مایهات آن چه شریف خسیس برابر  
است و باین همه ملاستہ ذاک پاک بچون و بیچگونه بقا و ذات لازم نیاید نور خورشید هر چند  
بر پاک و پلید تابد هیچ تغییر به بساطت نوریت او راه نیابد رباعی چون خور ز فروغ خود جهان  
آراید که بر پاک و پلید اگر نیابد شاید بے نور و س از هیچ پلید الاید بے پاکی اوز هیچ پاک  
افزاید که و نیز در مرقۃ الاسرار آورده است که روح متصرف است در همه اجزاء قالب و موجود  
است با همه ذره هائے قالب و زندگی همه بد و است و باین همه از همه چیز هائے چنانچه خون و  
خبر آن که در باطن قالب است هیچ خلط و نقصانے در طهاره و پاکی روح نیست پس اینچنین است  
یعنی مانند روح است تصرف و ملاستہ و سر بیان اسم ذات و ذات احدیت در وجود ذاک  
و تمامی اجزاء آن مع ذلک و باطل است از الالشی وجود و اللہ اعلم پس دفع شد و  
بر خاست شبیه خاطر کسانی که گفته حقیقت نیافتند و ازین بے معرفتی بزرگان را محل طعن  
و انکار ساختند لغو ذلک و استغفر اللہ من جمیع ما کره اللہ الخلفنا عن الاستغفار  
باللای و ابر ناحق ائق الاشیاء کما یجوز

لطیفه لبست یکم در بیان تحقیق خرقه آنحضرت رضی اللہ تعالی عنه و تحقیق شکستہ شدن  
و تحقیق ذکر و غیره باید و الذلک که از کلام واقف اسرار شیخ فرید الدین عطار در تذکرۃ الاولیاء  
و از کلام شیخ نجفی در سلاک سلوک و از کلام شیخ محمود گجراتی در رساله بحر الرموز و از

کلام رسالہ سعودیہ و از کلام مجالس المؤمنین و غیر ذلک جمیع اللہ تعالیٰ اجمعین معلوم شد کہ  
 یا ران رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ و اصحابہ وسلم آمدند و خرقہ را بحضرت خواجہ اویسی رضی  
 اللہ تعالیٰ عنہ رسانیدند و مولانا علی حمزہ بن مالک بن حسن طوسی معروف بآذری رحمہ اللہ  
 تعالیٰ در جواہر الاسرار مینویسد کہ سلطان ابراہیم ادہم خرقہ از موسیٰ بن یزید الراعی دارد و او  
 از حضرت اویسی قرنی داد و از امام الاولیاء حضرت علی مرتضیٰ و در رضی اللہ تعالیٰ عنہم  
 و شیخ عبد اللہ مطری رحمہ اللہ تعالیٰ در کتاب نور احمد سی سفیر ماید کہ پوشیدہ حضرت اویسی  
 رضی اللہ تعالیٰ عنہ خرقہ از امیر المؤمنین عمر و علی رضی اللہ تعالیٰ عنہما و ایشان پوشیدند از  
 پیغمبر صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم در رسالہ شطاریہ نوشتہ شدہ است کہ پوشیدہ حضرت  
 اویسی خرقہ از امیر المؤمنین عمر و علی رضی اللہ عنہم اجمعین و در جائے نوشتہ دیدہ شد  
 مرقمہائے کہ حضرت رسالت پناہ رسول صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم پوشیدہ است  
 پنج است و اسمی ایشان این است اول خرقہ لبس العصمت کہ جبرائیل علیہ السلام از  
 آسمان آورد و حضرت خواجہ ماحمد رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم با امیر المؤمنین  
 علی مرتضیٰ کرم اللہ وجہہ کرامت فرمود و دوم خرقہ لبس العفوت کہ خدا تعالیٰ در شب معراج  
 بخواجه عالم علیہ الصلوٰۃ والسلام کرامت فرمود و حضرت علیہ السلام بسلمان فارسی رضی  
 اللہ تعالیٰ عنہ حوالہ نمود و سیوم خرقہ لبس النہمت کہ ترسیان بران صورت پیغمبر علیہ السلام رایت  
 بودند آن روز کہ خواجہ عالم رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ابو جہل لعین را بجستی بزرگز  
 زد و معجزہ ظاہر شد قوم عیسیٰ علیہ السلام خواجہ را بشناختند و آن خرقہ پیش آنحضرت آوردند و  
 حضرت رسول اللہ علیہ السلام آنرا بمعلوین جبل رضی اللہ تعالیٰ عنہ کرامت فرمود چہارم خرقہ  
 لبس الخشیت و آن خرقہ موسیٰ علیہ السلام است کہ نسبت بہ پشت بہ نجاشی کہ بادشاہ حبشہ بود  
 رسید و او بخواجه ماحمد رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم رسانید و خواجہ علیہ السلام آنرا با امیر المؤمنین  
 عثمان رضی اللہ عنہ کرامت کرد و پنجم خرقہ را ریان خرقہ گویند او مرتضیٰ است کہ حضرت خواجہ ماحمد علیہ  
 السلام بدست مبارک خود بران وصلہ دوختہ اند و حضرت رسول اللہ علیہ السلام این خرقہ را  
 با امیر المؤمنین علی رضی اللہ تعالیٰ عنہ حوالہ نمود و او شیخ اویسی رضی اللہ تعالیٰ عنہ

کرامت فرمودند و اللہ اعلم بالصواب و شیخ عبدالحی رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ در رسالہ سیرنامہ محبوب  
 ربانی غوث صمدانی حضرت شاہ عبد اللہ معشوق اللہ اولیسی البغضری طاب اللہ ثراہ و جعل الجنة ثلثاً  
 مے آرد کہ جبہ متبرکہ کہ نزد خانوادہ نیکوکارہ اولاد شیخ عبد اللہ نیکوکارہ کہ یکے از خلفاء حضرت قطب  
 العالم محمد دوم جهانیاں بخاری است قدس اللہ سرہ العزیز موجود است آن جبہ ازان حضرت خواجہ  
 قطب العالم محمد دوم قدس اللہ سرہ است و بعضے میگویند کہ این جبہ همان است کہ حوالہ کرد حضرت  
 خواجہ کوئین خواجہ اولیس قرنی راضی اللہ تعالیٰ عنہ و اللہ اعلم بالصواب و از کلمات مست است  
 یزدانی سین القضاۃ ہمدانی قدس اللہ سرہ کہ در حواشی منہ کہ بر کتاب تمہیدات خویش نوشتہ  
 است چنان مضموم شد کہ حضرت رسالت پناہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ جبہ معراج خویش بخواجہ  
 خواجہ اولیس تشریف ارزانی فرمودہ بود و اللہ اعلم بالصواب پس ازین ہمہ اصال فقر  
 خواجہ عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم خواجہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ ثابت شد و همچنین شکستن دندان  
 خود را حضرت خواجہ رضی اللہ عنہ اولیسی چنانچہ از کلام شیخ فرید الدین عطار در تذکرہ و از کلام سید محمود  
 شیخانی قادری در حیوۃ الاکبرین و از کلام لوائح الانوار فی طبقات الاخیار و غیر ذلک این سخن صریح و  
 صحیح است لیکن مولینا علی بن سلطان محمد قاری در کتاب معدن العدنی و در رسالہ کہ در بیان  
 احادیث موضوع تصنیف کردہ است میفرماید کہ باید دانست بد رستی آنچہ شہرہ گرفتہ است بر  
 زبان عوام کہ بد رستے حضرت خواجہ اولیس رضی اللہ تعالیٰ عنہ تمامی دندان خود را بر کند از برائے شدہ خزل  
 داندوہ کہ او را از شنیدن خبر شکستن دندان مبارک پیغمبر صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم رسید پس این را  
 اصل نیست با وجود آنکہ این کار مخالف شریعت نخواست و براسی انکار و این کار هیچیک از اصحاب کبار  
 رضی اللہ تعالیٰ عنہم اجمعین و با وجود آنکہ این کار عیب است صادر نشود مگر از سفہاء و همچنین ثابت  
 نسبت خرقہ نبویہ بحضرت خواجہ اولیس رضی اللہ تعالیٰ عنہ و از حضرت خواجہ اولیس بسوء مشایخ  
 بحدیث کہ اعتماد کردہ شود بر این همچنین ثابت نمیشود و ملقین ذکر خنی و یا جلی و نسبت کردن بسوء  
 پیغمبر صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم از طریق حضرت ابوبکر و حضرت علی رضی اللہ تعالیٰ عنہما صحیح نیست  
 نزد یک اہل خبر یا حدیث و سیر تا آنجا ترجمہ کلام معدن العدنی بود و در شرح اشیاء العلوم و رسالہ  
 مولینا علی قاری رحمہ اللہ میگوید کہ گفتہ است عراقی کہ حدیث انی لا جہ فی الفضل الرحمن من قبل الیمن او

من جانب الیمن بنحو بایم این را اصل آنکه بس پس مراد ازین کلام رسولینا علی قاری رحمه الله و الله اعلم آنست که بموجب روایت حدیث نبوی انبیا این شیخان نمیشود و اما در کتب سیره و تذکره با شیخ شافعی رحمه الله تعالی به شیوه میسر نمیتوان پس اینجا اگر در خاطر کسی گذرد که قول شیخ طریقت شیخ فرید الدین عطار و شیخ عبداللہ مطری و غیر هم رحمه الله تعالی در اتصال خرقه و شکستن دندان و صحت حدیث انی لأجلفر الرحمن من قبل الیمن مخالف حق و مباین صدق است و بدرجه اعتبار و اعتقاد نمیرسد زیرا که حق و صدق و معتبر و معتد آنست که در نفصوص احادیث نبویه و اخبار صحابیه منقول و مروی شده باشد و حال آنکه پوشیده نیست که شیخ فرید الدین عطار و شیخ عبداللہ مطری و شیخ سید محمود و شیخانی قادری و غیر هم رحمه الله تعالی از محل اولیاء و معظم علمای بودند و صاحب کشف و عنایت و مقامات بودند و کشف حقائق و نکات و صل و دقایق و اشارات آنچنین طائفه علیه راحتی سبحانه و تعالی از قدرت و توانائی و علم و دانش عطا فرموده فرقه دیگر یا نیست پس نسبت خلافت و انکار با قول این طائفه رحمه الله بنحو سزد و حاشا و کلام بلکه خوف معصیت و ضلالت است پس در اینجا میتوان گفت که احتمال دارد که روایت خرقه و شکستن دندان و حدیث انی و جدت الخ از صاحب شرع و اصحاب و صحابی الله علیه و آله و سلم آمده باشد و نزد علم مشایخ رحمه الله بصحة رسیده باشد ولیکن در احاطه علم مولانا علی رحمه الله نیامده باشد و رسولینا ابرار ان اطلاع نیفتاده که علم را نهایت نیست و تأمید این است آنکه قدوة آن تحقیق شیخ عبدالحق رحمه الله در کتاب رسائل و مکاتیب در رساله دهم میفرماید که اگر چیزی نزد شیخ ثابت نشود لازم نیاید که نزد دیگر هم ثابت نشود و الله اعلم بالنسب و هو البادعی الی طریق الحق و الراشد و اما تلمیذین ذکر را دیدن و صحبت کافی است اگر چه اندک بود و اینچنین گفته است قدوة و تلمیذ شیخ عبدالحق رحمه الله در رساله پنجاهم از کتاب رسائل و مکاتیب و دیدن و صحبت کردن حضرت خواجہ اویس با امیر المومنین حضرت عمر و حضرت علی رضی الله عنهم با هر دو یکسوی باختلاف راوی ثابت و حق و محقر است درین هیچ شبهه و شک نیست بلکه بدلائل صحیح و معتد علیه ثابت است که حضرت خواجہ اویس رضی الله عنه در آخر عمر در جنگ صفین پیش امیر المومنین علی کرم الله وجهه رفت و بیعت حاصل ساخت چنانچه در مابعد در لطیفه رشهادت ذکر خواهد یافت و در باب شکستن دندان نقل غریب بنظر اندر کتاب سوار و الشرع که شرح شرع الاسلام است در فصل جلیم در بیان سنتهای برادری و دوستی

که در میان و کس باشد در شرح این عبارت و آن چون نفسا هما لنفس و احدى ائمه را و ایستادند تا آخر  
 بجهت فی قبه لده تا یا کل اخوه و آن فعل این است که از بعضی شنیده شد که چون مشرکان قریش در  
 جنگ چنین پیغمبر را صلی الله علیه و آله و سلم سنگ زدند و دندان مبارک پیشینه او شکستند و ایس قمری  
 رضی الله تعالی عنه این خبر شنید و دندان خود را بشکست مریدان بخوار برزگان سپردن خالقه با خود  
 این سخن میگرد و آن بزرگ در میان خالقه می شنید ایشان را نزدیک خود خواند و گفت و حق که شما  
 این سخن میگردید و خواجه اولیس رضی الله تعالی عنه نزدیک من نشسته بود و از و پرسیدم که این سخن که مریدان  
 میکنند چگونه بود و گفت دندان من خود بیعتا و ند بغیر شکستن من و ازین است که شیخ منصور رحمه الله را  
 چون برادر کشیدند از خون او که سچکید بر زمین نقش نامی می کشید آنچه عبارت شرم الشرع پس ازین معلوم  
 آمد که حضرت خواجه اولیس رضی الله تعالی عنه دندان خود را خود شکست بلکه بواسطه آنجا معنوی  
 و ایستاد روحی بسبب عشق و محبت که او را با ذات مقدس مظهر و مطهر است حضرت رسول الله علیه  
 السلام بود در دندان او پس سرایت کرد و آن هر دو ذات مبارک چون یک ذات شده بود دندان  
 چنین حالات و واردات بسیار منقول است که در میان عاشقان و محبان صادق بظهور آید چنانکه  
 مولانا نامی حضرت عبدالرحمن قدس سره السامی از احوال محبوب خبر میدهد و در محبت نامتوسگوید  
 نظم شنیدم که روزی گردیده بقبضه فصد سوختنیش میله به چو زو لیلی بجی نیش از پی خون به داد  
 رفت خون اندست محبوب مولانا عبداللہ انصاری رحمه الله و کتاب سہلج الدین و سحر ابرار  
 میفرماید که از دلائل واضح بر محبت و مودت تقصیر حضرت خواجه اولیس است رضی الله تعالی عنه  
 که چهار دندان او بشکست بجهت آنکه چهار دندان آنحضرت رسول الله صلی الله تعالی علیه و آله سلم  
 شکسته چنانچه مشهور است و نیز می توان گفت که جائز است که شکستن دندان در حالت سکر و غلبه  
 حال از حضرت اولیس رضی الله عنه بوقوع آمده باشد که اینچنین کار با از طائفه مثنان و مغلوبان بسا  
 ظاهر شده است چنانچه نویر لحمیه و خرق ثیاب و القادر در اسم و این هم از شیخ شبلی رحه  
 نقای علی منقول است آورده اند شبلی را قدس سره یکس فوت شده بود و مادر سپر بپا فتنی کرده بود  
 سر برید و پیوسته ریش را نور ز دابل انصاف و تعزیت به سکر نیامد و بیزار شدند گفت که خبر جوین رسیده است  
 که هر که دیگر بر آید که کند و خود غافل باشد محل لعنت گرد و بن خواستم که مردم تعزیت پیش کن آیند

و ترجیح دیکر کنند و دلهای ایشان از حق غافل باشد و مستحق لعنت شوند و باعث بران سن با شتم  
 پس بحیث خود را فدا کردم و خلق خدا را از ضرر باز داشتم و هم از شبلی قدس اللہ سرہ می آرند که روزی  
 در خاطرش انداختند که تو بخیلی عہد کردی که هر چه امر و فتوح برسد بفقیری بدین پناه و دینار بروی آید شبلی فکر  
 اللہ سرہ آنرا فقیری که از مفرین خلق راس میکنانید و او فقیر گفت مرا حاجت نیست باین مفرین بدہ  
 شبلی قدس اللہ سرہ گفت بوی ندیم فقیر گفت که شکستہ ایم کہ تو بخیلی پس ناخیز پیش مفرین ہند مفرین گفت  
 کہ سن نہ میت فقیر با جرت بخشم پس شبلی قدس اللہ سرہ آن صبرہ را در و جلد انداخت و گفت ما از کمال  
 الاذر اللہ استجا علماء ظاہر میگویند کہ در اسراف کرد و دیگر شیخ شبلی قدس اللہ سرہ العزیز جائزہ نو پوشید  
 و دامن جامہ را چاک کرد و گفتند علم حکم میکند کہ جائزہ نو را ضایع کنند گفت ہم حکم کنند کہ اسپان را بے  
 زنند استعارہ بقصہ سلیمان بن داؤد علیہما السلام کرد کہ محمل را اسپان سگرفت تا وقت نماز عصر گشت  
 پس بمکافات این تفصیر اسپان را بے میکرد چنانچہ قرآن مجید از وی خبر میدہد قطیف محتاجا بالشوق و الاغما  
 پس امثال این حکایات و غیرہ از التاء لفض در مہالک و تعذیب و تشدید و سیر ریاضت و بعضی از اہل  
 و حرکات و کلمات کہ مخالف فتوح ظاہر شریعت باشد بسبب علیہ حال و سکر محبت صادر شدہ از  
 مشایخ این طائفہ قدس اسرار ہم و آن حال صحیح و نسبت درست است و ایشان در صدد و آن  
 معذور اند و لیکن انجین قول و فعل محل اقتدا و قابل اتباع نیست شیخ عبدالحق قدس اللہ سرہ حق  
 و تصریح این سخن در رسالہ مرج البحرین بشرح و بسط آورده ثنائیہ اہل طراط المستقیم و الطرق القویم  
 پس بعید نیست بلکہ قطع و یقین میرسد کہ شکستن دندان مبارک از حضرت خواجہ اویس رضی اللہ عنہ  
 در حالت مستی و غلبہ سکر در وقت شنیدن کسر دندان مبارک حضرت رسالت پناہ رسول اللہ  
 صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم بر وجود وار د شدہ باشد و حزین و اندوہ نمودہ باشد بوجہ آمدن  
 درین معذور و ناخود خواہد بود پس انکار این کار بوجہ اعتقاد و اعتبار نباید نمود و اولئک علی  
 نہ کون ریحیم و اولئک ہم المہتد ون اللہم ارزقنا اتباعہم و استقامت مشاربہم و صلی اللہ تعالیٰ علی  
 خیر خلق محمد و آلہ و اصحابہ و احبابہ و سلم اجمعین ۛ

**لطیفہ نسبت دوم** در بیان اعمال ہفتگاہ کہ بنائے سلسلہ اولیہ رضی اللہ عنہ بر آنست  
 شیخ عبدالحی رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ در رسالہ سیرنامہ می آرند کہ از حضرت مخزن اسرار محمد مجرم حال

اللہ بندگی حضرت شاہ عبداللہ معشوق اللہ نور اللہ مرقدہ سوال کرد کہ بنا برحرف نفیہ شما فی سلسلہ  
اولیہ بر چیست جواب فرمودند کہ اساس طریقت سلسلہ اولیہ بر بیعت چیز است آنکہ بر سر پیر  
خدا صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دوم خلوة در انجن سیوم خاموشی و سخن چہارم نظر قدم پنجم  
ہوش در دم ششم زہر نوشی ہفتم پردہ پوشی اکنون باید دانست کہ اگر چہ این کلمات قدس از کلام  
جوامع الکلم است کہ با وجود اختصار الفاظ جامع و حاوی حقائق و معانی کثیر اند کہ جلد ہفتمی آن  
در حیطہ این مختصر نمیکند لیکن ششم ازان بموجب حوصلہ وقت با وجود تصور علم و ہمت در بیان  
سطور نموده ام آید و حسن اللہ العون از آن جلد اول متابعت باد شاہ ارسال است صلوة اللہ علیہ  
علیہم اجمعین الطابق اولیہ عظام و الطابق القیامہ کرام است رحمہم اللہ تعالیٰ کہ افستہ ابواب  
سعادت بزدانی و استغفل کرامات ربانی و استقبال مقامات فیض الہی و استعداد متبانی رجا  
نامتناہی و وصول بدولت معارف و اسرار و حصول نعمت مکاشفہ و انوار جز با تہذیب و خدمت  
سید المرسلین و غیر از اقتدار ملت خاتم النبیین علیہ و آلہ افضل الصلوٰۃ و اھل التسلیما است  
من الاولین و الاخرین الی یوم الدین محصل و مفسر سخاوت بود و ہما قال رب العالمین و ہوا صدقہ  
القائلین قل ان کنتم تحبون اللہ فاتبون اللہ فاشبعونی بحکمہ اللہ قدوة المحققین شیخ عبدالحق قدس اللہ سرہ  
در تفسیر این آیت کریمہ در شرح فتوح الغیب میفرماید بگو ای محمد ای محبوب من اگر  
ہستی بشما کہ دوست میدارید خدا را و میخواہید کہ بتقرب و وصول در گاہ دہی مخصوص گردید یا  
نخواہید خدا را کہ شمارا باشد و شمارا دوست دارد پس پیروی کنید مرا تا در طریقت شمارا خدا رابط  
و مستحق آن برہنہ جانی است در ہر وجہ اول مقصود آن باشد کہ اگر شما میخواہید کہ محب خدا باشید مرا  
متابعہ کنید کہ محب چہ کہ محبوب او خواہید شد و نیز فرمودہ است خدا سعادے و اخصیوہم بجل اللہ  
جمنعاً یعنی جنگ در زمینہ اسرار انصار بدین خدا سعادے کہ جل الشین است ہمہ شما صاحب نصیب  
حسینی میفرماید رحمۃ اللہ تعالیٰ کہ بقول بعضی انما جعل اللہ قرآن است یا موافقہ حضرت پیغمبر صلی اللہ  
تعالیٰ علیہ وسلم امر کند کہ ہمہ مجتمع باشند در اعتقاد بیدل متابعتہ علیہ السلام چہ بے آنکہ  
بظاہر و باطن جنگ در اتباع آن حضرت نزنند نہ راہ بمقصد اعلیٰ توان برد و نہ بمطلوب حقیقی توان  
رسید و حقا کہ بے متابعت سید رسل بہرگز کہے بمنزل مقصود نہ نیافت نہ از اتباع و پیچ

دری رہ نمیدہندہ آنرا کثر آستانہ اور وحو دل بتافت : اما اینجا لازم است باینکه دانست که مولینا  
عبد الکرم چشتی لایہوری رحمہ اللہ در سال خویش ۷۰۰ آرد ای عزیز صدق محبت و متابعت حضرت  
نبی اکرم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم سبب جزا است چنانچہ حضرت بنی اللہ علیہ السلام فرمودہ است  
الشِّرَکَةُ أَقْوَىٰ وَالطَّرِيقَةُ أَغْنَىٰ وَالْحَقِيقَةُ أَحْوَىٰ اُمِّ دُوسْتِ امْرِئِ قُرْآنٍ وَحَدِيثِ بَدْوَتِهِ اَمَّا بَعْضُ  
از ایشان امیر حسن اند بعضی حسن قسم اول را شریعت نامند و ثانی را طریقت و تحقیق نتیجہ ہر دو  
است چون سالک درین دو امر مستحکم گردد حقیقتہ کہ دیدن روح دلدار است بروی نکشف شود  
در شاغل جلالی و شاغل متعالی مے آرد کہ طریقت شیوخ رضوان اللہ علیہم اجمعین متابعت رسول  
خدا است صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم و اول درجہ آن استقامت است بر اعمال او صلی اللہ  
علیہ وآلہ وسلم دین صفتہ بواجب است و درجہ دوم استقامت بر اخلاق او دین صفتہ ال  
است و درجہ سیوم استقامت است بر احوال او علیہ و علی آلہ الصلوٰۃ والسلام دین صفتہ رجا  
است استقامت بر احوال کہ نہایت ہمہ سعادتها است ممکن نشود الا با استقامت بر اخلاق و استقامت  
بر اخلاق میسر نشود و مگر بعد از استقامت بر اعمال زیرا کہ نسبت اعمال با اخلاق چون نسبت تنجا  
است بوضو و اخلاق مر احوال را چون وضو است مر نماز را و متابعت اعمال عبارتہ است  
از بجا آوردن فرمانہای خدا تعالی و در بردن از مہیات او چون برین استقامت یافت انگاہ  
متابعت کند اخلاق او را صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم و آن تزکیہ نفس است از خصائل مذمومہ  
چون نفس تزکیہ یافت انگاہ در دل کشادہ گردد و بآوار و رادات و معارف و باسراحت خلق  
و مکاشفہ متصور و متجلی شود و این بابی شریف است در اینجا سخن بسیار است پیش نتوان گفت  
ذَکَکَ مِنْ فَضْلِ اللّٰهِ اَللّٰهُمَّ اِنِّیْ اَسْأَلُکَ مَتَابَعَةً وَ مَحَبَّةً وَ حُبًّا مِنْ اَحِبِّهِ وَ الصَّلٰوۃَ وَ السَّلَامَ عَلَیْهِ  
علیہم اجمعین عمل دوم از اعمالی کہ بنیای سلسلہ علیہ اولیہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ بر آن است  
خلوۃ و راجحین است و آن عبارتہ است از آنکہ بظاہر بخلق میوست و بباطن (از ہمہ شگفتہ تر  
و بصورتہ باہمہ دیمخہ بے ہمہ دست بکار دل بیارتن بغتور دل کجفورن در خلوۃ دل در  
خلوۃ و حضرت قدوة العارفين اسوۃ الکاملین نہی گئی حضرت شاہ جلال الدین محمد جعفری اویسی  
طاب اللہ ثراہ در کتاب گلزار جلالی میفرماید کہ پیغمبر صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم خَالِطُوا النَّاسَ



وہذا کہ سوائے انس بود انس اور ابرویش گذر نمود و کسرا از انس حق خبر نہ لآن الوحۃ صفۃ  
 صمدی سمع قول تعالی الیس اللہ بکاف عبیدہ و در کل از جلالی میگید نور اللہ مرقدہ بصفہ  
 کہ غمیر صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم فرمود لفقہوا و اعلموا لایضہ دانا و زید و گوشہ گیرید و درین حدیث  
 اشارۃ است کجیمت دل کہ چون استوار شد دل او بیا کردن خدا تعالی و جاگیر کرد حال او  
 و بلند شود کار او و برابر شود آشنائی او و گوشہ ای او پس آنوقت رنج نمیرساند او را آسینش مراد  
 در بحر السعادت میگید کہ مخلص را در غزلت مستطریق است اول آنکہ در میان خلق باشد بظاہر  
 و کسان بود در لباس و معاش و در باطن در سلوک اہل طریقت باشد و بر پیر وی آثار انبیا علیہم  
 السلام باشد و حال خود را از مردمان پوشیدہ دارد و دوم آنکہ ہم در میان خلق باشد و نفس خود را  
 بوسۃ ریاضت گذارد و با مرایے سراج دل مردم از خود متنفر سازد و با خلقی و از گون دنیا پرست  
 فعلی و از گون زود ماند تا از شر اختلاف مردمان باز رہد و دل خود را مراقب حق جل و علی گرداند  
 سببوم آنکہ غزلت گزینہ نہ غزلتے کہ از میان خلق بدر رود و در خلق نہ نشیند و با خلقی حساب کند جز  
 سیران آسمان زند و اہل دیدن بدین اور و نداین خود بحقیقت ریا باشد و شہرہ و بیج فوجی حال  
 نشو و بلکہ نفس او قوی گیرد و مولانا عبدالرحمن جامی قدس سرہ السامی در سلسلۃ الذہب میفرماید  
 غزلت برد و قسم است غزلت مریدان و این غزلت تن است از آسینش مردمان کہ در خانہ بر  
 اہل زمانہ بہ بندے و جاگیر خود سوا سی کج خانہ نہ پسندد و در آمدن و رفتن پانفیر سماع و کلام مقبول  
 لب نیالائی و بمقالات خلق دم نزننی و بملاقاۃ مردم قدم نزننی سودا ایشان زیان پنداری توکل  
 ایشان جو انکار سی و قسم و کج غزلت محققان است و این تنها کردن دل و ہوش است و از دنیا  
 ہر دو چہان **۵** غزلت ہوش آنکہ غیر خدا نہ در حرم دولت نیابد جای و در کئی اندک اندک این  
 پیشہ پازہم تا شوی یک اندیشہ نہ چون یک اندیشیت پیشہ بود با و دولت کہ گہمت ہمیشہ بود  
 ہر چند تو بندگی کرد و پابندگی جملہ زندگی کرد و پابے نشان بندہ شوی احدی بہ جان فغان  
 شوی ابدی **۶** سر رشتہ دوست ای برادر جغت آرد وین عمر گرامی بخسارہ گذارہ و ایم  
 ہمہ جا با ہمہ کس در ہمہ کار نہ سیدار نہفتہ چشم دل جانب یار نہ اللہم ارزقنا  
 و عمل سیوم از علم ہای سلسلہ علیہ اولیہ معنی است ہر آن خاموشی در سخن است و معنی این

سخن و الله اعلم انت که خاموش باشد زبان از فضول کلام و گویا باشد دل بیاد بادشاه علام در  
 لغات است اذ اسکت اللسان عن فضول الكلام لطق القلب ومع الله سبحانه وسع دگر آنکه خاموش  
 باشد دل از خطرات و محدثات نفسانی و گویا باشد آن دل نیکو کردار جهانی یا آنکه خاموش باشد دل  
 از خطرات و مستغرق باشد در شهود حفره رفیع الدرجات و گویا باشد زبان جگهار با مخلوقات و نظام  
 صحبت و ملاقات در لغات است که صحت برود قسم است سخن خاموشی زبان است از گفتار  
 دوم خاموشی دل است از خطرات نفس بد کاپس کسی که در خاموشی است زبان او نه دل او  
 سبک باشد گنجه او و کسی که خاموش است زبان او و دل او آشکارا شود و او را سر خدا و اعلا  
 و تجلیات او جل شانہ و کسی که گویا باشد زبان او و دل او باشد آشکارا مغلوب و مسخره شیطان  
 لغز باشد پس ذلک و کسی که خاموش باشد دل او و گویا باشد زبان او پس آن سخن گویا است بخت  
 و خاموش باشد ازین فائده و کلام و سخن و دیگر آنکه بظاهر با مردم در سخن و باطن خاموش باشد یعنی  
 سخن مردم در خاموشی باطن او را مضروب و مؤثر نباشد و این کلام از الحسن حق و حضور او جل شانہ  
 مانع نگردد و ازین بالاتر آنکه بظاهر با مردم در سخن باشد و حال آنکه بعضی خاموش است یعنی آنکه  
 که با مردم میگوید نه الحقیقت با مردم نیست بلکه با حق میگوید با حق در سخن است و از مردم  
 خاموش پس خاموشی در سخن ازین وجه بوده است و تائید این است آنکه در لغات و شرم از آن  
 میگوید که شیخ جنید قدس الله سره فرموده که نسی سال است تا با حق سخن میگویم و خلق بپندارند  
 که بایشان میگویم یعنی جنید رحمه الله علیه در مجالس خلق حق را میگوید و شنونده و سحر آمیز است  
 و مجربان میدانند که با خلق میگوید و شنونده ایشانند بلکه جنید رحمه الله علیه نیز در میان نبوت  
 حق میگفت و مجربان پنداشتند که جنید رحمه الله علیه میگوید سخی موسی صلوٰۃ الله علی بنیاء علیه  
 همون شنیدم که زبان شجره گفت که ای انا الله رب العالمین بیت خود میگوید و از خود میگوید  
 از او شنیده اند بر ساخته است :

عمل چهارم از اعمال سبعه که بنای سلسله علییه رضی الله عنه بر آن است نظر بر قدم است  
 و معنی این سخن آنست و الله تعالی اعلم که بداند بادشاه عالم تقدس و تعالی همه جا حاضر است  
 و در همه حال بظاهر و باطن همه ناظر پس دیده از تقار و بر داشتن جبار است و طریق ضا

او بگفت: اشنتن بطالہ رباعی آمد سحر آن دلبر خونین جگر آن بگفت: احرز تو بر خاطر سن بار  
 گران یا شمرست نامد کن با تو نگران یا باشم تو بپیشیم لبو سحر دگران: ایس در در حضور  
 مشاہدہ حضرت جلشاندہ متفرق شدہ چون متواضعان نظر بر قدم دارد و چپ و راست بیند  
 و بغیر التفات نکند حبیب گنجی را قدس سرہ کنیز کی بود روز سے اورا گفت: احرز متورہ کنیز  
 گفت: کمین کنیز کہ تو ام متورہ حبیب گفت: درین سنی سال مرا زہر بخور کہ سر از قدم بلام  
 و بغیر او در کسے نگرم تو از ان خبر دافتم بدین معنی مراد از قدم قدم ظاہر باشد و بختے و بگرا آید  
 واللہ تعالیٰ اعلم کہ در راہ طریقت محافظہ قدم باطن کند تا قدم معاملہ و سلوک اوز حد صراط  
 المستقیم و احاطہ طریق قویم بلغزد و بیرون نیفتد و برین معنی تفسیر کردہ است شیخ عبدالحی حجتہ  
 اللہ علیہ در کتاب رسائل و مسالک سبیل سالک راہ سلامت و شیوہ قاصد طریاب احتیاط  
 آنکہ دوم ہر قدم و در ہر دم ہر بنیاد رود و نگران راہ باشد و نظر بر قدم دارد تا کجا افتد و بکدام  
 جانب رود و از رفتار بغیر بود تا ناگاہ بجائے نرود و بچاہے نیفتد کہ بیرون آمدن ازان  
 در سیدن براہ راست در وان دشوار و گران گردد و متعسف دیگر آنکہ خبر خطیے قدم کند یعنی پناہ  
 قدم درین راہ نہادہ است و دعویٰ بدین طریق کردہ است باید کہ ساد و علم ہا ہم ہوا فنی نظر  
 کنند و داد قدم و حق دعویٰ بدین و بدین اشارہ است آنکہ شیخ بخشی قدس سرہ در رسالہ سلوک  
 میگوید سالک را باید کہ کار لائق جامہ خود کند حضرت رسالت پناہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ  
 و آرد و سلم میفرماید علیٰ المؤمنین انفسہم و حافظ قولہ فعلی یعنی ہلاک است مرکبے را کہ بشود  
 یا پیچہ بشوین را و مخالف باشد گفتار او کردار او ایس اگر کسے در قبا کار کلیم کند متوجہ آفرین شود  
 و اگر کسے در کلیم کاہو قبا کند مستحق لعن گردد بشنو بشنو اصمعی قدس سرہ میگوید در راہ کعبہ از سن  
 سیکے برنجید چون بمقصد رسیدم اورا دیدم حلقہ کعبہ گرفتہ میگفت خداوند اصمعی را بیامرز زلفتم من  
 ترانجامیدم مرا جبر او عاکی گفت: اسے خواجہ کار مناسب و لائق حال خود باید کہ در تہاہر چہ بیاید  
 بکن مرا اورا و پدر حسن نام نہادہ است مرا کار مناسب نام خویش باید کہ در رباعی بخشی ہم نام  
 غرہ شبہ یا گس نوش کاغیش کند یا مرو کامل کسے بود کہ ہمہ کار در خورد نام خویش کند و متعسف  
 و دیگر آنکہ چون درین راہ قدم نہادہ باید کہ نظر بر قدم دارد و یک ذرہ بگوشہ چشم باطن التفات

و شمع ناقابل

کس رضای کردہ اورا در زبان برداری

در دل خاک تار باغ و دیار ہی روی

بما سوخو نکند تا مباد درین راه بخیرست متعلق گردد و از سلوک بازماند اگر چه کرامات و مقامات  
 کونین باشند که این همه حجاب و پرستاره است در شرح تعریف میگردد که بتان این راه بسیار اند  
 و از جمله بتان کرامات است **مس** ترا هر چه مشغول دارد و ز دست بگذرد انصاف پرسی و ادا  
 اوست که در نفحات است منقاد فرمود که چهل سال است که بهشت با هر چه در و است برین  
 عوضه یکشده گوشه چشم بعاریت بان نداده ام شیخ الاسلام گفت که در صحبت و حضور او نگرستن  
 بغیر او شرک است با و واللہ تعالی بغیر صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وسلم خود را میفرماید تا از غ  
 البصر و ما خلفی یعنی میل نکردیم محمد مصطفی صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وسلم یعنی بحیب و راست باز  
 تنگرسیت و در نگذشت از حدی که سقر بود از نگرستن و بر او قل اللہم و زخم یعنی بگو اللہ و  
 بسوے او دار و بگذار خلق را و غیر او را و منتهی دیگر آنکه نظر بر قدم دار و کوشش کن تا هر  
 قدم از قدم اول پیشتر افتد مباد که درین راه یک قدم فروتر باز ایستد لغو بذلتدن آنک  
 در شرح تعریف میگوید که اگر بعد از دعوی این راه کردن و قدم درین راه نهادن دعوی  
 جز این نماید و قدم ازین راه باز وارد بر زانیان و نوطیان و شاربان خمر آن نیاید که بروی  
 آید مولانا علی ابن مولا حسین و اعطی کاشفی رحمهما اللہ تعالی در رشحات میگوید که معنی نظر بر  
 قدم آن است که سالک را در رفتن و آمدن در شهر و محله و همه جا نظر او پشت پاسه او باشد  
 تا نظر بر آنکه نشود و نه جاسی که نمیدانند و می شنایند که نظر اشاره بسیرت سیر سالک  
 بود در قطع مباحات هستی و طع عقبات خود پرسی یعنی تفرش پیر جا که منتهی شود فی الحال قدم  
 بر آن نهاد آنکه ابو محمد ویم قدس اللہ سره گفته است که اذ ب المسافر ان لا یجاوزه قدمه  
 اشاره باین معنی است و حضرت محمد و می مولانا عبد الرحمن جامی قدس سره العالی در کتاب  
 تحفة الابرار در مناقب حضرت خواجه بهاء الدین قدس اللہ سره این مضمون را چنین نظر آورده اند  
**مس** کم زده بے همدی هوش دم : در نگذشته نظرش از قدم پیرس که خود کرد و بعت  
 سفر : باز نمانده قدمش از نظر : استخه و منتهی دیگر آنکه نظر بر قدم پیر در شیخ خود و متابعت و  
 اقتداء و پیروی شیخ و مرشد خود از دست نگذار و چنانچه خدا تعالی در کلام مجید میفرماید  
 اولئک الذین یدعون اللہ فیهیم اقمه یعنی پیغمبران سابقان آنانند که راه نمود ایشان را

خداے تعالیٰ پس بہدایت ایشان پیروی کن این آیت دلالت میکند کہ مرید را از متابعت شیخ چارہ  
 نیست زیرا آنکہ خدا امر کرد پیغمبر خود را صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم باینکہ کہ پیروی کنی پیغمبران من پسین را  
 دل و اب عبادت و در استادن بخدمت حق تعالیٰ صاحب تفسیر ذیلی در تفسیر این آیت بزرگوار  
 چنین گفته است اللهم ارزقنا فی الجملة معنی نظر بر قدم آفت کہ سالک را درین راہ مطہم نظر  
 و وجہ قصد قدم شیخ و پیرو خود باشد و در اقوال و افعال و احوال ظاہر او باطن متابع و معتقد  
 قدم و سے بود چون چنین کند ہر آنکہ در ان مقام رسد کہ پیرو باشد سگے دوست و روبرو و دستان  
 خدا قدم زد صورتہ انسانی و نعیم جادوانی یافت آدمی چون نا امید باشد بہیت سبک صحابہ  
 کہت روز سے چند بچے نیکان گرفت مردم شد پیوستہ ہری قدس اللہ سرہ میفرماید چون سگ  
 بار است و سگ را دیدار عبد اللہ را با نا امید می چہ کار شیخ عبدالحق رحمہ اللہ در کتاب سائل  
 و مکاتیب آورده کہ ہر کہ پیروی سیکند قدم بر قدم و سے نہد بیشک آنجا رسد کہ و سے رسد  
 اگر چہ مقام و سے عالی تر و جاست او بلند تر از ہما است و آنجا کہ مقام او ست فرو بچکانہ است  
 و ہیچ سیکے با و سے نماند از و سے وسیع است و مقام حوالے و خواستی دارد و ہر نور کہ بروی  
 نماید و فیضے کہ بروی میرسد بر تو و اثر آن بر دیگران نیز سے افتد و میرسد خصوصاً بعلاقہ محبت کہ سگ  
 معیت است کہ المزمع من احب فیض از راہ بردن بردن میرسد اگر چہ در سیر و ن جد آن  
 است و السلام علی من اتبع الهدی و از حلقہ اعمال کہ بنائے سلسلہ علیہ اولیہ بر آن است  
 عمن نجم ہوش در دم است و معنی این سخن و اللہ تعالیٰ اعلم آفت کہ محافظہ و کم کند تا بغفلت  
 بے یاد حق و بے آگاہی و حضور و سے تعالیٰ نہ بر آید و باید کہ برین شغل مداومت کند و برورش  
 این نسبت شریعت ملازمت نماید بر و جہ کہ در وقت از اوقات و در حالت از حالات از شغل  
 این نسبت خالی نباشد چہ در آمدن و رفتن و چہ در خوردن و خفتن و چہ در شنیدن و گفتن و با جملہ  
 در جمیع حرکات و سکنات حاضر وقت باید بود تا بیطالت گذر و اوقات نفس باید شد تا بغفلت  
 بر نیاید **س** سر رشته دولت اسے برادر بخت آر بچہ دین عمر گرامی بختارست گداز  
 و ایم ہمہ جا با ہمہ کس در ہمہ کار باید از ہفتہ چشم دل جانب یار بچہ دین معنی اشارت  
 میکند عارف نامی مولانا عبد الرحمن جامی قدس اللہ سرہ السامی کہ در سلسلہ الذہب میفرماید

الذہب  
 کلام

سیر مقصود را مراقبه کن یا نقد اوقات را محاسبه کن یا باش در هر نفس را اهل شغور و لغو گذشت یا بحضور و در همه شغل باش واقف دل پنا نگیرد و در شغل دل غافل یا بکسلی خویش از هوا و هوس پارس و او در خدای داری پس یا شیخ عماد الدین رحمه الله در شرح لؤلؤ میگوید که بعضی گفته اند که بنائے کار بر نفس است که هر نفس از انفس جوهری است که قیتمش بخشنده انفس میداند که لغفلت آن جوهر را از دست میدهد اگر عمر ابدی صرف در طلب آن کند بدست نواند آورد و غیر کیم لا یفقه دینیة اشارت به صاحب این نفس نتواند بود و این معنی را اهل طریقت پاس انفس نیز گویند رباعی اسرار دوست اگر فناست خود بخوانی این است نجات نفس اگر آگاهی با دل حاضر یار دار و یک چشم زدن با غافل ستوا ز رابطه آگاهی به مولانا علی بن مولانا حسین واعظ کاشفی رحمه الله در کتاب رشحات میگوید که حضرت مخدومی مولانا نور العیز عبد الرحمن جامی قدس سره السامی در آخر شرح رباعیات آورده اند که شیخ ابوالحسن نجف الدین کبرئیی قدس الله سره در رساله فوائذ المجل سیفر باید که ذکر است که جاری است بر نفس حیوانات است انفس ضروریه ایشان است زیرا که در بر آمدن و فرورفتن نفس حروفها که اشارت به حیوانیت بویختن یافته میشود اگر نخواهد و اگر نخواهد و همچنین حروفها که در اسم مبارک الله است و الف لام از برائے تعریف است و نشد ید لام از برائے سبالغه در آن تعریف است پس باید که حروفها بوشنند در نسبت آگاهی بحق سبحانه برین وجوب باشد که در وقت تلفظ باین حروف شریف بویخت ذات حق سبحانه و تعالی ملحوظ و ملاحظ باشد و در خروج و دخول نفس و انقباض بود که در نسبت حضور و سوسع الله فتور و خروج نشود و تا برسد بانجا که به تکلف نگهداشت آداب نسبت همیشه حاضر دل او بود و بتکلف نتواند نگهداشت که نسبت را از دل دور کند آنچه در کتاب گلزار اطلالی و در رساله مقصود الطالبین رحمه الله علی مصنفهاست آرد که یاد کردن خدا تعالی فرض دائم است که ثابت است نبض قرآن و بتجربیم آفرینان صلی الله علیه و آله و سلم و این فریضه ادا نشود تا که پاسداری انفس بکند و بغیر از این پاسداری نفس ذکر بدوام حاصل نشود و حکمت آن است که نفس در آمدن و رفتن در دل و جمیع اعضا سیر کننده است و چون نفس با ذکر و جمیع اعضا میر کند از فیض ذکر اثر حیوة در دل و در جمیع اعضا پیدا شود و نگاه طالب حق در



آن راحت یک مالہ است بلکہ بیشتر و صبر چہاں راست صبر بر طاعت و صبر از فتنوں و عیاسہ دنیا  
و صبر از فتنہا و صبر از مصیبت ہا چون تلخی صبر درین چہاں محل نباشد حاصل شود مراد از طاعت و استقامت  
و ثواب بسیار و خیر بیشتر در عافیت و اکین شود از افتادان در مصیبت و از بلا ہائے دنیا و از  
عقوبت ہائے آخرت و در کتاب گلزار جلالی نور اللہ مرقدہ مضمضہ ہے کہ صبر بر آمدن است  
از خطو ظ نفس بجا بدہ و رنج چنانچہ بگردن و بر جا ماندن و باز برداشتن نفس از مانوفاست و محبوبا  
آن برائے پاک گردانیدن آن نفس و برائے نشانیدن از رویا ہائے آن و بر پاشیدن ہر راہ  
سستقیم پاکیزہ کردن دل و روشن گردانیدن جان و در جامع العلوم میگوید کہ حضرت محمد ص  
چہاں بیان فرمودند صبر بر ستم نوہ است تمام بند کردن نفس بر آنچه اورا دشوار نماید خاص نوشتہ  
نکینہا نہ آنکہ در ترش کند و احصا الخاص لذت گرفتن ببل چنانچہ بہتر از حب صلوات اللہ علی نبینا و علیہ  
کہ روزے کرم از تن مبارک او بیفتاد باز در تن خود بہاد و باید داشت کہ ظاہر از لفظ زہر نوشی  
صبر خواص مراد است کہ صبر بر مضار غیبت باشد و بدان لذت گیر و دروے ترش نکند در سکتا  
است کہ وقتے امام شہلی با قدس سرہ در شیخ گفت پس بصادق فی حبیب من لم یصبر علی صبر یعنی  
بیت راست گوید دوستی او کہے کہ شکیبائی بخند برزدن او عافی بانگ نزد و گفت اخطار است  
یا فقیر و بل پس بصادق من لم یلذذ بضر یعنی ظاکر دی تو ای فقیر بلکہ بیت راست گوید دوستی  
او کہے کہ لذت نکیر و بزدن او **س** او بر سر قتل و سن در وحیرت کان را ندن یغش چہ نکوے  
آید کہ محب در جمال محبوب مست بود و از خود نیست و بد و بہت بود اینجا در و چہ کند و بلا حل  
بود گویند را بعبہ بصریہ رحمہما اللہ تعالیٰ روزے کہ بروے بلا منزل نشد و مناجات کردے الہی  
نام دادی ناخوش کجا آخو ستار بند و جبہ پوش این فوت داسنی پوش مگر اسی در آن حضرت کار  
معاملہ دار نہ صورتہ و قالب و سیر در آنکہ زہر نوشیدن و دروے ترش ناگردن آن است  
کہ کشیدن بلا بندہ را دلیل دوستی است مرحوم را در شرح تعرف میگوید کہ غذا محبت بلا است  
چون بلا باز گیرد محبت نماند ہم چیز را براحت بقایا بند و بلا نیست کردندا محبت بلا راحت  
یابد و براحت نیست پس محب را بے محبوب چون قرار حرام است خبر بار کشیدن چہ دوا  
**س** در دوا و دوا شدہ است مارا کہ خاک تو ضیافتہ است مارا چون کہے کہ با محبت

از اسید ناز و دست رسید و چون در بلاد آرمیدند به دست رسید پس نعمت دور کردن است از دور و بلا داشتن است بر دور **نظم** هر بلا کاین قوس را حق داده است به زیر آن گنج کرم نهاده است بگر  
شته لطف او خواهی مالم به قطع کن وادی قهر او تمام باز آنکه نایب نبودت آن نبودت که  
بے بلا در در مان نبودت به احد دل چو از دست هر بلا و هر غم به غمها است فرجها و بلیات نعم  
در صورته رنج و در دخیل است شفا به در شکل جفا و جور لطف و کرم به اسلام و میتوان که زهر نوش  
عبادت باشد از ششم فرد خوردن و تحمل ایذا سفهام و بردباری شیخ خلق خدا و حق سبحانه جل جلاله  
قرآن مجید حضرت حبیب خود را صلی الله تعالی علیه و آله وسلم از مقام اخلاق با تم و اکمل و اشرف  
اجل آن میفرماید ادفع بالی الی امین است یعنی دفع کن با آنچه نیکوتر است بدی را یعنی بعفو و رحمت  
از سرگناه مجرمان در گذر بر و چون که و تبتی در دین نبویاد و در کن چهل سفهام را با علم خود و با غضب را حکم  
تسکین ده و گناه را بعفو و چون و از لغو تعادل در گذر و یا یغها یا الالدین صبر و یا یغها لا و خط  
عظیم حق تعالی میفرماید که نهند این خصلت که مقابل بدی است بیک مگر آنرا که حیرت کند بر کاره  
و نهند این صفت مگر خداوند ان بهره بزرگ را از ایمان یا از اخلاق حسنه و گویند که خط عظیم است  
است اینهمه از نفسیه حسنه منقول کرده شد و نیز خدا تعالی نیکوکاران را در حق بدکاران محبوب خود  
خوانده است در آیه کریمه فرموده است وَالْكَافِرِينَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ غَفُورٌ  
رَحِيمٌ و آنکسان که فرو بخورند و عفو بکنند ششم از مردمان و خدا تعالی دوست میدارد نیکوکاران  
با سیمیت خشم خوردن پیشه بر سر و راست به تلج باشند و ز شکر شیرین تر است به صاحب  
تفسیر حسینی میفرماید رحمة الله علیه که بهترین اقسام احسان که نیکوئی کنند بجای جمع که بدیشان بکر  
کرده باشند سیمیت بدی را بدی تحمل باشد جزا اگر مردی حسن الی من اشأ به و نیز در تفسیر حسینی  
میگوید در سنن این آیه کریمه و اذ اخطبهم الجاهلون قالوا سلاما که مراد از قول سلام ترک تعرض سفهام  
است و اعراض از مجادله و سلامه ایشان کما قال المحقق الرومی **هـ** اگر گویند ز رانی و سائوس  
بگو اتم و دو صد چندان و سیر و بگر از ششم دشنام دهند به دعا کن خوش دل و خندان و سیر و  
و در بحر السعادة می آرد که امیر المومنین حسن را رضی الله عنه غلامی کاسه آتش گرم پیش می نهاد  
و پالیش بلغزید و آتش بر جامه و اندام امیر رسید نظر تیز در وی کرد غلام گفت و الله ظمین

الْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ امیر فرمود ترا آزاد کردم غلام گفت واللّٰه کذب الحنین امیر فرمود تا زنده  
چند بدو دادند و در مفتاح الجنان میگوید که سیمن بن مهران را کنیزک بود کاسه طعام از دستش  
لنگست سیمن بختیم آمد و اندر کنیزک تیز نگریت کنیزک گفت احوالی در کار بند قول خدا و تعالی  
را و الکظمین العیظ سیمن بجنید و گفت بکارستم کنیزک گفت آنچه از پیش این آیت میآید آن نیز بکار بند  
و العافین عن الناس سیمن گفت غفورم کنیزک گفت واللّٰه کذب الحنین سیمن گفت آزاد  
کردم و در عین العلم میگوید که خشم تباه کند ایمان را چنانچه تباه کند صبر الجبین را و در حدیث  
آمده کسی که بازدارد خشم خود را بازدارد خدا تعالی از آنش عذاب خود را و نیز در حدیث است بدین  
هم میآید بدو بار و رجه روزه دار قائم اللیل را و مردی است که خشم آتش است افروخته و در دل  
نیمینی که در وقت خشم چشمهایش سرخ میشوند و رگهای باطن او دفع آن استعاذه است بخدا تعالی  
و وضو کردن و نشستن چون استاده باشد و تسبیح کردن و هیلو افتادن چون نشسته باشد و چنانچه  
رخساره بزرگین که اینهمه مردی است اللهم انی اعوذ بک من الغضب واللّٰه اعلم بها  
عمل ختم از جایمانا میسلسله علیه اولیسیه پرده پوشی است یعنی خشم از عوایب مردمان فرود بیاورد  
و در افشاء جزا هم گناهکاران ناکوشیدن بلکه بر عوایب مجرمان پرده کشیدن و این بالاتر از معنی اول  
و در لفظ پرده پوشی اشاره بهمین معنی باید دانست که در اینجا سه مرتبه است یک آنکه جستجو بر عیب  
ناکردن دوم آنکه بر عیب کسی که مطلع گردد آشکارا نکردن و در افشاء آن ناکوشیدن سیکوم آنکه چون  
عیب ظاهر گردد آنرا پرده داد و اهل آنرا از آن بری و پاک گردانیدن و این بالاتر از دو اول است  
و در لفظ پرده پوشی اشاره بهمین است واللّٰه اعلم بالصواب چنانچه در تذکره الاولیاء میآید که شیخ  
وزیر دوحه در خانه شیخ عبید قدس اللّٰه سره خبر پیر این نیافت برداشت روز دیگر شیخ در بازار میگذشت  
پیر این خود دید بدست دلاله که میفرودخت و خریدار گفت آشنایم خواهم ناگواهی دهد که از آن تست  
نا بجزم شیخ گفت که من گواهی دهم که از آن اوست تا بخبرید پس اندیشه که شیخ قدس اللّٰه سره چگونه  
پرده پوشید اگر چه ظاهر از سخن شیخ کذب مفهوم میشود لیکن عین است که حیل دفع کذب  
کرده باشد و هم در تذکره است که زنی نزدیک حاتم قدس اللّٰه سره آمد مگر مسئله پرسید بادی از  
ر باشد حاتم گفت آواز بلند تر کن مرا گوش گر آن است و این لغو از آن گفت تا عیب آن پیر

ظاهر نگردد و او انجا که نیاید پیر زن آواز بلند کرد و گفت بلند تر گوئ پس بلند تر گفت تا او را جواب مسئله داد بعد از آن تا آن پیر زن زنده بود قریب پانزده سال خویش را کر ساخت تا کسی بایسر زن نگوید که او نه چنان است بدین سببش اشم نام نهادند ازین عجب تر حکایت دیگر شنود در رساله علیه فی الاحادیث النبویه محمد آرد خیر السبل رحمۃ اللہ علیہ در کوچه میرفت مردی خرباف او را بدید قضا را نظر در پی بندہ اند و گر بخندید بود تصور کرد که او است او را بگرفت و در خانه آورد و انواع توخ کرد که چرا گریختی خیرا شمر آمد که او خلاف کند و پرده از عیب او بردارد و او را بفصل سازد تا روزگاری تن در کار و مرداد بعد مدتی آن مرد غلام خود را دریافت آن مرد دانست که شخصی بزرگ است در پانچ و سواقتا دو گفت ازین خطا و تو جرآن کار کردی گفت در فتوت نشاید عیب سلمان آشکارا کردن گناه ترا بکل کردم تو نیز نمانی که سخره تو خوردم مرا بخش پس باید دانست که بزرگان چه رنجها کشیده اند و عیب گناه کسرا آشکارا نگرد و اند و پرده پوشی نموده اند و این پرده پوشی مفتی است ستوده و حصیله محموده که حق تعالی بندگان خود را بدین وصف نموده و فرموده است و اذا امروا باللغو معروا کر اما یغیب بندگان حق آنا کی چون بگذرند بر چیز سے تالپندیدہ بگذرند برو باران و پیرسز گاران و لابد هر که از جرأ و زلات و کدر حق در کند بگذرد و از عیوب و خطیایات گنهگاران چشم پوشد بعفت شازسی و عفارسی و جمعی غفور و مکر تخلف نموده باشد و شیخ عبدالحق رحمۃ اللہ علیہ در شرح اسماء حسنی میفرماید که در خبر است تعلقوا باخلاق اللہ یعنی متصف شوید بعفت حق و موافق و مشابه سازی خود را بجناب قدس و تعالی و هر که تعلق کرد و بیک خلق الہی سبحانه خجاء یا بد از عذاب و دوزخ و از آتش بعد و هجران و مناسبت و مشابهت با عالم پیدا کند اللهم فقطنا بالخلق تمام شد بیان اعمال سبعة در شرح معانی آن که بنا بر سلسله علی و سیر بر آلت کھنوز مخلص و معتقد را که باسم اویسی توصیف ساخته و در نسبت این سلسله علیہ پیوسته لازم است که اعمال را بطرح باطن نگارد و بمعانی آن متصف گردد و هر چه را معمول خود گرداند تا بآتش بتاعت و اقتدار شیوخ و خلفا را این سلسله علیہ جمیع اللہ مشرف شود و در روز قیامت بمن متابعت و اقتدار و سایه حمایت لوار طائفه مشرفه در آید اللهم از قنای و بناید که بمجرب لفظ که من مرید سلسله علیہ لیسیم اکتفا نماید که در نظر صرافان جواهر شمس اسم بسے جوئی نیز زد و گفتا بیکدوار اعتبار سے کار کن کار بگذرا از غفلت که درین راه کار دارد و کار استغفر اللہ من قول بلا عمل والسلام علی التلیح الہدی باید دانست از جمله

دعا با که منسوب است بآنحضرت افضل التابعین رضی اللہ عنہ دعا معنی است یعنی تو نگرددی نیاز  
گردانده خواننده را به هدایت جهان و در جمیع حاجات و مهمات و همدرا آنگهان از عذاب و درکات و آفات  
است مشهور و مشہر و متفق بر آنست و مناجات و ابتداء و اختتام او متصل است بصلوة و سلام بر  
کائنات و سرور مخلوقات علیہ افضل الصلوة و اکمل التحیات و انموذج بر خلاف اوضاع سایر اعیان  
است و اما که قصد و رضی اللہ عنہ اینکله ابتداء اختتام این دعا بر گوار صلوة کرده توسل بصلوة یعنی وسیله  
گرفته است صلوة را برای قبول شدن آن سواها و آن را ایضا که در ضمن این دعا بر گوار واقع است  
انتقال و اتباع باشد بآنحضرت که در کتاب حصن حصین آورده است که شیخ ابوسلمان دارانی رحمۃ اللہ  
علیہ فرموده است و قلیک بخواجه از خدا استعالی حاجت را پس ابتداء کن آنرا بصلوة پیغمبر صلی اللہ علیہ  
وآلہ وسلم بجز آن چیز را که بخواجهی پس ختم کن آنرا بصلوة پیغمبر صلی اللہ علیہ و آلہ و سلم پس بدینسان خدا را  
تعالی بکرم خود قبول بکنند هر دو صلوة را و حال آنکه دو سجده است از آنکه ترک کند چیزی را  
و دعا را که میان این دو صلوة است تا اینجار بجهه کلام حصن حصین بود و حرز میانی این دعا را فاضل عالم  
کامل مولوی محمد محمود ملتانی اولیئ که در فضائل بلاغت یگانہ عصر خود بود در حقه اللہ علیہ و قرأت این دعا  
و اختتام این دعا بر گوار که بعد معین باشد بوجهی معتد معلوم نیست اگر چه از بعضی بزرگان اولیئ نیز سوال  
کرده شد و مسوء است که یکی از بزرگان خاندان اولیئیه فقر و فاقه مبتلا شد بقرآن این دعا تا چهل روز  
مداومت نمود بدین ترتیب که اول روز یکبار دوم روز دو بار سیوم روز سه بار پین روش در هر روز یک  
سجده زیاده میکرد تا روز چهل میل بار خواند و تمام کرد و سبب کثرت این دعا بر گوار از بلا فقر و فاقه خلاص یافت  
و غنی و تو نگاشت و کلمه یک استغیث فاعنی و علیک تو کلت فاعنی یا کافی الفنی المہات من اللہ دنیا  
والآخرۃ یا رخصن الدنیا والآخرۃ و در جہا محل اجابت است و اگر کسی بر آن مجموع بخواند چون بدینکلمه برسد بیک  
را در سجدہ بحضور دل تکرار کند سہ بار انشاء اللہ تعالیٰ ہم او بکفایت رسد و چون این دعا مشہور  
در از بود بنابران درین مختصر نوشتہ درج نگردہ شد و گویند این دعا معنی و دلخواہ است بجز همین معنی  
پایسی و مشہور و مقرو و معتبر و معتد علیہ است در خاندان اولیئیه و نسخہ دویم ازین دراز تر است  
کلمات زیادہ تر و غیرہ مشہور و چندان متروک نیست و اللہ اعلم بالصواب و از جمیع دعاها منسوب است  
بحضرت افضل التابعین رضی اللہ تعالیٰ عنہ این دعا است اللهم انی اعوذ بک من الکفر فی الدنیا

در این دعا  
توسل بصلوة  
پیغمبر صلی  
اللہ علیہ و آلہ  
و سلم است

و اعوذ بک من الفقر فی الشیء لا یؤذیک من العلة فی الغربة وراستاد ایند عاجین بنظر در آمده که بعد  
 هر پنج نماز در کند و پنج بار بخواند حق تعالی اورا از بلا کفر در وقت جا بختن و از فقر در وقت پیر شدن  
 و از بیماری در وقت مسافرت شدن در پناه خود دارد و این سوره بلا بدترین بلاهاست لغو بذلالتها و از  
 جمله عام یا عرضی الدعیه بروقت ایند عام بنظر در آمده بود و الله اعلم ان الله ان قلبی من ریح نصیحه و فای  
 فاصله و تظلم فوره عینی فبصره و نفس فطره و خراب فغمه اللهم اننا نسئک الایمان الکامل بک و نسئک  
 اعصمت عن البلا و صلی الله تعالی علی خیر خلقه محمد و آله و اصحابه اجمعین و میرخواندن این تصفیة از تجلیه  
 باطن را فایده میدهد و دیگر نماز است که منقول است از آنحضرت رضی الله عنه در کتاب مفتاح الجنان  
 و فصل ششم در بیان فضیلت ماه حبه که فوائد در شرح اورا نقل میکند که این نماز دسیوم و چهارم و پنجم ماه حبه است  
 و سیزدهم و چهاردهم و بیایزدهم گذارده اند و بر و اتیگر اگر او ان میانه بخنارده باشد بیست سیوم و بیست و چهارم  
 و بیست و پنجم بگذارد و این نماز دوازده رکعت است بسمه سلام چون خواهد که این نماز بگذارد بوقت یا شست  
 غسل کند چهار رکعت بگذارد و در قرأت آن هر چه از قرآن خواهد بخواند بعد از سلام هفتاد و بار بگوید لا اله الا الله  
 الحق البیّن البیّن کشف شود و هو السمع البصیر بعد چهار رکعت بگذارد بخواند در هر رکعت الحمد یکبار و اذا جاز نظر الله  
 یکبار بعد از سلام هفتاد و بار بگوید اومی معین و اهدی دلیل ایاک نعبد و ایاک نستعین بعد چهار رکعت  
 دیگر بگذارد و بخواند در هر رکعت الحمد لله یکبار و اخلاص سته بار بعد از سلام الحمد للّٰه هفتاد و بار بخواند و کت  
 بر سینه خود آرد هر حاجتی که دارد بخواند حق تعالی آن حاجت را روا کند و در آن سوره روز که نماز گذارد  
 هر روز غسل کند و بخون نهند تا آنگاه که از غسل و نماز فارغ نشود و فضیلت این نماز مبالغه بسیار کرده اند  
 و در مدینه مغربی معین الدین نام داشتند که بگوید هر سوره را بجا بیاورد و در سباحت بعد از آن  
 در آمدن حال تعلیم ادا و پرسیدند گفت هیچ خوانده ام و شاگرد هیچکس نکرده ام چون بزرگ شدم نماز خواجیه را  
 قرنی گذارده ام و دعا خواستم که الهی من پرشدم و هیچ تعلیم نکرده ام مرا علم که راست کن و دانشمند گردان حق  
 تعالی برکت این نماز در علم من برکشاد و دانشمند گردانید تا هر سوره که پیش افتد آنرا جواب شافی بدهم  
 حق تعالی مراد یا خودی جمیع مسلمانان را رد و از علم و عمل بهره ور گردانید  
 لطیفه بیست سیوم در بیان صحبت خرقه و شویه مصافحه و تحقیق سلسله از طریق شیخ حسن البکر  
 رحمته باید دانست که چون گفتار در انبأ خرقه و غیره در آمده بود ضرورتش بیان تحقیق آن در رساله

مولانا علی قاری رحمة الله علیه که در بیان اعلیٰ مرتبه و تعریف کرده ام یگوید پویند خرقه را صفیه  
رحم الله و پویند حسن بصری را آنرا از امیر المومنین علی کرم الله وجهه اتفاق کرده اند محمد بن جهم الله  
تعالیٰ براینکه نیست مرا نیز اصل و ایضا آنچه ذکر کرده اند بعضی از مشایخ جهم الله که بدرستی حسن بصری را  
پویند خرقه را از علی کرم الله وجهه این سخن باطل است با وجود آنکه حسن بصری هیچ چیز را از علی کرم الله وجهه  
نشنیده است و روایت کرده نشده است اینک بدرستی حضرت رسالت پناه صلعم پویند خرقه را عبود  
که معارف است در میان صوفیه جهم الله بر این هیچ سخن از صحابه رضی الله تعالیٰ عنهم و نه امر کرده است  
بیکس از صحابه بگردن اینکار و هر چار روایت کرده شود درین صریح باطل است ذکر کرده است  
این را محمد بن متاخرین رحم الله تعالیٰ بپوینده است و پویند خرقه را از جماعته صوفیه بر این مانند  
کردن عبود و بجهت تبرک بطریقه ایشان زیرا که دارد شده است پویند صوفیه مرخرقه را بجهت که میرسد  
تا بکمال بن زیاد و وحی صحبت کرده است علی را رضی الله عنهما اتفاقاً همچنین طریق مصافحه بسوآن  
حضرت صلی الله علیه و آله و سلم ثابت نمیشود هرگز تا اینجا ترجمه رساله مذکوره بود و مولانا علی قاری رحمة الله  
علیه در معدن العدنی یگوید که ثابت نمیشود در میان علی و جلیس رضی الله عنهما ماده اجتماع بود  
بودن آن هر دو در عصر واحد با جماع همچنین ثابت نمیشود در کوش مصافحه بوجه خصوصه سلسل بنابر چیزی که  
دعوی میکنند آنرا بعضی در سلسله او گزاینده اند اینرا برای عوام ماده شغل نیست مرا این فعل را  
نسبت متصل پس بر تو باد که عمل کنی بر کتاب خدای تعالیٰ و پیروی کنی بدست محمد مصطفیٰ صلی الله  
علیه و آله و سلم و ملازمی کنی بر آنچه رفته بر آن آمده دین از ترک دنیا و سبیل نمودن در عقیقه در و  
آوردن سوخت مقصود بلند از دوام حضور با سولی سبحان و تعالیٰ و قدوة الحقیقین شیخ عبدالحی رحمة الله  
علیه در رساله پنجاهم کتاب رسائل و سکا تریب آورده که صحبت حسن بصری رضی الله بامر المومنین علی  
کرم الله وجهه و تلقین ذکر کرد و می شهور شده میان بعضی مشایخ طریقت از متاخرین این زمانه و لکن  
علامه محمد بن راوی میقول سخن است و در این کتاب را وایت حسن بصری از علی رضی الله تعالیٰ عنه  
شیامه و شیخ نجم الدین کبری نیز در اجازه نامه خود که به سخن از اصحاب داده گفته که صحبت داشت معروف  
کرخی با داد و طانی و گرفت از و می علم طریقت را و صحبت داشت داد و طانی با حبیب عجم و گرفت  
از و می علم طریقت را و صحبت داشت حبیب عجم با حسن بصری و گرفت از و می علم طریقت را و صحبت

داشت حسن بصری صحابه را رضی اللہ تعالیٰ عنہم گرفت از ایشان علم طریقت را و آنچه بصحت رسیده است  
و بعضی مردم گویند که صحبت داشت حسن بصری علی بن ابیطالب رضی اللہ تعالیٰ عنہما و این صحبت نرسیده  
و اللہ تعالیٰ اعلم کذا ذکره فی فصل الخطاب شیخ جلال الدین سیوطی و بعضی رسائل خود اثبات صحبت  
حسن بصری با علی رضی اللہ تعالیٰ عنہما بقیاس عقل و دلیل نقل نموده ثابت کرده که حسن بصری رضی اللہ عنہ  
در مدینه بود پس چه احتمال دارد که اسیر المونین علی کرم اللہ وجہہ او ریافتہ نباشد و حال آنکه هر روز مسجد رسول  
اللہ صلی اللہ علیہ وسلم حاضر شدہ باشند و در جامع الاصول گفته که ولادت حسن بصری رضی اللہ عنہ بمدینه بود  
و در دو سال که باقی مانده بود از خلافت عمر بن الخطاب را و قدم بصره بعد از مقتل عثمان و در عثمان  
رضی اللہ عنہم اجماعین و بعضی گویند که ملاقات بلعلی رضی اللہ عنہ بمدینه امارت او علی رضی اللہ عنہ در بصره و بعد از آن  
در مدینه و او سیقری بود تا آمدن او بصره علی رضی اللہ عنہ باز آید بود و انتمی و حکایت در یافتن او علی را کرم اللہ  
وجہہ در بصره نیز نقل میکنند که وی کرم اللہ وجہہ بصره آمد و قصاص و دعا را بر او ایستاد و این را حسن بصری  
را رضی اللہ عنہ که چون آنحضرت امیر حبشه را از مدینه فرستاد و در مدینه بود پس مسلم داشت او را و این روایت صحیح  
دیدن حسن بصری مرعی را کرم اللہ وجہہ صورتہ پیوسته میکند و تلقین ذکر را کافی است و بدین صحبت اگر چه  
قبیل بود و عدم وجود روایت بجهت عدم استداد صحبت باشند و اللہ اعلم بحقیقۃ الحال و جعل ما قبلنا خیر فی  
الحقیقۃ و المال تا اینجا عبارة رسائل و مقامات

**لطیفہ سبت چهارم** در بیان تحقیق وفات و شهادت آنحضرت رضی اللہ عنہ باید دانست که  
انعام مکتب احادیث و اقوال بر شاخ زحمہم اللہ جنان معلوم میشود که حضرت ولید و جنگ صفین شهادت  
یافت و بعضی از علماء قصه وفات آنحضرت را نیز در کتب خود روایت کرده اند و آنچه بیان هر یک از این کرده میشود و اللہ  
اعلم بالصواب قدوة المحققین شیخ عبدالحق در شرح مشکوٰۃ سیگوید که باز آمد حضرت اویس بن رضی اللہ عنہ در ایام خلافت  
امیر المومنین علی کرم اللہ وجہہ پس قتال کرد و شیش و دو شهید شد و جنگ صفین رسوا این عساکر و همچنین بمولینا  
علی بن سلطان محمد قادسی در معدن العدنی یعنی ما آورده در مرآۃ الاسر سیگوید که صفین نام صحرا است  
و در جامع المتفرقات آورده از قاموس که صفین مانند سحین نام جای است نزدیک رفقناره فرات که قائم  
شد آنجا و اقصه بزرگ میان حضرت علی کرم اللہ وجہہ و معاویه رضی اللہ عنہما در سہ سی و هفت همچنین است  
در مکتب خیر جاری و در تہذیب صفین یکصد و هشتاد و شش و در بعضی است نزدیک فرات معروف

و در شرح صحیح مسلم آورده است که کشته شد حضرت امیرالمؤمنین و در مرآة الاسرار است که حضرت با جمعیت با امیر  
 المؤمنین علی کرم الله وجهه قوت برآوردن او بر ارج جنگ حمل کرده و در حرب صفین با معاویه محاربه نموده شربت  
 شهادت چشید و تخریبی از سحرت و الله اعلم و در سلک سلوک میگوید چنین نگذرد چون حضرت امیرالمؤمنین علی را در آن  
 عالم رفتن نزدیک آمد و غزوی با امیر المؤمنین علی کرم الله وجهه موافقت کرد و با نجاد ربه شهادت یافت  
 عاشق و حیدر اود مات شهیداً و کتب فضل الله و تسمیه من لیسائر الله و الفضل العظيم و تذکره الاولیاء میگوید  
 که چنین گفتند که حضرت امیرالمؤمنین علی کرم الله وجهه آمد و موافقت او در صفین حرب میکرد  
 تا شهید شد عاشق و حیدر اود مات شهیداً و مولانا سید محمد شجاعی قاضی مدنی در حیوة الذکرین میفرماید که  
 کرده شده است از عبد الرحمن بن ابی لیلی که و میگوید که گفتند که کشته شد و در جنگ صفین که  
 آیا در قوم اولی قرن است پس یافته شد آنحضرت در یاران حضرت علی کرم الله وجهه که کشته شده بود  
 و الله اعلم این روایت قاضی عبد الصمد در موقوف حضرت نوح نیز آورده است و همچنین امام یافعی در  
 روضة الریاضین در حکایات پنجم بعد از جهل و یکصد ذکر کرده است مولانا حسین عین الدین میندی  
 در کتاب فوائده که در شرح دیوان حضرت علی زمر است میفرماید که طبری گوید که در غزوه ذوالحججه در کشته  
 ذوالحججه علی و معاویه هم رسیدند در صفین و امیرالمؤمنین بن عامر قرنی مراد میفرماید که در کتاب آب فرات آواز طبل شنید  
 پرسیدند که چه واقعه است گفتند میان علی و معاویه محاربه است در حال حضرت امیرالمؤمنین علی میفرماید  
 شد و در اثنای حرب شهادت یافت و امام اعظم کوفی در تاریخ خود گوید از ابو عبد الرحمن بن ابی لیلی  
 که سید التابعین حضرت امیرالمؤمنین علی کرم الله وجهه در کوفه لشکر جمع کرد و بجانب شام بجنگ  
 معاویه روان شد هر بن حبان گفت که در آنوقت حضرت امیرالمؤمنین علی کرم الله وجهه آمد و او را سلام گفت  
 امیرالمؤمنین بعد دوم او داشت نمود و در حجاب گفت و او را نیکو پرسید حضرت  
 نزدیک او بود و بعد از آنکه امیرالمؤمنین علی کرم الله وجهه در حرب صفین شهید شد و مجاهدین میگویند در حبیب  
 مسطور است که در یک از کتب معتبره بنظر آمد که روزی حضرت امیرالمؤمنین علی کرم الله وجهه در کوفه  
 طبل در گوش او رسید پرسید که این چه صداست گفتند آواز طبل سپاه شاه ولایت پناذ است که بحرب معاویه  
 میرود و حضرت امیرالمؤمنین علی کرم الله وجهه عبادت نزد من فاضله از متابعت امیرالمؤمنین علی نیست انگاه  
 بمتابعت آنحضرت شناخته غاشیه موافقتش بردوش داشتند تا در یک معار که صفین شربت شهادت یافت

برویمه ضوان شناسفت سید المحمّد بن مرتضی الاخبار از عبد اللّٰه بن عباس نقل کرده گفت چون در خدمت امیر المومنین  
علی در موضع ذی قهار قرار گرفتم و لشکر کوفه و ولایع و لواحی تملک شد و بدرگاه حضرت آوردند فرمود که مرا مرفور  
بست کتیبه بر جامع آیند و هر کتیبیه هزار مرد باشند این سخن را غلط من مستعد نمود و جناب لایست آب نمغنی را از  
من بفرست دریافت و امر فرمود که در آن صحرا و دنیاه فرو بردند تا هر احدی از آن احاد که بعلک نفرست یکدیگر بخور  
کرد و از میان و دنیاه گذرد و مردم را فرمود تا از سر تحقیق و احتیاط تمام بعد از احصاء افراد و احاد کتاب بجانب  
الاحقین مشغول شوند چون قریب مغرب رسید از آنجا امیر المومنین فرموده بود که حکم آمد افراد کتاب جامع من مظهر  
عجائب و غرائب رسانیدند فرمودند و فریاد کمال است که بعد از این بیاید و عدد موجود تمام نماید ناگاه تنه که بر راه  
گذاشته بود ندیخ را دید که آید در صد و فحصل و در آمد دید که پیاده است زاد راه خویش بر خط بسته در کوزه آب  
در گردن انداخته ضعیف و نحیف بارانگست و بر گرد می آید بکسیت زاد راه عاشقان در دست در و سر و دوا  
راه زین گونه است بسم اللّٰه که دارد غم راه چون از گد راه رسید و را بحضرت علی کرم اللّٰه وجهه آوردند بعد  
ادایه خدمت و تحیت سلام و جواب یافتن از جانب خلیفایانم تعظیم و اکرام و بر سیدن از قبیله الغنم نام گفت  
من اویس قرنی ام یا امیر المومنین دست بجانم تا بتوسیع کنم امیر گفت که بر چه چیز بیعت کنی گفت بر آنکه در نظر  
و یاری خود را بگذارم و سر در خدمت تو چون گوئی بیدارم چون سر از دست من بپسیرد خواهش در نهان  
به کفایت کند بهار تو بوی پس حضرت امیر المومنین بمبارکی و دولت با جمیع هواداران و یاران از موضع ذی قهار  
متوجه بجانب صحاب نمى و جفا کار شدند و محفت عبد الغنی بن سعید که قرنی بفتح قاف و را امان اویس را که کفر  
است بان پیغمبر خدا صلی اللّٰه علیه و آله و سلم پیش از وجود و حاضری و صفین با حضرت علی کرم اللّٰه وجهه بود از  
خیار مسلمانان و روایت کرده است حمزه اشجع بن زید که گفت اسلام آورد اویس به بر بنی صلم و لیکن منع  
کرد و او را از آمدن خدمت والد و حاضر شد و اویس و جماعتی از اصحاب و کرم دران پیش حضرت علی و وزیر گفت  
اشجع بن زید که حاضر شد حضرت علی را سادر و وزیر گفت که بیعت کنی که بیعت کنی بمن بیعت کنی که بیعت کنی  
او را و ندیخ پس گفت تمام این کار آمد مسرود باشد که بروی چادر بود از چشم سراسیمه و بیعت کرد حضرت امیر را و قبل  
پس گفتند که این اویس قرنی است پس جنگ کرد تا کشته شد و روایت کرده شده است که بدست هر گاه اندک زند  
کنند حضرت امیر اید و ستان خدا پس صفت بستند مردان پس بر کشید حضرت و پس تیغ خود را و جنگ کرد تا کشته  
شد و حقیق یعنی توشه و ان پیش اوست آن توشه و ان را به تشریف گفت حضرت اویس را بعد از آن گفت این را

و برشت تا برسد او را نیزه بر جگرش گفت وفات کرد و رانجا گو یا که مرده بود انا بتدار و بهر این خبر صحیح است و در  
صاحب مستغنی و امام یافعی سید التبعین اولین قمری را که فضائل او را شرح و بیان استغنی است بهمدان سحر  
آشف معاو کشته شده و الله اعلم بالصواب این ذکر در کتاب الدلی که تصنیف امیر القاضی متوطن در بصره  
اسمعیل خان بهوت است گفته است پس ازین همه که مذکور شد علوم و ثنات گشت که حضرت اولین و صفتین است  
امیر المؤمنین علی کرم الله وجهه بیشتر شهادت فات یافت لیکن حال و صورت و چهره و تخیل او و قبر آن حضرت بهیچین  
و محقق نشده و الله اعلم بالتحقیق و بهر الهادی الی سوار الطریق و مولانا جلال الدین سیوطی در شرح صد و شصت  
الموسک و القبور در باب مقبره روح میگوید که آورده است ابن عساکر از عطاء خراسانی که پدرش اولین باطلای  
در بصره میسر یافتند در حباب و دو جامه که بنود نماز جاها و دنیا و در و رایت آورده است که بنود نماز جاها میسر یافتند  
آن را در میان و رفتند و مرد و تاب کردند و از قبرین باز آمدند و گفتند که باقیم قبر و کایده شده در توده سنگ یا  
که باز برداشته شده بودند که تنها از آن قبر در آن ساعت پس کفن فراد نما و او دفن کردند پسر باز آمدند پس ندیدند  
آنجا چیزی را آورده است امام احمد در کتاب تهذیب از طریق دیگر از عبد الله بن مسلم در آخر آن گفته است که گفتند  
بعضی از میان بعضی بابا زکریا پس علامت کردیم قبر او را پس از رفتیم پس ناگاه در آنجا قبر بود و نه اثر عارف  
مولانا عبد الرحمن جامی قدس سره السامی در شواهد النبوة سیف میگوید که از بهر این جهان می آید که حضرت امیر  
و از فرسجان بغیر از قبر بود و وفات رسیده اصحاب و خواستند که قبر و کنگنه بسجای رسیده که قبر و کنگنه بود  
و کنگنه آنرا میساخته خواستند که ویران کن سازند و راجع آن از آن کفن ساختند و در آن قبر دفن کردند و  
چنین در شکوه و در غیبت اولیاد آورده است و نیز در آن میگوید که صاحب کشف المحجوب و تذکره الاولیاء  
چنین آورده که حضرت رهنما امیر المؤمنین علی کرم الله وجهه در صغیر حرب میگردانته شد و تاریخ وفات  
در بقول اول سیوم حبیب بیت دو سال هجری و بقول ثانی در سال سی و هفت بوده و امام عبد الله یافعی  
در روضة الریاضین هر دو قول را مذکور ساخته انجمی مولانا سید محمود بن محمد علی شیخانی قادری شامی دانا و  
قرار میگوید که درایت کوه شد از عبد الله پسر که گفت غزا کردیم در آذربایجان در زمان عمر بن خطاب  
او پیش منی بهر ابله بود پس چون باز آمدیم بخوار شد و پس نزد ما و ندرست نشد و برگشت فرود آمدیم ناگاه  
در آنجا دیدیم قبر که کافه شده و آب ریخته شده و دیدیم کفن و خوشبو پس غسل دادیم او را و دفن پوشیدیم او را  
و نماز گذاریم بر او و دفن کردیم او را در آن قبر و بر قبریم پس گفتند بعضی از ما بعضی را که باز کردیم و نشان

قبر او را پس باز گشتم پس در آنجا آن قبر بود نه اثر و این روایتی قاضی عبدالقہمد در ملفوظ حضرت مخدوم فیضی نقل کرده  
 است و همچنین امام یافعی در روضۃ الریاحین ذکر کرده میگویی فقیر سید محمود بن محمد بن علی قادری شجاعانی  
 که بدست من زیارت کرده ام من قبر سیدنا اویس قرنی را شنیدم که سخن میکردن بر قبر خود بر پشت آواز عداوت سخن  
 کردن پس از خواندن من بود سوره نسیس را بر قبر او و سلام علی المرسلین و الحمد للہ رب العالمین فاطمہ السما  
 والارض انت ولی فی الدنیا والاخرۃ توفی مسلماً و اخصی بالصالحین قائمہ میتوان دانست علو شان و سمو  
 مکان آنرا حضرت رائدہ زہرا و اشدایا پیشانی بود و کمال لطف و کرامت و عنایت او عز و علی کرد حق و حرم عطا  
 فرمود زیرا که در جہتہا و رابرتیہ و الیرت الفضلیت او منضم ساخت ہم بہترین تابعان بودیم از جہت شہیدان  
 گشت و اللہ الخفیص جہت من لیتا بر قول کسانی کہ گفتہ اند آنحضرت را در جنگ صفین شہید شد غایب است  
 کبری است اما بر قول کسانی کہ گفتہ اند آنحضرت را باطلاق شکم وفات یافت نیز شہادت است کہ مبطون را  
 نیز از شہیدان شمرده اند و در آخرت او شہیدان می باید باید دانست کہ بعد نبوت هیچ درجہ بد جہت شہادہ نیست  
 مگر حدیثی کہ تلموس نبوتہ بالا مرتبہ شہادہ است همچنین ذکر کرده است مولانا امجد علی رحمۃ اللہ علیہ  
 شرح تعرف و شیم عبدالحق قدس سرہ در مفتاح الجنان شرح فتوح الغیب و اللہ اعلم و بنا برین تحقیقاتی مثل  
 در حق حبیب خویش صلعم با وجود درجہ نبوتہ مرتبہ شہادہ نیز عطا فرمود بسبب آن کہ ہر کہو سکتہ و گوشت  
 بختہ آمیختہ پیش آنحضرت نہاد و آنحضرت بکلمہ ازان تناول فرمود ازان گوشت را بجن آمد و گوشت یا رسول  
 اللہ از من بخور کہ من زہر آورده ام پس بعد از تعالی آن زہر را در پاشند با حق مبارک آنسرور صلعم محفوظ است  
 تا وقت وفات آن زہر را حق سبحانہ و تعالی در تمام اندام مبارک آنحضرت جنبانید تا اثر کرد و بسبب شہادہ  
 آنسرور کہ مسموم نیز شہید است درجہ نبوتہ با درجہ شہادہ منضم شود و نیز بزرگترین اصحاب را غنیم حق  
 تعالی نیز درجہ شہادہ گرامت یعنی امیر المؤمنین ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ از سبب زہر بار کرد و غار او را  
 گردیدہ و شہید شدہ امیر المؤمنین عمر رضی اللہ عنہ در نماز کار زدند و شہید کردند و امیر المؤمنین عثمان را در  
 آتشند و امیر المؤمنین علی را نیز کار زدند و شہید ساختند اما حسن و امام حسین رضی اللہ عنہما ہم کہ جلگہ گشتہ  
 مصطفی و نور ویدہ مرتفع و قرۃ باصرہ زہر را زدند و شہید شدند صلے اللہ علیہ و آلہ وسلم رضی اللہ عنہم اجمعین این بود  
 انیس لواعظین گفتہ است فی الجملہ حق سبحانہ و تعالی درجہ فضلیت و شہادہ را کہ بعد از نبوتہ و صحابیت  
 بزرگترین درجات بود در حق بنزد بزرگترین خلق بعد از انبیاء علیہم السلام و اصحاب علیہم السلام و انبیا بود

کہ است فرمود پس حتی بمرکز خود پیوست و وضع الشی فی محلہ کشت درینجا خوشی و تمہیت  
 با وسعہ و تمہد انے را کہ است و پیر و مہتر رسل و انبیاء و مرید و محب بہتر تابعین و اولیاء اند صلوات اللہ  
 علیہم اجمعین اما باید کہ رابطہ صدق و محبت و متابعت از دست نہ ہند لاجرم بر نہ بمقامات بلند  
 و مراتبہ ارجمند کہ ایشان رسیدہ اند کہ المزیع من احب یعنی مرد کسانے است کہ دوست داشتہ  
 است و اور این ہر دو حدیث صحیحہ در شکوہ و شرح آن آورده است مروی است از  
 النس بن علی اللہ عنہ کہ مردی گفت یا رسول اللہ کہ قیامت کیست خواہد آمد آن حضرت فرمود کہ ہر  
 قیامت چہ آمادہ کردہ از عمل صالح کہ آمدن قیامت پرستی میکنی آن مرد گفت سچ کار و سناختہ  
 ام برائے قیامت نگذاشتہ و دوست میدارم خدا سے غرض دل در رسول خدا را فرمود آن حضرت  
 صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم انت من احببت تو با کسے خواہی بود کہ دوست میداری او را چون  
 خدا را دوست میداری در جوار رحمت و قرب و غلت و در خواہی و چون رسول خدا را  
 دوست میداری نیز از مقام قربت و عنایت و مہرہ و ریاضی اگر چہ مقام او بلند تر و عزیز تر است  
 کہ کسے با بخاطر سد انوار محبت و تبعیت و محو بر محبوبان و تابعان و خواہد یافت و بمعیت و قربت  
 مشرف خواہد ساخت گفت النس رہ کہ ندیدم مسلمانان را خوش حال شدہ باشند هیچ چیز بظن  
 حالی با سلام کہ داشتہ اند ہم چو خوشحالے ایشان باین کلمہ شرح مشکوٰۃ من عنینہ و عبد اللہ بن مسعود  
 رضی اللہ عنہما کہ مردی نزد پیغمبر صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم آمد و گفت یا رسول اللہ چہ میگوئی و چہ  
 ظلم میکنی در مردی کہ دوست داشتہ است تو سے را و ندیدہ و نیافتہ است ایشان را و ندیدہ  
 و صحبت نہ داشتہ با ایشان و با عمل نکرده آنچہ ایشان کرده اند پس فرمود آن حضرت صلے اللہ  
 علیہ وآلہ وسلم المزیع من احب مرد با کسے است کہ دوست داشتہ است ایشان را یعنی عہد  
 دوستی است اگر چہ در نیافتہ و کار نکرده و نہ رسیدہ اگر چہ صحبت کامل کہ اعتبار را شاید ہم آن است  
 کہ بمناجعت و موافقت کند اما اہل الجہاد و اعتقاد و موافقت و اتحاد است بشارت  
 است مرد و ستار ان صلحار و علماء و اقیاء اولیاء اقدس سر ہم کہ امید است کہ فردا در روز  
 ایشان بر خیزند و با ایشان باشند شرح مشکوٰۃ من عنینہ و ہر کہ قدم بر قدم صاحب دلتے نہند و متابعت  
 و پیروی و سے کنند ہر آئینہ رسد بمقامے آن کس رسیدہ است بچنین فرمود است شیخ

عبداللہ در رسائل و مکاتیب رحمۃ اللہ علیہم انی اسئلک حبیب و حبیب من حبیب و عمل بقبرتی الیکم  
بحرمت حبیب محمد و آلہ و اصحابہ علیہم السلام افضلہا و من التحیات اکملہا :  
لطیفہ لبست و پیچم در خنق قبور و لحد و مزارات آن حضرت رضی اللہ تعالیٰ عنہ از کلام  
سابق این قدر معلوم شد کہ وفات حضرت اویسی رضی اللہ عنہ بآل شہادۃ است و صفین یا بہ  
بیماری است در سنگستان براہ آذربایجان مدفن شریف و سے با صفین است یا براہ آذربایجان  
و اثر و علامت قبر گم و مفقود گشت آنچہ از میان کتاب و زبان مشایخ مفہوم است ہمین قداست  
و اللہ اعلم لیکن آنچہ از قبور و مزارات و سے رضی اللہ عنہ غیر از صفین و آذربایجان در آنکہ متعہ  
واقع است و شنیدہ و دیدہ میشود وجہ انتشار آن چنانچہ تسلی و تشفی خاطر مسترد گردد ظاہر معلوم  
نمیشود و عجب ترا آنکہ ہر جا کہ مزار شریف آن حضرت است رضی اللہ عنہ قبر والدہ شریفہ صاحبہ و  
ہم متصل است و از ہر مزار و مقام و سے رضی اللہ عنہ کرامات ظاہرہ و خوارق عادات با سہرہ  
پیدا و آشکارا است یکمزار شریف و سے رضی اللہ عنہ در لواے سندہ و در حد و دہشتہ واقع است  
کہ بسیارے از دور و ایشان دالہ حاجات در آنجا میروند و زیارت میکنند و در اربعین مے نشینند  
و روحانیت مقدسہ آنحضرت رضی اللہ عنہ بر ایشان تجلی میشود و از روحانیت مقدسہ و سے رضی  
اللہ عنہ مستفیذ میگردد و حاجات ایشان بر مے آید سلطان العارفین برہان الواصلین بندگی حضرت  
سلطان فتح محمد چیلہ نور اللہ مرقدہ برین مزار شریف رفت و مدۃ دو اربعین در آنجا در حجرہ  
نفس قطرہ بود در یاشد و ذرہ بود و آفتاب گشت ہر چہ از قرب و کرامت یافت از اینجا یافت  
و آنچہ از منصب و مقامات گرفت ازین مکان گرفت و جزو سے از مناقب و فضائل او گردید بیان  
کند کتابے علیحدہ باید کہ درین مختصر نمیکند آفاض الد علینا برکاتہ و اوصل الینا فتوحاتہ و کیمز از سہرہ  
رضی اللہ عنہ در مکان بندر زبید است کہ بسے حاجیان بیت اللہ زیارت آنمزار کردہ مے آیند و سہرہ  
است کہ یکمزار شریف و سے در بغداد است و یکمزار شریف و سے در غرنے است و سہ مزار شریف  
و سے دیگر است جملہ ہفت مزار اند و اللہ اعلم و قصہ لحد و مزار با از کتاب حدیث و قول مشایخ  
مقدمین رحمہم اللہ معلوم نیست لیکن مشہور و مشہور چنانست کہ خواجہ کوثرین رحمہم اللہ حضرت آقا  
در وقتہ از اوقات در جائے نشستہ بود و شش کس از دور و ایشان و مخلصان نیز در خدمت

در پیش نشسته بودند اردی از واردات الہی در افتاد و آن حضرت مغلوب الحال شد و از نشو و  
 آن چون دریا و رجش آمد و آنحال سکروستی چشم آنحضرت بر آن درویشان افتاد و آن نظر در  
 حال ایشان متحرک و کارگر شد و بہت ایشان از صورت اصلی دیگرگون شد و بصورت و علیہ آنحضرت  
 رضی اللہ عنہ متبدل گشت بعد از آن پہ کس نشاخت کہ حضرت اویس رضی اللہ عنہ کیست  
 چون درویشان از خدمت شریف رخصت یافتند و از یکدیگر جدا گشتند ہر یک در ہر مقام گرفت  
 کشت نشاخت کہ حضرت اویس کیست ہر کرا مردمان میدیدند سے پیدا شدند کہ حضرت اویس بہین است  
 و ہر کرا اہل رسید و در قبر مدفون کردند و دانستند کہ قبر حضرت اویس است و حقیقت انجیل باو شاہ عالم  
 الغیب میدانست کہ حضرت اویس رحم کہ بود کجا رفت و قبر او کدام است و اللہ سبحانہ تعالیٰ اعلم لیکن یکے  
 از مریدان سلطان الاولیاء حضرت فتح محمد مذکور فوائد چند کہ از زبان مبارک آنحضرت شنیدہ بقید  
 قلم آورده است در آنجملہ این نقل نیز نوشتہ کہ آن حضرت فرمود اند کہ روضہ خاصہ حضرت اویس  
 رضی اللہ عنہ در یمین است و رائے آن کوشش مکان دیگر ہم خانقاہ و زیارت گاہ است  
 چنانچہ بندگی حضرت منظر جمال اللہ معشوق اللہ جلال الدین کہ یکہ قدس سرہ در اندر روضہ خاصہ  
 چیل چلہ نشسته اند و در آن چیل چیل چیل قفل افطار نموده اند و افطار بیک قفل نیز بچیت  
 سنت افطار بود و اگر نہ احتیاج بیک قفل نبود و نیز از آن حضرت منقول است کہ آن  
 سنگ کہ حضرت خواجہ اویس بدان دندان خود شکستہ بود تا اکنون در دریچہ آن روضہ  
 افتادہ نہادہ شدہ است و اللہ تعالیٰ اعلم استحقاق عظمیٰ و بزرگی و کمال غیرت  
 محبوبیت کہ در حق آن حضرت بود و رضی اللہ عنہ در حیوۃ نیز مسطور ماند و بعد مائت ہم نہاد  
 شدہ در محشر نیز مخفی گردد و در بہشت ہم پوشیدہ ماند صدق اللہ تعالیٰ اولیائے محبت قباتی  
 و لایعہم غیر می اولیاء حق بر حق عزیز تر ازند و حق بر ایشان عزیز تر است کہ ایشان را بخیر رسان  
 ہمہ گون بنماید پیچ نمی مثل را و ملک معرب را برابر اسرار غافلان باد شاہے نیست کذا فی النعم  
 آری احوال و اطوار اولیاء محبوبان خدا قدس اسرار ہم از قیاس عقل و فکر بیرون است  
 خلق درو یافت حقیقت ایشان حیران و عالمی در ادراک کیفیت ایشان سرگردان و ارباب  
 دانش ازین تمام معزول و اصحاب غیب ازین معلوم مجہول پائے وراثتہ ایشان در میدان

لنگ و زبان فطانتہ ایشان درین بیان گنگ و درین مقام گفت آنکہ گفت سیت لب  
 بہ بند و دم مزین اینچاکم گفت و گو نغمیت با جائے حیرانی است حیران باش و جائے دم مزین  
 باید دانست کہ نقد و متبور در امانت کثیرہ و ظہور تجلیات و حصول حاجات از ہر مکان و غیرہ ذلک  
 از جملہ کرامات و خوارق عادات آن حضرت است رضی اللہ عنہ و اینچنین امور غریبہ در موز عجیبہ  
 از خوارق عادات انرا اولیاء اللہ قدس اسرار ہم بسیار و قریب یافتہ عارف ربانی مولانا عبد الرحمن  
 جامی قدس سرہ السامی در لطائف الانس سیفر ماید کہ انواع خوارق عادات بسیار است چون ایجا  
 معدوم و اعدام موجود و اظہار امر مستور و ستر امر ظاہر و استجاب دعاے قطع ہفتہ بعیدہ در دست  
 اندک و اطلاع بر امور غیبیہ کہ از حس و اخبار ازان حاضر شدن در زمان واحد در امانت مختلفہ و احیاء  
 موات و امانتہ احیاء و سماع کلام حیوانات و نباتات و جمادات از تسبیح و غیر آن و احضار شراب  
 در وقت حاجت بلے سبب ظاہر و مشی بر آب و سیور چہو او خوردن از گون و تسخیر جانوران و حشر  
 و قوت بدن مانند کسے کہ بر کند درخت را از بیخ پیائے خود و آنکس میگردد در سماع و بزدوست  
 را بر دیوار و بارہ کرد آنرا و بودند بعضی از اولیاء قدس اسرار ہم کہ اشارہ میکردند بسوختن شخص  
 نابینا پس آن شخص سے افتاد و بار میزدند کہ دن یکے را با اشارہ پس میسرید آن اشارہ  
 و بالجملہ چون حضرت حجت سبحانہ و لقائے یکے را از دوستان خود مظهر قدرۃ اللہ کاملہ خود گردانند  
 و درینو لائے عالم ہر نوع تصرفی کہ خواہد تواند کرد و بالحققہ آن تاثیر و تصرف حق است سبحانہ  
 و لقائے کہ دروے ظاہر میشود و وے درین میانے انتھے و سیر درین آنست کہ چون  
 بندہ سعادت مند بعد از ادا طاعات و عبادات ظاہر و بعد از تقصیہ و تزکیہ باطن و تمہید باطن  
 نفسانیہ و خروج از اوصاف بشریستغرق گردد و در ذات حق تاغیر حق در نظر او مشہود و مانند  
 س رفت اوز میان ہمین خدائند بس بالفقر اذا اتم ہو اللہ انیت بس متخلق گردد باخلاص  
 الہی و متصف شود بصفات و اسماء و یعالے بس بقوۃ تخلق و باستعدادات الصفات قدرۃ ہے  
 باید و توانائی حاصل میکند و امور و اخلاق الہی و مظهر اسماء وے لقائے نامتناہی میگردد و میکند  
 در عالم کون و فساد آنچه میخواہد مشہود میشود بجمع صفات و اسماء وے لقائے مانند تصرف  
 وے سبحانہ و لقائے ہمچنین تحقیق کردہ است زبدۃ الحقیقین شیخ عبدالحق قدس سرہ در شرح

اسماء حسینی کہ سحر است بمطلب علی و حضرت عزت اعظم در فتوح الغیب میفرماید کہ فرموده است  
حق تعالی در بعض کتب خویش ایفرزند آدم من آن خدایم کہ نیست هیچ معبود بحق سوا من  
میگویم برائے چہمے شولیس آنچیز میشود و فرمانبرداری کن مرا بگرداخم ترا نیز باین صفت کہ گنج  
مرشد را شولیس بشود تحقیق کرده است خدا تعالی و گردانیده است و دو چنانہ پنجین بسیار برا  
از انبیاء خود و اولیاء خود و خواص خود از فرزندان آدم صلوات و تسلیما تہ تعالی علی نبیا محمد وآلہ  
و اصحابہ و علی جمیع الانبیاء و المرسلین و علی الملائکۃ المقربین و عباد اللہ الصالحین و اجمعین بر جنتک  
یا ارحم الراحمین خاتمہ کتاب مولانا عارف بامی قدس سرہ السامی در آخر لغات و منقبت و حد  
قدس اسرار ہم این ابیات آورده و ختم آن کتاب بدین ابیات کردہ محرابین سطور پر نقص و  
لغفہ بدین و تبرک آن ابیات را در آخر این تالیف ست آور د آن این است **نظم** چند اتوجی  
محمدی حق بود دیدارشان با محو باشد در نہد و سر غیب اسرارشان با جلد در کہفت فنا از بہت نمودن  
لیک پندارند خواب آلودگان بیدارشان : گر چہ اندازند خورشید جمال خود بکل با مشرق و مغرب  
گرفته پر تو انوارشان : از خدا خواہند تشرذات خود در ذات او : باین بود ساعۃ بسا احوال مستحق  
شان : پر خیمہ باران عرفان از صحاب مکرست : پشستہ نقش حرفت غیر از صفحہ پندارشان :  
ہر یک را بانو از سودا محو دل بانبار با آتش شوق و محبت گرمی بازارشان : یکدم از طریقت  
در و دیوارشان منشدین : کہ بست با صد کشایش از در و صد پشستہ از دیوارشان : کارشان ز نفعی  
ذات و وصف و فعل خویش نیست : کہ خدا چہ بود کہ بامی را کشی در کارشان : یا اللہم انی اسئلك بالتوسل  
الیک بجام النبیین و ال واصحاب اجمعین : و یا افضل التابعین و بحجج الذکورین فی ہذہ الجمع و التالیف  
سن الاولیاء و الصالحین ان تجلنی و سائر المسلمین منہم و معہم و من اجہم و استعہم فی الخیر و بعد الہیات  
انک بحیب الدعوات و قاضی الحاجات و رافع الدرجات و لک جمیع التعمیدات الطیبات و البہیات  
و الزکیات و ان تصلی علی محمد خیر البریات و افضل الموجودات صلوۃ دائمہ بعد الخلوقات و اوراق  
الاشجار و النہات و الحيوانات و الجمادات الی یوم القیمہ بکرمک و جنتک یا اکرم الاکرمین و یا ارحم  
الراحمین : **نظم** بچندین کثافت : بدستہم آمد این دلکش لغایف : بچند اندک این  
دریرہ مقصود : بچند حق تعالی گشت موجود : بچند اندک این محبوب تشریف : بچند گشت بعد از

ایام دیرین؛ حمد بسیار سپاس شمار مر خداوندی را که توفیق او با تمام رسید و این لطایف با نیت تمام انجامید  
و بحقیقت تمام انگاه شود که محلی گردد بر زیور قبول و برسد در حریم وصول مامول و مسئول از منکام انسان  
سطا له کنندگان آنکه چون ایشان را از دیدن این لطایف وقت خوش گردد این سمولف گنهای کاردار  
اوقات ذوق حضور از گوشه خاطر عاظر فروگذارند و در هنگام مناجات و سحر از دعوات اجابت  
سمات محروم نمانند که عصبانیه جلشانه این تالیف او را بجل قبولیت رساند بجهت سمولف ناکار پریشان  
روزگار و سیل گردانند تا بعد و اعانت این وسیله جمیل بحریم قربت و محبت حضرت علیه السلیه و عنده راه یابد  
در جمله درویشان خواص مقبولان اینجناب قدسیه گردد و الله تعالی علی الیشار قدیر و با جابته الدعا جبر  
شیخ طریقت شیخ فرید الدین عطار قدس سره در ربایچه تذکره میفرماید که امام یوسف همدانی را رحمة الله علیه پرسید  
که چون روزگار بگذرد و اینطا فزروی در لطایف ندیده کهیم که زمانه سبلاست ما نیم گفت هر روز شست و شوی  
از سخنان ایشان بخوانید و همچنین بعین شیخ شرف الدین بکرمی سری در کتب خود آورده است و مولانا محمود قزوینی  
در صیوة الذاکرین میفرماید که کسی که سطا له کند کتابهای اینقوم را بر وجه اعتقاد و شینو ندانند آنچه در آن کتاب و سفید  
علام آن اولیاد را و صحبت داشت با آنها قدس سر از هم پس بر مجبان و درویشان سلسله علییه سبلاست  
سالکان و طالبان اسیر اهیم و شتم است که این لطایف را در شین خود گردانند و هر روز اگر زیاده بشیناید  
اقل مرتبه بخورق یاد و ورق بوجه اعتقاد و خلوص عقیده و در خود سازند و احوال و اطوار آن غوث  
انقلین خواجگ کوین حضرت اویس قرنی را از تحمل جفا با و بلا ها و ترک راحت و گذشتن لذات و دور  
بودن از دنیا و لغو گشتن از ازل آن و غیره ذلک بدانند تا دل ایشان در ریاضت و مجاهده توه گیر و طایب  
رغبت ایشان را درین طریق استحکام پذیرد و آنچه در قوه و استعداد ایشان کار سن است بفعل آید و در غیبه  
عمل قوی گردد و علاقه محبت و یقین را که طایبته علانی و خواتی که با نفسه شده باشد تا رنگ و نونی بخشد و  
عقد قربت و معیت را که بواسطه بهای محافل شست گشته باشد شکم و قوت و بدین حکم المزیح من احتشام  
اتحاد و یگانگی رسد پس در جوار قربت از لمعات آفتاب نور علی نور روشنی گیرد و از تجلیات سیرت منور  
بهره پذیرد و بمو المطلوب و الا علی و المقصود الا سنی الحمد و الله الولیه علی الا تمام و الصلوة و السلام علی نبینک  
خیر الامام و علی آل و اصحاب البرة الکرام فی سکن و الشهور لا اله الا الله و اللیالی و الایام الی یوم القيمة  
یا محمد رسول الله صلی الله تعالی علیه و آله و سلم تمام شد

مجموعہ رسائل تبرک کو یہ پندہ، رسلے اردو میں ہیں  
 نئی رسالہ شروع کر کے تمام کئے بغیر چھوڑے کو جی  
 پہنچا ہوتا۔ ہر قسم کے دینی و دنیوی فوائد و تقوانہ و عجیب  
 لوگوں کے انوال و افعال اور بزرگان دین مثل حضرت  
 شاعلم ادخا و صاحب اجیری کی سوانح عمری حالانکہ  
 شریف آدمی ہند و مغالہ کفار وغیرہ کے دیکھنے کی لطف  
 بہ اندازہ حاصل ہوتا ہے باقی کیفیت ہر ایک رسالہ کی  
 دس کے نام سے ظاہر ہے جو ذیل میں درج ہیں۔  
 جمال رحمانی فوائد اسلامہ بانی۔ نظام العقاید مصنف حضرت  
 مولانا فخر صاحب۔ نجات المؤمنین شرح جمل حدیث۔  
 گلہ رسد فضائل خوشیہ۔ فیوض الفاہری مشتمل ہر ایک  
 فیض معین الارواح مشاہدات خواصہ معین الدین جشتی  
 مقامات فقرہ لوط الصالحین ترجمہ ادب الطالبین کتاب  
 و اخلاق بزرگان سلسلہ حشیہ معونہ فقرہ مذکرہ خواجگان  
 جشت۔ شایب الاولیاء گلزار بہشت۔ گلہ رسد معرفت۔  
 فقاید بہار حشیت کلام مقبول فی مدح اولاد الرسول وغیرہ  
 مجدد سیرۃ سیر الاولیاء۔ تذکرہ بزرگان ہرچہ پارہ  
 کے علاوہ متاخرین اولیاء و خصوص خلفاء حضرت ہوا  
 فخر صاحب و خواجہ نور محمد صاحب ہمارے کتب مکتوف حالات  
 اور مکتوبات و لغات خواجہ محمد عاقل صاحب وغیرہ  
 درج ہیں یہ مصنفہ حضرت محمد جمل محمد صاحب  
 احمد پوری قیمت کاغذ سفید و بزم مجاہدہ کاغذ حشایہ  
 سیر الفاروقین مع ۳۲ نقشبات مقامات تبرک مصنف  
 حضرت مولانا جمال صاحب ایمین بزرگان حشیت سیر  
 کی مکتوف سیر عمری وغیرہ تحقیقی طور پر درج شایقین  
 کو چاہیے کہ ایک جلد اس مشہر تاریخ بزرگان کی اپنے  
 کتب خانوں کے لئے ضرور خرید لیں۔ ورنہ ہر ایک کا کمال  
 بجز جہان کتے ہیں ہاتھ کی چونکہ کتاب نایاب ہے اس لئے قابلہ عام کے لئے طبع کی گئی ہے جو صاحب شایق ہوں جلد نگاہیں

چہنا سلوم قیمت ۱۰

بجرا حیات۔ فارسی مصنف حضرت محمد غوث گواہا۔ سی  
 علم جوگ و معرفت و بیروین یہ عجیب و غریب کتاب  
 دس بابوں پر منقسم ہے۔

باب اول، در معرفت عالم خیر (باب دوم، در معرفت  
 تاثیرات عالم رباب سوم، در معرفت و حقیقت وغیرہ  
 ذالک (باب چہارم، در معرفت ریاضت و چگونگی حالات

ان (باب پنجم، در معرفت ایجا و انسانی و انواع و مہمیت  
 ان (باب ششم، در معرفت چگونگی جسد و مہمیت و محافطت  
 ان (باب ہفتم، در بیان و مہم (باب ہفتم، در معرفت فساد

جسد و ظاہر و خدشہ علامات مرگ (باب نهم، در بیان تیغرات  
 روحانیان (باب دہم، در حکایات ایجا و علم رفاہہ اور  
 بیان آسمانے سفیدہ یعنی نشست متعلقہ علم جوگ قیمت ۱۰

احسن الشواہد ترجمہ فضل الفوائد ملفوظ حضرت نظام الدین  
 اولیاء و محبوب ابی قدس سرور جنہیں ہر قسم کی مفید باتیں  
 اور دلچسپ حکایات ابنائے علیہم السلام و تذکرات اولیاء کریم

و درج ہیں جبکہ حضرت مدوح ملبہ میدان میں فراتھے احد  
 حضرت انیسرہ و روح کو تارینا از قلم بند کرتے تھے قیمت ۱۰

طالین نفیسیہ و در فضایل اولیاء

یہ سوانح عمری حضرت خواجہ اویس قرنی حضرت خواجہ و سیر  
 قرنی رضی اللہ عنہ کے علوی مراتب و بزرگی و رجائت کو  
 کون سلمان ہے جو واقف نہیں اکثر کتب تذکرات اولیاء

و احادیث وغیرہ میں آیا ذکر سو جو دہے مگر آنجک کوئی  
 ایسی جامع کتاب جہیں آپ کے عجایب حالات و مجاہدہ نفس  
 کش کرامات و بیوہ کامفصل بیان ہو دیکھنے میں نہیں آتی تھی

اب اتفاقاً سلسلہ اولیاء کے ایک باندہ شخص سے یہ کتاب  
 طالین نفیسیہ و فضایل اولیاء اسے سلسلہ موصو کوک گھنٹا

یہ کتاب کاغذ سفید و بزم مجاہدہ کاغذ حشایہ

استہار قتب جدید جو صاحب شائق ہون سید میر حسن مالک مطبع رضوی انہار خیر خواہ عالم دہلی سے طلب فیلیں

نصائح العارفين ترجمه معراج السالكين

یہ عجیب و نایاب کتاب علم دین و تصوف کا ذخیرہ شریعت و طریقت کا مجموعہ قاضی محمد بلال رحمۃ اللہ علیہ کی تصنیف ہے اور عالم فہم اردو ترجمہ اس کا معلم مولوی رحیم الدین احمد صاحب طرب دہلوی نے کیا ہے اور یہاں تک رعایت رکھی ہے کہ فارسی نظم کا ترجمہ بھی نظم میں کیا ہے جس کے مطالعہ سے نہایت حیرت و دلچسپی ہوتی ہے کوئی مضمون ایسا نہیں ہے جن پر قرآن و حدیث

کا حوالہ دیا گیا ہو اور عبادات نماز وغیرہ کے ارکان میں جو کمزوریاں یا عیبیں ہوں ان کا اظہار کیا جائے۔ یہی ہر ایک موقع پر ضروری ہے کہ کیا ہے۔ مگر نہ کہ یہ کتاب ہر شخص کیلئے مطلقاً ہر شخص کے قابل ہے خصوصاً واعظین کیلئے معلومات کا بہت بڑا مخزن ہے۔ یہ مفسر احادیث کی کتاب ہے مگر بعض مضامین کی تفسیر کا بیان علم کی تعریف، شریعت، طریقت، حقیقت ناموس ملکوت، جبروت، ملائحت، ایمان، مفصل و فصل وغیرہ کا بیان ہے۔ اس کے مستند اور اس کا قصہ جو مختصراً لکھے

[illegible]

حضرت رسول مقبول کی بعض خواص معجزات وغیرہ نامائے  
ارکان و حکومت - روزہ حج و عمرہ کا بیان - تہمت پر ایمان

وآئیں الامن اور حضرت امام مہدیؑ و جلال حضرت عیسیٰؑ  
وایحییٰ و ماحی کے بیان میں اور آفتاب کامرہ ہے  
نکلنا اور اس جہان کا فنا اور زندہ ہونیکا بیان ہر  
کوشہ میزان رہے صراط کامیان خیر و شر و تقدیر کامیان  
مذہب بالغہ جریہ بشیعہ - خواجه سراجہ وغیرہ کی  
کیفیت مرے کے بعد زندہ ہونے کی بحث و دلائل  
توحید و معرفت - مشاہدہ - محاکمہ کامیان ظلمانی و  
نورانی مجاہدوں کا حال و نفعہ قیمت کاغذ ولایتی رسی

کتاب حیات اعظم

(۱) بیٹے سولہ عمری حضرت امام اعظم (رحمہ اللہ)  
زمانہ حال کی انشا پر دانی و مورخانہ تحقیق کی روش  
یہ کتاب بڑی پایہ کی ہے اکثر رسالہ عالی ہم قدر شایان  
ذوق کرے گا کئی کئی جلدین خرید فرما کر اپنے احباب میں  
تقسیم فرمائی ہیں لہذا جو صاحب شائق ہوں سب حسین  
عالمک طبع رفوسی و انجانیہ خواہ عالم دینی طلبہ یارین  
قیمت فی جلد کاغذ عمدہ - مختصر تفصیل مضامین حیات  
اعظم حسب میل بہ دیاجا میں اسلام کی حقیقت تاریخ حدیث صحیح  
ستہ پر مختصر ریکارڈ اور اسلام کی سہولیت پر چلیں نقد مصباح  
و تابعین کے اقوال ہیڈل باب امام ابو حنیفہ رحمہ کا نسب  
ولادت اور اعزازات شیعہ کا جواب

وہ سہ باب امام صاحب کی تعلیم اور حدیث حاصل شدہ  
مورخانین تدیسر باب امام صاحب کی حشرانہ وفات و  
مقبرہ و اولاد کا ذکر۔ چوتھا باب امام صاحب کی نسبت  
میں سہ ہلشن مترجم ہادیہ اور مسیحیہ رابرٹ مصنف تاریخ ہندو  
اور جارج میل مترجم قرآن کی سہ اور ان کے تصنیف کی جہات  
یا کچھ ان باب سہ النمان پیشگوئ کے اعتراض کا استفسار

باب ششم در باب امام صاحب کی عادات و منعمات نیز عیطر و نایل و بحث سالتوان باب فقہ حنفی و احادیث کی مطابقہ



آخری درجہ شدہ ازین سبب برآید کتاب مستعار  
نہیں تھی مگر در مدت سے زینہ، راجہ کی  
صداقت میں ایک آہ بیکار دیوانہ پناہگار بن گیا۔

---













